

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse valdkond

Aleksander Muru

**JUHTORGANI JA SELLE LIIKME ÕIGUS VAIDLUSTADA KAPITALIÜHINGU
ORGANI OTSUSEID**

Magistritöö

Juhendaja
Dr iur Andres Vutt

Tartu
2021

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. Kapitaliühingu organi otsuse vaidlustamine ning isiku ja organi õigussubjektsus	9
1.1. Organi otsuse vaidlustamise alused ning vaidlustamiseks õigustatud isikud ja organid	9
1.1.1. Organi otsuse vaidlustamise alused	9
1.1.2. Organi otsuse vaidlustamiseks õigustatud isikud ja organid	15
1.2. Isiku ja organi õigussubjektsus	20
1.2.1. Isiku õigusvõime	20
1.2.2. Isiku teovõime	23
1.2.3. Juriidilise isiku organ õigussubjektina	27
1.2.4. Juhtorgani liikmed kui vaidlustamisõiguse kandjad	30
2. Juhtorgani vaidlustamisõigus	36
2.1. Juhtorgani pädevus hagi esitamiseks	36
2.1.1. Juhatuse hagi esitamise pädevus	36
2.1.2. Nõukogu hagi esitamise pädevus	42
2.2. Õigus pöörduda kohtusse oma õiguse või huvi kaitseks	44
2.3. Seadusega kaitstud huvi ühinguõiguslikus vaidluses	47
2.4. Organi hagi võimalikkus TsMS § 3 lg 2 järgi	51
2.5. Ühingu kui kostja esindamine	53
2.6. Menetluskulude kandmine	54
3. Juhtorgani liikme vaidlustamisõigus	59
3.1. Üldist	59
3.2. Õigusliku perspektiivi hindamine arvestades kehtetuks tunnistamise nõude piirangut	60
3.3. Kehtetuks tunnistamise nõude lahendamise sisulised aspektid	64
3.3.1. Üldist	64
3.3.2. Kuriteo või väärteo tuvastamine	68
3.3.2.1. Üldist	68
3.3.2.2. Süütekoosseis	71
3.3.2.3. Õigusvastasus ja süü	74
3.3.2.4. Süüteokatse ja süüteost osavõtt	77
3.3.3. Kahju hüvitamise kohustuse tuvastamine	80
3.3.3.1. Delikti üldkoosseisul põhineva tsiviilvastutuse tuvastamise erisused	80
3.3.3.2. Kahju hüvitamise kohustuse kaasnemise ilmsus	86

3.3.4. Kehtetuks tunnistamise nõude esitamine juhtorgani liikmete kohustuste jaotamisel.....	87
3.4. Menetlusosalised ja menetluskulude kandmine	89
KOKKUVÕTE	92
Directing Body's and its Member's Right to Contest Resolutions of a Limited Company's Body. Summary.....	100
KASUTATUD KIRJANDUS	109
KASUTATUD ÕIGUSAKTID	112
Eesti õigusaktid	112
Muud õigusaktid.....	112
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA	114
MUUD MATERJALID	116

SISSEJUHATUS

Juriidilisele isikule omaseks tunnuseks on selle tegutsemine sinna kuuluvate füüsiliste isikute enamuse tahte kohaselt.¹ Sisemiselt on need füüsilised isikud ehk juriidilise isiku liikmed koondunud organitesse, teistpidi, organid põhinevad liikmesusel.² Juriidilise isiku huvide ja eesmärkide saavutamine ja nii käibes osalemine toimub põhimõtteliselt organi otsuste vastuvõtmise kaudu, kus vastuvõetud otsus kannabki iga organi liikmete enamuse tahet.³ Õiguskorra kehtimiseks üldiselt ning ühingu ja selle liikmete huvide kaitseks kitsamalt on oluline, et need otsused oleksid õiguspärased. Kuigi võib eeldada, et reeglina on enamuse tahte vastavad otsused õiguspärased, siis erandina on ikkagi võimalik seadusega või juriidilise isiku põhikirjaga vastuolus olevate otsuste vastuvõtmine või otsuste vastuvõtmine selliselt, mis kõigi organi liikmete huvide või õigustega ei arvesta. Sellist olukorda õiguskord ei saa lubada, mistõttu on seaduses ette nähtud regulatsioon niisuguste otsuste tagajärgede kaotamiseks. Sellisel eesmärgil on loodud juriidilise isiku organi kehtetuse regulatsioon, mis annab organi liikmetele õiguse neid otsuseid teatud tingimustel tsiviilkohtumenetluses vaidlustada. See regulatsioon ei piirne siiski ainult organi liikmetele antava vaidlustamisõigusega, vaid laiendab seda ka juhtorganitele, s.o juriidilise isiku juhatusele ja nõukogule.

Juriidilise isikute organite omavahelistes suhetes võib täheldada teatud alluvussuhet, mis tähendab, et kõrgemal organil on teatav kontroll madalamal asuva organi tegevuse üle ja vastupidi, madalamal asuva organi jaoks võivad kõrgema organi otsused olla täitmiseks mõeldud kohustuste allikaks.⁴ Siit tekib küsimus, kas ja millises ulatuses saab või võib madalamal asuv organ või selle liige kõrgema organi otsuse vaidlustada. Seejuures on juhtorganile antud vaidlustamisõiguse objektiks regulatsiooni kohaselt justnimelt vaid kõrgema organi otsused.

Õiguskord seob õiguste ja kohustuste kandjad eeskätt isikutega.⁵ Isikuna saab mõisa inimest ehk füüsilist isikut ja, nii nagu nimetuski ütleb, juriidilist isikut. Tsiviilkohtumenetluses saavad need isikud osaleda. Seda arvestades on problemaatiline eelkirjeldatud vaidlustamisõiguse laiendamine juhtorganile, mida isikuks pidada ei saa. Tekib küsimus, mida

¹ See on ühingu juhtimine enamuse põhimõttel. Vt selle kohta nt: Saare, K. jt. Ühinguõigus I: kapitaliühingud. Tallinn: Juura 2015, lk lk 186, vnr 882.

² Saare, K. TsÜS § 31, komm 3.1. – Varul, P. jt (koost). Tsiviilseadustiku üldosa seadus: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2010.

³ RKTko, 20.06.2013, 3-2-1-72-13, p 21; RKTko, 01.03.2011, 3-2-1-157-10, p 12.

⁴ Osaihingu juhatuse ja juhatuse liikme kohustuste allikate ja kõrgemale organile alluvuse kohta vt nt: Saare, K jt. Ühinguõigus, lk 133, vnr 557, lk 134, vnr 565.

⁵ Isikutest tsiviilõiguses ja õigussubjektsusest vt: Varul, P. jt. Tsiviilõiguse üldosa. Tallinn: Juura 2012, 7. ja 8. ptk.

vaidlustamisõiguse andmine juhtorganile tähendab ja kuidas organ seda tegelikult kasutada saab.

Kui vaidlustamisõiguse andmine otsuse teinud organi liikmele on põhjendatav tõdemusega, et tema võib olla see juriidilise isiku liige, kelle õigusi või huve õigusvastase otsusega vahetult rikuti (jättes ta nt ilma võimalusest hääletada või eirates tema huvi või taht juhtida ühingut seaduspäraselt)⁶, siis alluvussuhtes madalamal asuva organi liikme huvi otsuse vaidlustamiseks peab tulenema mujalt. Et juhtorgani liige ei saaks liigselt sekkuda kõrgema organi tahte kujunemisse ja püsivusse, on juhtorgani liikme individuaalset vaidlustamisõigust regulatsiooniga piiratud, piiritledes ühtlasi ära ka selle huvi, mis õigustab kõrgema organi otsuse vaidlustamist. Tsiviilkohtumenetluses tuleb seda piirangut loovat normi kohaldada.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on uurida kapitaliühingu juhtorganile (juhatusele ja nõukogule) ja sellele igale liikmele (juhatuse liikmele ja nõukogu liikmele) antud õigust vaidlustada tsiviilkohtumenetluses kõrgema organi otsuseid. Magistritöö uurimisküsimuseks on, kas ja kuidas saab kapitaliühingu juhtorgan või selle liige vaidlustada tsiviilkohtumenetluses kõrgema organi otsust. Selle küsimuse all otsitakse vastust sellistele spetsiifilisematele küsimustele nagu kuidas saab juhtorgan olla kohtus menetlusosaliseks, millest tuleneb juhtorganile vaidlustamisõigus ja kas see on põhjendatud, milline on juhtorgani liikme vaidlustamisõigusega seotud piirangu tähendus hagi menetluse võtmisel ja selle sisulisel lahendamisel, kuidas määratakse juhtorganiga või selle liikmega peetavas vaidluses ühingu esindaja ning millised on juhtorganile või selle liikmele tekkinud menetluskulude kandmise erisused.

Neid uurimisküsimusi silmas pidades on magistritöö jaotatud kolmeks peatükiks. Esimene peatükk kirjeldab esmalt asjassepuutuvat kapitaliühingute organite otsuste vaidlustamise regulatsiooni ning seejärel analüüsib isikutega seotud õigussubjektsust ja selle seost vaidlustamisõiguse andmisega juhtorganile. Teine peatükk keskendub esmalt juhtorgani vaidlustamisõiguse sisulisele küljele, seostades seda juhtorgani funktsioonide ja pädevusega, ning peale seda keskendub tsiviilkohtumenetluslikele küsimustele juhtorgani hagi menetlemisel. Kolmas peatükk käsitleb juhtorgani igale liikmele antud vaidlustamisõigust, uurides seaduses loodud piirangu tähendust juhtorgani liikme hagi menetluse võtmisel ja selle materiaalõiguslikku sisustamist hagi lahendamisel. Viimase juures leiab koha ka karistusõigusliku analüüsi, mis on aga käesolevas töös asjakohane, sest karistusõigusliku hinnangu andmiseni võib vastavalt asjaoludele jõuda justnimelt juhtorgani liikme nõude

⁶ Saare, K. TsÜS § 38, komm 3.3.1. Organi otsuse vahetu puutumus selle organi iga liikmega on olemas sõltumata sellest, kas organi liige osales otsuse vastuvõtmisel või mitte.

lahendamisel hagimenetluses, mis on tsiviilõiguslik menetlus. Lühidalt peatutakse ka muudel menetluslikel iseärasustel. Töö kokkuvõttes tehakse järeldused juhtorgani ja juhtorgani liikme vaidlustamisõiguse regulatsiooni kohaldamise kohta.

Töö keskendub kapitaliühingutele ehk osäühingule ja aktsiaseltsile teema parema piiritlemise eesmärgil. Äriseadustik (ÄS)⁷ nimetab osäühingut ja aktsiaseltsi kui kaks eraõigusliku juriidilise isiku liiki, nähes ühtlasi ette ka nende ühingute organite otsuste vaidlustamise alused, korra ja vaidlustamiseks õigustatud isikute ja organite ringi. Muudest seadustest võib leida ka teisi eraõiguslike juriidilise isikute liike, kuid nende organite otsuste vaidlustamisõiguses ei ole olulisi erinevusi.⁸ Seega saab üldiselt kapitaliühingute kohta tehtud analüüsi tulemusi kohaldada ka muud liiki eraõiguslike juriidiliste isikute suhtes. Välja tuleb siiski tuua korteriühistu organite otsuste vaidlustamise regulatsiooni ning sihtasutuse organi – nõukogu – otsuste vaidlustamise regulatsiooni. Nii korteriomandi- ja korteriühistu seadus (KrtS)⁹ kui ka sihtasutuste seadus (SAS)¹⁰ erinevad teiste juriidiliste isikute liikide kohta käivate seaduste osas selle poolest, et need viitavad organi otsuse kehtetuse küsimuses tsiviilseadustiku üldosa seaduse (TsÜS)¹¹ regulatsioonile. Viimane aga ei näe ette vaidlustamisõiguse andmist juhtorganile ega piiranguid nende liikmeile. Sellest hoolimata ei ole juhtorgani ja nende liikmete sarnase vaidlustamisõiguse sedastamine ka sihtasutuse ja korteriühistu juhtorganitele välistatud, sest õigus tunneb normide analoogilist kohaldamist. Seega ka nendele eraõiguslike juriidilise isiku liikidele saab kapitaliühingute kohta tehtud järeldusi laiendada.

Juhtorganile ja selle liikmetele antud õigus vaidlustada kõrgema organi otsuseid ei ole varem põhjalikult uuritud. Küllaldaselt on teadustöid, analüüse, teadusartikleid ja kohtupraktikat osäühingu osanike ja aktsiaseltsi aktsionäride õigustest osanike koosoleku ja aktsiaseltsi üldkoosoleku otsuste vaidlustamise küsimustes. Nt kaitsti eelmisel aastal magistritöö osanike otsuste vaidlustamise teemal, kus uuriti vaidlustamisõigust kui vähemausosaniku õiguskaitsevahendit.¹² 2018. a valminud Justiitsministeeriumi algatatud

⁷ Äriseadustik. – RT I, 04.01.2021, 46.

⁸ Mittetulundusühingu organi otsuste kehtetuse alused, vaidlustamise kord ja selleks õigustatud isikute ja organite ring on reguleeritud mittetulundusühingute seaduse (MTÜS, RT I, 23.05.2020, 6) §-des 24 ja 24¹; Tulundusühistu kohta on see reguleeritud tulundusühistuseaduse (TÜS, RT I, 23.05.2020, 8) §-des 52 ja 52¹). Need regulatsioonid on osäühingu ja aktsiaseltsi kohta käivate regulatsioonidega väga sarnased. Täis- ja usaldusühingus ei ole nende liikmed (osanikud) koondunud organitesse, mistõttu niisuguste normide loomiseks pole alust. ÄS § 93 lg 4 järgi saab täisühingu osanike otsuse vaidlustada osanik. ÄS §-st 126 tulenevalt kohaldatakse sama usaldusühingu suhtes.

⁹ Korteriomandi- ja korteriühistuseadus. – RT I, 09.10.2020, 5.

¹⁰ Sihtasutuste seadus. – RT I, 04.01.2021, 40.

¹¹ Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I, 22.03.2021, 8.

¹² Segasaar, M. Osanike Otsuste vaidlustamine kui vähemausosaniku õiguskaitsevahend Eesti ja Ühendkuningriigi õiguse näitel. Magistritöö. Juhendaja Vutt, M. Tartu: Tartu Ülikool 2020.

ühinguõiguse revisjoni analüüs-kontseptsioonis¹³ on analüüsitud juriidilise isiku organi otsuste kehtetuse regulatsiooni ja sellega seotud probleeme, kuid juhtorgani ja selle liikme vaidlustamisõiguse osas on analüüs väga põgus. 2001. a ilmus *Juridica* 4. numbris Maivi Otsa artikkel aktsionäride üldkoosoleku otsuse tühisuse ja kehtetuse teemal, milles artikli autor pakub välja sätestada ÄS-i võimalus, et üldkoosoleku otsust võivad vaidlustada ka juhatus ja nõukogu kollegiaalse organina.¹⁴ Vastav võimalus on tänaseks seaduses küll ette nähtud, kuid selle kohaldamise õiguslikke küsimusi ei ole tänaseni analüüsitud. Riigikohus on lahendanud palju niisuguseid vaidlusi, kus osaühingu osanike või aktsiaseltsi üldkoosoleku otsust vaidlustab mõni osanik või aktsionär.¹⁵ Kohtupraktika puudub aga vaidlustes, kus hagejaks on juhtorgan või selle liige. Kuna tänaseni ei leidu Eestis selle teema kohta sügavamad teoreetilist ja õiguslikku käsitlust, võib teemat sellest tulenevalt iseenesest aktuaalseks pidada.

Teema käsitlemisel kasutatakse magistritöös võrdlevat ja analüütilist meetodit. Võrdleva meetodi puhul kasutatakse võrdlusena Saksamaa õigust, sest Eesti eraõiguslikke juriidilisi isikuid ja sh kapitaliühinguid puudutav normistik on loodud suuresti Saksa õiguse eeskujul. Nii on ka Saksamaal juhtorgani ja selle liikme vaidlustamisõigus ette nähtud, küll mõnede erisustega. Läbi vastavate Saksamaa seaduste sätete mõistmise sisustatakse juhtorgani ja selle liikme vaidlustamisõigust ka Eesti õiguse spetsiifiliselt. Siiski ainult kahe õigussüsteemi võrdlemisest ei piisa, sest ka Saksa seadused ja õiguskirjandus ei vasta ammendavalt kõikidele töös püstitatud küsimustele. Sellest tulenevalt analüüsitakse teema käsitlemisel mõlema riigi üldisi ja spetsiifilisi ühinguõiguslikke ja tsiviilkohtumenetluslikke ning juhtorgani liikme vaidlustamisõiguse materiaalõigusliku käsitluse juures võla- ja karistusõiguslikke printsiipe ja seisukohti, mille pinnalt selgitatakse nende kohaldamist juhtorgani ja selle liikme vaidlustamisõiguse kontekstis. Selle kõrval uuritakse ka Riigikohtu praktikat. Nende meetodite kasutamise tulemusena antakse üldine terviklik pilt juhtorgani ja juhtorgani liikme vaidlustamisõiguse materiaal- ja menetlusõiguslikest küsimustest.

Kuna teema käsitus on teoreetiline, toetub see ka põhiliselt teoreetilisele õiguskirjandusele. Eesti õiguse osas kasutatakse ühinguõiguslike põhimõtete ja kujunenud seisukohtade analüüsil juba viidatud K. Saare, U. Volensi, A. Vuti ja M. Vuti õpikut „Ühinguõigus I: kapitaliühingud“. Tsiviilkohtumenetluse põhimõtete ja seisukohtade osas

¹³ Justiitsministeerium. Ühinguõiguse revisjon: analüüs-kontseptsioon. Tallinn 2018.

¹⁴ Ots, M. Aktsionäride üldkoosoleku otsuse tühisus ja kehtetus. – *Juridica* 2001/4, lk 240.

¹⁵ Nimetades mõned hilisemad: RKTkm, 6.01.2021, 2-19-20574; RKTko, 20.03.2019, 2-17-3069; RKTko, 23.05.2018, 2-16-9415.

toetub analüüs tsiviilkohtumenetluse seadustiku (TsMS)¹⁶ kommenteeritud väljaannetel.¹⁷ TsÜS-i sätete mõistmisel on abiks samuti selle seaduse kommenteeritud väljaanne ning selle kõrval P. Varuli, I. Kulli, V. Kõve, M. Käerdi ja K. Saare kirjutatud õpik „Tsiivilõiguse üldosa“, millele mõlemale sai ka juba viidatud. Võlaõiguslike instituute sisustatakse samuti võlaõigusseaduse (VÕS)¹⁸ kommenteeritud väljaannetega.¹⁹ Karistusõiguslikus analüüsis toetutakse J. Sootaki koostatud õpikule „Karistusõigus: üldosa“²⁰ ja vähesel määral ka karistusseadustiku (KarS)²¹ kommenteeritud väljaandele.²² Lisaks neile peamistele allikatele kasutatakse töös ka teadusajakirjas *Juridica* ilmunud artikleid, Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas varasemalt kaitstud teadustöid ning muud asjassepuutuvat materjali.

Saksa õiguse analüüsil toetub käsitlus peamiselt Saksa aktsiaseltsiseaduse, Saksa tsiviilkohtumenetluse seadustiku, Saksa tsiviilseadustiku, Saksa karistusseadustiku ja haldusõigusrikkumiste seaduse kommenteeritud väljaannetele.²³ Probleemide parimaks käsitlemiseks ei piirduta vaid ühe või mõne autori väljaannetega, vaid uuritakse paralleelselt mitut eri väljaannet, eriti põhilise, Saksa aktsiaseltsiseaduse kommentaaride osas.

Märksõnad: äriühinguõigus, hagimenetlus, tsiviilkohtumenetlus, eraõigus.

¹⁶ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 09.04.2021, 17.

¹⁷ Kõve, V. jt (koost). Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. I-V osa (§-d 1-305): kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017; Kõve, V. jt (koost). Tsiviilkohtumenetluse seadustik II. VI-X osa (§-d 306-474): kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017.

¹⁸ Võlaõigusseadus. – RT I, 04.01.2021, 19.

¹⁹ Varul, P. jt (koost). Võlaõigusseadus I. Üldosa (§§ 1-207): kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2016; Varul, P. jt (koost). Võlaõigusseadus III. 8. ja 10. osa (§-d 619-916 ja 1005-1067): kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2009; Varul, P. jt (koost). Võlaõigusseadus IV: 8. osa 40. ptk - 10. osa (§-d 703-1067). Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2020. Magistritöö kirjutamise ajal oli võlaõigusseaduse kommentaaride III osa 2021. a väljaanne ilmumas, kuid töö valmimise hetkeks see ilmuda ei jõudnud.

²⁰ Sootak, J. (koost). Karistusõigus: üldosa. Tallinn: Juura 2018.

²¹ Karistusseadustik. – RT I, 03.03.2021, 3.

²² Sootak, J., Pikamäe, P. (koost). Karistusseadustik: kommenteeritud väljaanne. 4. vlj. Tallinn: Juura 2015. Kuna karistusseadustiku uus, 2021. a väljaanne muutus kättesaadavaks alates 15.04.2021, siis uusimale väljaandele magistritöös ei viidata.

²³ Allikate suure hulga tõttu nimetatakse siin mõned: Goette, W., Habersack, M. (Hrsg). *Münchener Kommentar zum Aktiengesetz*. Band 4: §§ 179-277. 5. Aufl. München: C.H.Beck 2021; 16. Krüger, W., Rauscher, T. (Hrsg.) *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung*. Band 1: §§ 1-354. 6. Aufl. München: Beck 2020; Joecks, W., Miebach, K. (Hrsg). *Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch*. Band 1 §§ 1-37. 4. Aufl. München: C.H.Beck 2020.

1. Kapitaliühingu organi otsuse vaidlustamine ning isiku ja organi õigussubjektsus

1.1. Organi otsuse vaidlustamise alused ning vaidlustamiseks õigustatud isikud ja organid

1.1.1. Organi otsuse vaidlustamise alused

Kapitaliühingute (osaühingu ja aktsiaseltsi) organite otsuste tühisuse tuvastamiseks ja kehtetuks tunnistamiseks näeb seadus ette kindlad alused. ÄS § 177¹ lg 1 järgi on osaühingu osanike otsus tühine, kui see rikub osaühingu võlausaldajate kaitseks või muu avaliku huvi tõttu kehtestatud seaduse sätet või ei vasta headele kommetele, samuti kui rikuti oluliselt otsuse teinud osanike koosoleku kokkukutsumise või otsuse tegemise korda. Aktsiaseltsi üldkoosoleku otsuse tühisuse alused on sätestatud ÄS § 301¹ lg 1 p-des 1-4. Oma sisult on need osanike otsuse tühisuse alustega identsed. Üldkoosoleku otsuse tühisuse alusena ei näe ÄS § 301¹ lg 1 erinevalt ÄS § 177¹ lg-st 1 ette otsuse tegemise korra rikkumist. Lisaalusena on seevastu toodud paragrahvi p 3, mille järgi on üldkoosoleku otsus tühine ka siis, kui otsuse teinud üldkoosoleku protokoll ei ole seaduses ettenähtud juhul notariaalselt tõestatud. Osanike koosoleku kui ka aktsionäride üldkoosoleku otsus on tühine ka seaduses sätestatud muul juhul (ÄS § 177¹ lg 1 teine lause, ÄS § 301¹ lg 2). ÄS § 177¹ lg 2 ning ÄS § 301¹ lg 3 kohaselt võib otsuse tühisusele kohtumenetluses tugineda nii hagi kui ka vastuväite esitamisega.

ÄS § 322 lg 7 näeb ette aktsiaseltsi nõukogu otsuse tühisuse. Selle järgi on nõukogu otsus tühine, kui nõukogu kokkukutsumisel rikuti seaduse või põhikirja nõudeid või kui otsus rikub aktsiaseltsi võlausaldajate kaitseks või muu avaliku huvi tõttu kehtestatud seaduse sätet või ei vasta headele kommetele, samuti muul seadusega ettenähtud juhul. Tulenevalt sama paragrahvi lg-st 8 kohaldatakse muus osas nõukogu otsuse tühisusele ÄS § 301¹ lg-tes 3 – 5 sätestatud. See tähendab, et ka nõukogu otsuse tühisusele saab kohtumenetluses hagi või vastuväite esitamisega tugineda. Kui osaühingul on põhikirjaga nõukogu ette nähtud, kehtib seesama ka osaühingu nõukogu otsuste suhtes, kuna ÄS § 189 lg 2 järgi kohaldatakse nõukogu pädevusele ja tegevusele aktsiaseltsi nõukogu kohta sätestatud, kui seadusest ei tulene teisiti.

Juriidilise isiku organi otsuse tühisuse aluseid reguleerib ka TsÜS § 38 lg 2. Selle järgi on juriidilise isiku organi otsus tühine, kui see on tagajärjena seaduses otse sätestatud, kui otsus on vastuolus heade kommetega, kui see rikub juriidilise isiku võlausaldajate kaitseks või muu

avaliku huvi tõttu kehtestatud seaduse sätet või kui selle vastuvõtmisel rikuti oluliselt selleks ettenähtud korda.

Saksa aktsiaseltsiseadus (AktG)²⁴ sätestab aktsionäride üldkoosoleku otsuste vaidlustamise sarnaselt. AktG § 241 nimetab üldkoosoleku otsuse tühisuse alused, milleks on:

1. otsuse võttis vastu üldkoosolek, mille korraldamisel rikuti AktG § 121 lg-t 2 ja lg 3 1. lauset või lg-t 4. Need sätted puudutavad üldkoosoleku kokkukutsumise korda;
2. koosoleku protokoll ei ole notariaalselt tõestatud vastavalt AktG § 130 lg-le 1, lg 2 2. lausele ja lg-le 4;
3. otsus ei ole kooskõlas aktsiaseltsi olemusega või otsuse sisu rikub aktsiaseltsi võlausaldajate kaitseks või muu avaliku huvi tõttu kehtestatud seaduse sätet;
4. otsus on vastuolus heade kommetega;
5. otsuse tühisus on tühistamishagi alusel otsusega tuvastatud;
6. otsuse tühisus on vastavalt perekonnaasjade ja hagita asjade menetluse seaduse (FamFG)²⁵ § 398 alusel jõustunud kohtuotsusega tuvastatud. Nimetatud norm lubab registrist eemaldada üldkoosoleku tühise otsuse, kui otsuse sisu rikub seaduse imperatiivseid sätteid ning otsuse eemaldamine registrist on avalikes huvides vajalik.

Osanike koosoleku ja aktsionäride üldkoosoleku otsuse kehtetuks tunnistamise alused on vastavalt reguleeritud ÄS § 178 lg-s 1 ja ÄS § 302 lg-s 1. Mõlemad normid sätestavad, et kohus võib ühingu vastu esitatud hagi alusel kehtetuks tunnistada aktsionäride üldkoosoleku otsuse, mis on vastuolus seaduse või põhikirjaga. ÄS § 322 lg 4 kohaselt saab hagi alusel nõuda ka nõukogu otsuse kehtetuks tunnistamist, seejuures samadel alustel. TsÜS § 38 lg 1 esimesest lausest tuleneb samuti, et kehtetuks on tunnistatav juriidilise isiku organi otsus, mis on vastuolus seaduse või põhikirjaga. TsÜS § 38 lg 1 teine lause loob aga täiendava otsuse kehtetuks tunnistamise aluse: juriidilise isiku organi otsuse kehtetuks tunnistamist saab nõuda ka juhul, kui juriidilise isiku osanik, aktsionär või liige kasutas otsuse tegemisel hääleõigust selleks, et omandada enda või kolmanda isiku kasuks eeliseid juriidilise isiku või teiste osanike, aktsionäride või liikmete kahjuks ja otsus võimaldab seda eesmärki saavutada.

AktG-s näevad üldkoosoleku kehtetuks tunnistamise alused ette § 243 lg-d 1 ja 2. AktG § 243 lg 1 sätestab, et üldkoosoleku otsuse võib vaidlustada selle kehtetuks tunnistamise

²⁴ Aktiengesetz (AktG). – Aktiengesetz vom 6. September 1965 (BGBl. I S. 1089), das zuletzt durch Artikel 15 des Gesetzes vom 22. Dezember 2020 (BGBl. I S. 3256) geändert worden ist.

²⁵ Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen (FamFG). – Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit vom 17. Dezember 2008 (BGBl. I S. 2586, 2587), das zuletzt durch Artikel 2 des Gesetzes vom 12. Februar 2021 (BGBl. I S. 226) geändert worden ist.

nõudega alusel, et see rikub seadust või põhikirja. AktG § 243 lg 2 järgi võib kehtetuks tunnistamise nõue põhineda ka asjaolul, et aktsionär on kasutanud oma hääleõigust selleks, et omandada eeliseid endale või kolmandatele isikutele aktsiaseltsi või teiste aktsionäride kahjuks ja see otsus võimaldab seda eesmärki täita. Selle lõike teine lause välistab siiski otsuse kehtetuks tunnistamise, kui otsus näeb teistele aktsionäridele ette kohase kahjuhüvitise. Seega vastab AktG § 243 lg 1 sisu ÄS §-dele 178 lg 1 ja 302 lg-le 1 ning TsÜS § 38 g 1 esimesele lausele, lg 2 sisu aga TsÜS § 38 lg 1 teisele lausele, kuid koos kehtetuks tunnistamist välistava täiendusega.

Nõukogu otsuste vaidlustamise korda AktG ette ei näe. Saksa õiguskirjandusest nähtub, et küsimus nõukogu otsuste vaidlustamisest ei ole ühist kõlapinda leidnud: osaliselt toetab õiguskirjandus ja kohtupraktika üldkoosoleku otsuste tühisuse tuvastamise ja kehtetuks tunnistamise sätete (AktG § 241 jj) kohaldamist, teisalt leidub õiguskirjanduses ning samuti on Saksamaa Liidukohus (sks k *Bundesgerichtshof*) väljendanud seisukohta sellise analoogia kasutamise vastu.²⁶ Leitakse, et kõik puudusega otsused on põhimõtteliselt Saksa tsiviilseadustiku (BGB)²⁷ § 141 kohaselt tühised ja alluvad otsuse kinnitamise instituudile.²⁸ Selle lähenemise juures eristatakse otsuse tegemisega seotud rikkumise puhul ühelt poolt seda, kas rikuti mõne nõukogu liikme õigust otsuse tegemisel osaleda, ja teiselt poolt seda, kas rikuti otsuse tegemise korda muul viisil, mis sellist nõukogu liikme õigust ei riku, või on tegemist otsuse sisulise puudusega.²⁹

AktG § 108 lg 1 sätestab, et nõukogu teeb otsustusi läbi otsuste vastuvõtmise. Nõukogu otsuse vastuvõtmise korda reguleerivad AktG § 108 lg-d 2-4. AktG § 108 lg 2 esimese lause järgi võib nõukogu otsuste vastuvõtmiseks vajaliku kvoorumini määrata põhikirjaga, kui seadus konkreetset kvooruminõuet ei sätesta. Lõike teise lause järgi on kvooruminõue olukorras, kus seda ei sätesta seadus ega põhikiri, täidetud, kui vähemalt pooled nõukogu liikmed osalevad otsuse vastuvõtmisel. Lõike kolmanda lause järgi peab nõukogu otsuse vastuvõtmisel osalema igal juhul vähemalt kolm nõukogu liiget. AktG § 108 lg 3 reguleerib koosolekust mitte osa võtvate nõukogu liikmete võimalusi osaleda otsuse vastuvõtmisel, nähes üldistades ette, et selline nõukogu liige saab hääletada kirjalike hääletega. AktG § 108 lg 4 sätestab, et nõukogu ja selle kolleegiumid võivad otsuseid võtta vastu kirjalikult, telefoni teel vms viisil, millele vastav

²⁶ MüKoAktG/Habersack. AktG § 108, vnr 81. – Goette, W., Habersack, M. (Hrsg). Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Band 2: §§ 76-117. 5. Aufl. München: Beck 2019. Hüffer/Koch AktG § 108, vnr 28. – Hüffer, U., Koch, J. Beck'sche kurz-kommentare. Aktiengesetz. Band 53. 15. Aufl. C.H. Beck 2021.

²⁷ Bürgerliches Gesetzbuch (BGB). – Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002 (BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738), das zuletzt durch Artikel 10 des Gesetzes vom 30. März 2021 (BGBl. I S. 607) geändert worden ist.

²⁸ MüKoAktG/Habersack. AktG § 108, vnr 82.

²⁹ *Ibid.*, vnr 82-83.

kord on võimalik üksikasjalikumalt ette näha põhikirjas, kuid ainult juhul, kui ükski nõukogu liige ei vaidle sellisele otsuse vastuvõtmise viisile vastu.

Võib järeldada, et AktG §-s 108 sätestatud nõuete rikkumisel kohaldub BGB § 141 ja nõukogu liige, kelle osalemisõigust on rikutud, saab tugineda otsuse tühisusele või selle kinnitada. Mõistlikult võttes seondub osalemisõiguse rikkumine eelkõige nõukogu liikme võimalusega hääletada, st selline rikkumine puudutab AktG § 108 lg-te 3 ja 4 rikkumist. Selles osas leitakse, et nõukogu liige, kelle osalemisõigust rikuti, peab mõistliku aja jooksul, milleks on aeg kuni järgmise nõukogu koosolekuni, rikkumisest teavitama nõukogu esimeest, et nõukogule tekiks võimalus rikkumine heastada.³⁰ Rikkumise kõrvaldamata jätmisel on nõukogu liikmel võimalus esitada hagi nõukogu otsuse tühisuse tuvastamiseks mõistliku aja jooksul, kus mõistliku aja määratlemisel saab lähtuda AktG § 246 lg-s 1 sätestatud ühekuulisest tähtajast.³¹ AktG § 246 lg 1 järgi tuleb hagi üldkoosoleku kehtetuks tunnistamiseks esitada 1 kuu jooksul otsuse vastuvõtmisest arvates. Sellest võib järeldada, et kui nõukogu liige neid samme ettenähtud aja jooksul ei astu, siis on ta puudustega nõukogu otsuse kinnitanud ehk soovinud selle kehtivust. Siiski leitakse, et nõukogu otsus, mis on vastu võetud mõne nõukogu liikme häält arvestamata, on puudusega vaid siis, kui puuduv hääl mõjutas otsuse vastuvõtmist.³²

Osas, kus rikkumine seisneb sellistes protseduurilistes vigades, mis ei kaitse nõukogu liikme osalemisõigust, samuti otsuse sisulise puuduste korral saab tühisusele tugineda piiramatult.³³ Seda võib mõista nii, et isik, kes otsuse tühisusele tugineb, ei pea seda tegema kindlaksmääratud tähtaja jooksul, millest tulenevalt ei kehti selliste rikkumiste puhul kinnitamise instituit. Nõukogu otsuse tühisusele tuginemiseks õigustatud isikute osas leitakse, et nõukogu liikme kõrval võivad seda sõltuvalt otsuse sisust teha juhatuse liikmed, samuti aktsionärid, kui otsus rikub nende liikmesusest tulenevaid õigusi, nt kui otsusega välistatakse nende aktsiate märkimise õigus.³⁴

Kuna ÄS näeb erinevalt AktG-st konkreetseid nõukogu otsuse tühisuse ja kehtetuks tunnistamise alused ette, ei ole vajadust ega õigustust Eestis nõukogu otsuste vaidlustamise küsimuses Saksamaa eeskuju järgida. Nõukogu liikme osalemisõigusega seotud rikkumised ja muud protseduurilised rikkumised on ÄS § 322 lg-st 7 ja TsÜS § 38 lg-st 2 tulenevalt otsuse

³⁰ *Ibid.*

³¹ *Ibid.*

³² Spindler/Stilz/Spindler, AktG § 108, vnr 70. – Spindler, G., Stilz, E. (Hrsg). Kommentar zum Aktiengesetz. Band 1. §§ 1-149. 4. Aufl. C.H. Beck 2019.

³³ MüKoAktG/Habersack. AktG § 108, vnr 83.

³⁴ Hüffer/Koch AktG § 108, vnr 30.

tühisuse aluseks, otsuse sisulised puudused aga ÄS § 322 lg-st 4 tulenevalt kehtetuks tunnistamis aluseks. Iseenesest on Eesti õiguskirjanduses peetud võimalikuks organi otsuse kehtetuse alusena kohaldada tehingu kehtetuse aluseid niivõrd, kuivõrd need ei ole vastuolus TsÜS § 38 regulatsiooniga (nt vorminõuete rikkumisest tulenev tühisus TsÜS § 83 lg 1 järgi või otsuse näilikkusest tulenev tühisus TsÜS § 89 lg-te 1 ja 2 järgi).³⁵ See ei saa aga tähendada, et selliste tühisuste aluste esinemisel peaks kohaldama TsÜS § 84 lg-t 3, mille kohaselt võib tehingu teinud isik avaldada, et ta soovib tehingu kehtivust (kinnitamine), kui tehingu tühisuse kaasa toonud asjaolu on ära langenud. Tühisuse alusest sõltumata tuleb kohaldada TsÜS §-i 38. TsÜS § 84 lg 3 kohaldamine läheks vastuollu eelkõige TsÜS § 38 lg 7 teise lausega või ÄS § 322 lg-st 8 tulenevalt ÄS § 301¹ lg-ga 4, millest tulenevalt saab otsuse tühisusele tugineda kahe aasta jooksul otsuse alusel avalikku registrisse kande tegemisest arvates. Seetõttu ei saa nõukogu liige tühist nõukogu otsust kehtivaks muuta selle kinnitamisega, samuti ei saa tühisusele tuginemist siduda mõistliku ajaga, nt ajaga järgmise nõukogu koosolekuni. Eestis on nõukogu otsuste vaidlustamiseks kindel kord ette nähtud ja kaalukaid põhjusi sellest võõrandumiseks ei ole.

TsÜS-i juriidiliste isikute osa eeskujuks oli eelkõige Hollandi tsiviilseadustik (*Burgerlijk Wetboek*) (BW)³⁶.³⁷ Nii on ka TsÜS § 38 lõigete allikatena märgitud BW 2. raamatu art-d 14-16, samas selle kõrval ka AktG §-d 241-246 ja 248.³⁸ Süsteemi poolest sarnaneb Eesti juriidilise isiku organi otsuste vaidlustamise regulatsioon just Hollandi, mitte Saksa regulatsioonile. Nimelt on nii TsÜS-s kui ka BW 2. raamatus ette nähtud üldsätted juriidilise isiku organi otsuste vaidlustamise alustele ja korrale. Nii nagu TsÜS § 38 lg 1, hõlmab BW 2. raamatu art 14 lg 1 juriidilise isiku kõigi organite otsuste kehtetust. BW-s on juriidilise isiku organi otsuste vaidlustamise küsimused reguleeritud siiski ainult üldisena, s.o ptk-i 2.1 ehk üldsätete juures. Ptk-d 2.4. ja 2.5. reguleerivad vastavalt aktsiaseltsi ja osäühingut, kuid nendes otsuste tühisuse ja kehtetuks tunnistamise aluseid ja korda reguleeritud ei ole. Saksa õiguses sellist süsteemi ei ole üldse. Nii ei leidu juriidilise isiku organite otsuste kehtetuse regulatsiooni üldisena nt BGB 1. raamatus. Seetõttu on Saksamaal selline juriidilise isiku organi otsuste kehtetuse sisuline reguleerimine jäetud konkreetse juriidilise isiku liigi kohta käivasse seadusesse, nt AktG-sse. Saksa osäühingute seadus (GmbHG)³⁹ samal ajal puudustega otsuse

³⁵ Saare, K. TsÜS § 38, komm 3.1.

³⁶ Burgerlijk Wetboek Boek 2 (BW). Geldend van 03-09-2020 t/m heden. – <https://wetten.overheid.nl/BWBR0003045/2020-09-03> (13.04.2021). Inglisekeelne tõlge: <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodebook022.htm> (13.04.2021).

³⁷ Saare, K. TsÜS 2. ptk, komm 1.

³⁸ Saare, K. TsÜS § 38, komm 2.

³⁹ Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbHG). – Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung in der im Bundesgesetzblatt Teil III, Gliederungsnummer 4123-1,

vaidlustamise aluseid ja korda ei reguleeri. Saksa õiguspraktikas kohaldatakse selle ühingu otsuste vaidlustamisele AktG regulatsiooni.⁴⁰

Eesti seadusandja on erinevalt Hollandi ja Saksa õigusest loonud TsÜS § 38 näol üldosa juriidilise isiku organi otsuse kehtetuse regulatsioonist ja samal ajal ka eriosad, mis asuvad juriidilise isiku liigi kohta käivates seaduses ja on vastavalt kohaldatavad igale konkreetset liiki juriidilisele isikule. Viimastes sisalduvaid norme tuleb mõista erinormidena TsÜS §-s 38 sisalduvate normide suhtes. See tähendab, et ka ÄS-i osanike koosoleku, üldkoosoleku ja nõukogu otsuste tühisuse ja kehtetuks tunnistamise kohta käivad normid peaks tulenevalt põhimõttest *lex specialis derogat legi generali* olema kohaldatavad TsÜS §-st 38 tulenevate normide ees. TsÜS § 38 näeb siiski ette rohkem kehtetuse aluseid, mis tähendab, et iga selles paragrahvist tuleneva normi kohta ÄS erinormi ette ei näe. Kehtetuks tunnistamise nõude puhul näeb TsÜS § 38 lg 1 teine lause täiendavalt ette eelmainitud hääleõiguse kasutamise eelise saamiseks või teiste liikmete kahjuks. Tühisuse nõude puhul näeb TsÜS § 38 lg 2 esimene lause laiem tühisuse alusena ette otsuse vastuvõtmiseks ettenähtud korra olulise rikkumise. Selliselt on see laiem koosoleku kokkukutsumise korra olulisest rikkumisest, hõlmates lisaks koosoleku kokkukutsumisele ka otsuse vastuvõtmise ja vormistamise nõuded (nt nõuded koosoleku läbiviimisele, protokollimisele, otsuse sisule).⁴¹ Kuna osanike otsuse puhul näeb ÄS § 177¹ lg 1 tühisuse alusena ette nii osanike koosoleku kokkukutsumise kui ka otsuse tegemise korra olulise rikkumise, on selles osas ÄS-s erinorm olemas. Otsuse tegemise korra olulist rikkumist aktsiaseltsi üldkoosoleku otsuse, samuti nõukogu otsuse tühisuse alusena erinormina ÄS-s sätestatud ei ole, millest tulenevalt on TsÜS § 38 lg 2 kohaldamine kirjeldatud osas asjakohane.

Kokkuvõtteks tasub ära märkida, et tühisid ja kehtetuks tunnistatavaid otsuseid saab ühiselt nimetada puudustega otsusteks.⁴² Sellest tulenevalt tuleb silmas pidada, et organi otsuse vaidlustamine võib tähendada nii selle tühisuse tuvastamise kui ka kehtetuks tunnistamise nõudmist eelkirjeldatud alustel.

veröffentlichten bereinigten Fassung, das zuletzt durch Artikel 16 des Gesetzes vom 22. Dezember 2020 (BGBl. I S. 3256) geändert worden ist. Kui täpne olla, siis *Gesellschaft mit beschränkter Haftung* tähendab tõlkes piiratud vastutusega ühingut. Eestis vastab sellele ühingu liigile enim osaühing. Lihtsuse mõttes on siin ja edaspidi piiratud vastutusega ühingut tekstis nimetatud Saksa osaühinguks.

⁴⁰ MüKoGmbHG/Wertenbruch, GmbHG Anhang §, 47 vnr 1. – Fleischer, H., Goette, W. (Hrsg). Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung. Band 2: §§ 35-52. 3. Aufl. München: Beck 2019.

⁴¹ Saare, K. TsÜS § 38, komm 3.2.2. d).

⁴² Saare, K. jt. Ühinguõigus, lk 204, vnr 987-988. Siin on puudusega otsuse tüübina lisaks toodud ka mitteotsus ehk otsus, mille osas ei ole täidetud minimaalsed eeldused selleks, et otsuse saaks lugeda vastuvõetuks.

1.1.2. Organi otsuse vaidlustamiseks õigustatud isikud ja organid

Seadus näeb ette isikute ringi, kes saavad puudusega otsuseid vaidlustada. Nagu selgitatud, reguleerib seda üldiselt TsÜS § 38. Selle lg 1 esimesest lausest ja lg 2 teisest lausest tulenevalt saab puudusega otsust vaidlustada huvitatud isik.

Kapitaliühingu organi otsuse kehtetuks tunnistamist nõudma õigustatud isikute ringi näeb ette ÄS. Lisaks näeb ÄS ette ka vaidlustamiseks õigustatud organid. Nendeks isikuteks ja organiteks on ÄS § 178 lg 3 ja ÄS § 302 lg 3 järgi juhatus või nõukogu, samuti juhatuse või nõukogu iga liige, kui otsuse täitmise pandaks toime kuritegu või väärtegu või sellega ilmselt kaasneks kahju hüvitamise kohustus. Neid norme tuleb TsÜS § 38 lg 1 esimese lause suhtes mõista erinormina. Õiguskirjanduse järgi hõlmab huvitatud isiku mõiste ka juriidilise isiku organeid.⁴³

Olgu ära märgitud, et kehtetuks tunnistamist saab nõuda ka osanik või aktsionär, kes ei osalenud üldkoosolekul. Osanik või aktsionär, kes osanike koosoleku või üldkoosolekul osales, võib regulatsiooni kohaselt otsuse kehtetuks tunnistamist nõuda üksnes juhul, kui ta on lasknud protokollida osanike koosolekul või üldkoosolekul oma vastuväite otsusele. Kui aktsionär või osanik andis oma hääle enne koosolekut, võib ta otsuse kehtetuks tunnistamist siiski nõuda ka vastuväite protokollimiseta.

Nõukogu otsuse kehtetuks tunnistamiseks on ÄS § 322 lg 6 järgi õigustatud juhatus või aktsionär (osaühingus osanik), samuti juhatuse iga liige, kui otsuse täitmise pandaks toime kuritegu või väärtegu või sellega ilmselt kaasneks kahju hüvitamise kohustus, ning nõukogu liige, kes ei osalenud otsuse vastuvõtmisel. Ka see on TsÜS § 38 lg 1 esimese lause suhtes erinorm. Sarnaselt osanikule või aktsionärile osanike koosoleku või üldkoosoleku kehtetuks tunnistamisele võib nõukogu liige, kes osales otsuse vastuvõtmisel, otsuse kehtetuks tunnistamist nõuda üksnes juhul, kui ta on lasknud protokollida oma vastuväite otsusele.

Kapitaliühingu juhtorganitele ning nende liikmetele kuuluva kõrgema organi otsuste vaidlustamisõiguse juures tuleb tähele panna, et ÄS § 178 lg 3 ja ÄS § 302 lg 3 seavad piirangud üksnes juhtorgani igale liikmele ja mitte juhtorganile. Seda vahe on paremini esile toodud ühinguõiguse revisjoni töörühma koostatud ÄS-i ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõus⁴⁴, mille § 27 p-de 86 ja 164 järgi on välja pakutud uus ÄS § 178 lg 3 ja ÄS § 302 lg 3 sõnastus

⁴³ Saare, K. TsÜS § 38, komm 3.3.1.

⁴⁴ Äriseadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu. – <https://www.just.ee/et/eesmargid-tegevused/oiguspoliitika/kodifitseerimine-ja-oigusloome-arendamine/uhinguoiguse-revisjon> (13.04.2021).

selliselt, et juhtorgani ja juhtorgani liikme õigus nõuda otsuse kehtetuks tunnistamist sätestavad eraldi laused. Nii nt sõnastab eelnõu ÄS § 178 lg 3 järgmiselt: „Osanike otsuse kehtetuks tunnistamist saab nõuda juhatus, nõukogu või osanik, kes ei osalenud otsuse tegemisel. Otsuse kehtetuks tunnistamist saab nõuda ka juhatus või nõukogu iga liige, kui otsuse täitmisega pandaks toime kuritegu või väärtegu või sellega ilmselt kaasneks kahju hüvitamise kohustus. /---/“⁴⁵

ÄS § 322 lg 6 annab juhatuse igale liikmele täpselt samade piirangutega õiguse nõuda nõukogu otsuse kehtetuks tunnistamist, kusjuures ka selle lõike sõnastuse muutmiseks on eelviidatud eelnõus tehtud samasugune muutmissetepanek.⁴⁶ Nõukogu liikmetele endile nõukogu otsuse kehtetuks tunnistamise nõudes süüteo toimepanemisega või kahju hüvitamise kohustuse tekkimisega seotud piirang ei kehti, kuna ta ei vaidlusta sellisel juhul kõrgema organi, vaid selle organi otsust, kuhu ta kuulub. Juhul kui nõukogu liige ei osalenud otsuse vastuvõtmisel, võib ta nõukogu otsuse kehtetuks tunnistamist nõuda igal juhul. Kui ta otsuse vastuvõtmisel siiski osales, võib ta ÄS § 322 lg 6 teise lause järgi nõude esitada üksnes juhul, kui ta on lasknud protokollida oma vastuväite otsusele. Nii on nõukogu liikmele kuuluv õigus nõuda nõukogu otsuse kehtetuks tunnistamist samasugune, nagu on osanike ja aktsionäride õigus nõuda vastavalt osanike koosoleku ja üldkoosoleku otsuste kehtetuks tunnistamist.

Saksamaal sätestab isikute ringi, kellel on õigus hagi üldkoosoleku otsuse kehtetuks tunnistamiseks esitada, AktG § 245. Nendeks on:

1. iga üldkoosolekul osalenud aktsionär, kes on aktsiad omandanud enne üldkoosoleku päevakorra avaldamist ning kes on esitanud otsusele vastuväite ja see on protokollitud;
2. iga aktsionär, kes ei osalenud üldkoosolekul, kui teda üldkoosolekule ei kutsutud ja kutsumata jätmine ei olnud õigustatud või kui rikuti üldkoosoleku läbiviimise korda või kui ei avaldatud kehtivale korrale vastavat teadet vastuvõetava otsuse sisu kohta;
3. AktG § 243 lg 2 aluse esinemisel iga aktsionär, kes oli aktsiad omandanud enne üldkoosoleku päevakorra avaldamist;
4. juhatus;
5. iga juhatuse ja nõukogu liige, kui ta paneks otsuse täitmisega toime karistatava teo (sks k *strafbare Handlung*) või haldusõigusrikkumine (sks k *Ordnungswidrigkeit*) või kui sellega tekiks talle kahju hüvitamise kohustus.

⁴⁵ *Ibid.*, § 27 p 86.

⁴⁶ *Ibid.*, § 27 p 180.

Sisu osas on ära tuntav, et Eestis on juhtorgani ja selle liikme õigust nõuda kõrgema organi otsuse kehtetuks tunnistamist reguleeritud AktG § 245 p-de 4 ja 5 eeskujul. Erinevalt ÄS-st ei nimeta AktG siiski üldkoosoleku otsuse vaidlustamiseks õigustatud organina nõukogu.

ÄS ei täpsusta isikute ringi, kes võivad otsuse tühisuse tuvastamiseks hagi või vastuväite esitada. Riigikohus on selles küsimuses leidnud, et juriidilise isiku organi otsuse tühisuse tuvastamist võivad nõuda vähemalt samad isikud, kes võivad nõuda seaduse kohaselt otsuse kehtetuks tunnistamist.⁴⁷ Järelikult ei saa isikute ja organite ring, kellel on õigus otsuse tühisusele tugineda, olla väiksem sellest isikute ja organite ringist, kes võivad nõuda otsuse kehtetuks tunnistamist.⁴⁸ Seda on kinnitanud selgelt ka Riigikohus, täpsustades, et vähemalt samade isikute õigus otsuse tühisusele tugineda tähendab seda, et isikute ring võib tuvastushagi puhul olla laiem.⁴⁹ Võib väita, et selline tõlgendus on võimalik tulenevalt TsÜS § 38 lg 2 teisest lausest. Laiem isikute ring võib tähendada seda, et teoreetiliselt saab huvitatud isikuks pidada kolmandat, juriidilisse isikusse mittekuuluvat isikut, kellele laieneb organi otsuse tühisuse tuvastamise õigus. Sellist põhimõttelist võimalust on jaatatud ka õiguskirjanduses.⁵⁰ Eelkõige on sellise kolmanda isikuna nähtud endisi juriidilisse isikusse kuuluvaid isikuid (nt tagasi kutsutud juhatuse või nõukogu liige) või isikuid, kelle vastuvõtmisest liikmeks on juriidiline isik keeldunud,⁵¹ ja teiselt poolt juriidilise isiku võlausaldajaid.⁵² Kui esimese näitena toodud isikute puhul võib vaidlustamisõiguse laiendamisega nõustuda, sest sellised vaidlused puudutavad isiku õiguspärasest liikmesuse äravõtmist või andmata jätmist, siis teise näitena toodud isikute, st võlausaldajate puhul on neile vaidlustamisõiguse õigustust keeruline leida. Juriidilise isiku organi otsuse tühisuse tuvastamise nõue on ühinguõiguslik õiguskaitsevahend.⁵³ Seda võib mõista nii, et seadusandja tahteks on regulatsiooni loomisel olnud otsuse tühisuse tuvastamise ja tegelikult ka kehtetuks tunnistamise nõudeõiguse andmine vaid juriidilise isikuga sisesuhtes olevatele isikutele ja organitele. Lisaks on võlausaldajatel oma õiguste kaitseks võimalik kasutada muudest õigussuhetest tulenevaid, nt võlaõiguslikke õiguskaitsevahendeid.⁵⁴ TsÜS-i kommentaarides on esitatud väide, et kolmandal isikul on õigustatud huvi otsuse tühisuse tuvastamiseks olemas, kui otsuse tühisusest sõltub kolmanda isiku nõue kas juriidilise isiku või mõne tema organi liikme vastu (nt otsus, millega on loobutud

⁴⁷ RKTkm, 13.05.2020, 2-18-15388, p 20.4; RKTko, 11.06.2014, 3-2-1-55-14, p 25.

⁴⁸ Leitakse, et tühisuse tuvastamist nõudma õigustatud isikute ring on põhimõtteliselt laiem. Vt Justiitsministeerium, lk 575.

⁴⁹ RKTko, 14.10.2014, 3-2-1-76-14, p 21.

⁵⁰ Saare, K. TsÜS § 38, komm 3.2.1.; Saare, K. jt. Ühinguõigus, lk 213, vnr 1042.

⁵¹ Saare, K. TsÜS § 38, komm 3.3.1.

⁵² Saare, K. jt. Ühinguõigus, lk 213, vnr 1042.

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ *Ibid.*, *mutatis mutandis* mittetulundusühingu kohta: RKTko, 9.10.2013, 3-2-1-95-13, p 11.

kahju nõudest juhtorgani liikme vastu).⁵⁵ Sellele väitele saab vastu vaielda väitega, et sellises olukorras on kolmandal isikul võimalus teise õiguskaitsevahendi kasutamiseks. Kapitaliühingu võlausaldajale tekib ÄS § 187 lg-te 4 ja 5, § 315 lg-te 4 ja 5 ja § 327 lg-te 4 ja 5 järgi õigus nõuda juhtorgani liikmelt kahju hüvitamist ühingule. See tähendab, et kahju hüvitamisest loobumise otsuse tühisuse tuvastamine ei ole võlausaldaja jaoks vajalik.

Riigikohtu seisukoht tühisusele tuginemiseks õigustatud isikute laiemast ringist ei saa siiski tähendada seda, et juhtorgani iga liige saab otsuse tühisusele tugineda üksnes siis, kui selle otsuse täitmisega pandaks toime süütegu või sellega ilmselt kaasneks kahju hüvitamise kohustus. Kehtetuks tunnistamise nõudeõiguse piirangud on seotud nõu eriliste või spetsiifiliste alustega, mis oma olemuselt tähendavad vastuolu seadusega. Organi otsuse tühisuse alused on iseenesest samuti spetsiifilised ja rajanevad seaduse vastuolule, kuid need ja kehtetuks tunnistamise nõude piirangud ei lange kokku. Seetõttu ei saa rääkida niisugustest piirangutest tühisuse tuvastamise nõude juures. Ka TsÜS-i kommentaaridest on otse märgitud, et otsuse tühisuse tuvastamist nõudma õigustatud isikuteks on oma positsioonist tuleneva juriidilise isiku kõigi organite liikmed ning neile ei laiene otsuse kehtetuks tunnistamise nõude esitamisel juriidilise isiku organi liikmete nõudeõigust piiravad tingimused.⁵⁶ Samas on ühinguõiguse õpikus pandud sellele teatav piir väitega, et juhtorgani liikmel on õigus esitada otsuse tühisuse tuvastamise nõue, kui sellest otsusest sõltuvad tema õigused, kohustused või vastutus.⁵⁷ Seega on Eesti õiguskirjanduses teatav vastuolu täheldatav.

Saksamaal tuleneb AktG § 249 lg-st 1 sõnaselgelt juhtorgani ja juhtorgani liikmete õigus esitada hagi üldkoosoleku otsuse tühisuse tuvastamiseks. Norm sätestab, et kui aktsionär, juhatus või juhatuse või nõukogu liige esitab ühingu vastu hagi üldkoosoleku otsuse tühisuse tuvastamiseks, siis kohaldatakse AktG § 246 lg-t 2, lg 3 esimest kuni viiendat lauset, lg-t 4 ja §-e 246a, 247, 248 ja 248a vastavalt. AktG kommentaarides ollakse seisukohal, et juhatuse ja nõukogu liikmed võivad hagi otsuse tühisuse tuvastamiseks esitada sõltumata AktG § 245 p-s 5 seatud piirangutest, samuti ei nimetata ühtegi muud tingimust, mille olemasolu juhtorgani liikmele tühisuse tuvastamise nõue eeldab.⁵⁸ Juhtorgani liikmete õigus esitada nõue tühisuse tuvastamiseks tuleneb nende liikmesusest.⁵⁹ Saksa õiguse eeskujul saab seega siinkohal toetada

⁵⁵ Saare, K. TsÜS § 38, komm 3.2.1.

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ Saare, K. jt. Ühinguõigus, lk 213 vnr 1041.

⁵⁸ MüKoAktG/Schäfer. AktG § 249, vnr 15; Spindler/Stilz/Dörr. AktG § 249, vnr 11. – Spindler, G., Stilz, E. (Hrsg.). Kommentar zum Aktiengesetz. Band 2. §§ 150-410. 4. Aufl. C.H. Beck 2019.

⁵⁹ *Ibid.*

TsÜS-i kommentaarides väljendatud seisukohta, et piiravaid tingimusi juhtorgani liikmetele tühisuse tuvastamise nõudes ei ole.

Kuigi Saksa osäühingu organi otsuste vaidlustamisele kohaldatakse AktG regulatsiooni, ei tehta seda üks-ühele. Nt ollakse seisukohal, et AktG § 245 p-st 4 tulenev juhatuse vaidlustamisõigus Saksa osäühingu juhataja(te)le⁶⁰ ei laiene, vaid puudustega otsuste vaidlustamise õigus on eksklusiivselt jäetud vaid osanikele.⁶¹ Samuti ei toetata AktG § 245 p 5 analoogia korras kohaldamist.⁶² Kriminaal- või tsiviilvastutust kaasatavaid osanike otsuste täitmiseks organi liikmed siiski kohustatud ei ole – leitakse, et selliste otsuste puhul on organi liikmel õigus nõuda nende tühisuse tuvastamist analoogia korras AktG § 241 p 4 alusel.⁶³ Selline lahendus ei riiva osanike eksklusiivset vaidlustamisõigust ning annab organi liikmetele piisava õiguskaitse.⁶⁴

Seega nii juhtorganil kui ka juhtorgani igal liikmel on õigus vaidlustada kõrgema organi otsuseid. See tähendab, et neil on õigus nõuda otsuse kehtetuks tunnistamist, aga ka selle tühisuse tuvastamist. Juhtorganile kõrgema organi otsuste vaidlustamisel ÄS ega AktG piiranguid ei sea. Juhtorgani liige saab kõrgema organi otsuse kehtetuks tunnistamist nõuda siis, kui selle otsuse täitmisel pandaks toime süütegu või kui sellega kaasneks kahju hüvitamise kohustus. Juhtorgani igale liikmele kuuluvale tühisuse tuvastamise nõudele selline piirang aga ei laiene.

Kehtivas õiguskorras saab õiguste ja kohustuste subjektiks olla vaid isik. Samas saab kapitaliühingu organi otsust teiste hulgas ka juhatus või nõukogu, samuti saab juhatus vaidlustada nõukogu otsuseid. Juhatuse ja nõukogu puhul pole tegemist aga õiguslikus mõttes isikuga, vaid TsÜS § 31 lg 1 ja lg 2 järgi juriidilise isiku organitega. Miks on see vahetegu oluline, leiab käsitlust järgnevalt.

⁶⁰ GmbHG ei kasuta terminit juhatus (*Vorstand*), vaid juhataja (*Geschäftsführer*). GmbHG § 35 esindavad Saksa osäühingut juhatajad, AktG § 78 lg 1 järgi Saksa aktsiaseltsi aga juhatus.

⁶¹ MüKoGmbHG/Wertenbruch. GmbHG Anhang § 47, vnr 258.

⁶² MüKoGmbHG/Wertenbruch. GmbHG Anhang § 47, vnr 260.

⁶³ *Ibid.*, vnr 261.

⁶⁴ *Ibid.*

1.2. Isiku ja organi õigussubjektsus

1.2.1. Isiku õigusvõime

Kehtiv õigus tunnistab kahte liiki isikuid: füüsilisi isikuid ehk inimesi (nii nagu TsÜS § 7 lg 1 nimetab) ja juriidilisi isikuid. Seda, et ka juriidiline isik on õiguste ja kohustuste subjektis, kinnitab TsÜS § 24. Selle paragrahvi esimese lause järgi on juriidiline isik seaduse alusel loodud õigussubjekt. Isikut kui õigussubjekti iseloomustab õigusvõime. Nii füüsilise isiku ehk inimese kui ka juriidilise isiku õigusvõime on vastavalt TsÜS § 7 lg 1 ja § 25 lg 1 järgi võime omada tsiviilõigusi ja kanda tsiviilkohustusi – füüsilise ja juriidilise isiku õigusvõime legaaldefiniitsioonid kattuvad.⁶⁵ Kui igal füüsilisel isikul on TsÜS § 7 lg 1 teise lause järgi ühetaoline ja piiramatu õigusvõime, siis TsÜS § 25 lg 1 sätte teise lause järgi võib juriidiline isik omada kõiki tsiviilõigusi ja –kohustusi, v.a neid, mis on omased üksnes inimesele. Seega hõlmab juriidilise isiku õigusvõime võimet omada kõiki tsiviilõigusi ja –kohustusi, mis ei ole omased üksnes füüsilisele isikule. Tsiviilkohtumenetluses täpsustab õigusvõimet tsiviilkohtumenetlusõigusvõime, mis TsMS § 201 lg 1 kohaselt on isiku võime omada tsiviilmenetlusõigusi ja kanda tsiviilmenetluskohustusi. TsMS § 201 lg 2 esimese lause sätestab, et tsiviilkohtumenetlusõigusvõime on igal isikul, kellel on õigusvõime tsiviilõiguse kohaselt. Seega TsMS isiku õigusvõime osas erisust ei tee ehk sisuliselt on isik TsMS-i tähenduses see, kellel on õigusvõime TsÜS-i tähenduses. Tsiviilmenetlusõigused ja -kohustused ei ole ka omased üksnes füüsilisele isikule, mis tähendab, et õigusvõimeline ehk TsÜS § 26 lg-st 2 tulenevalt registrisse kantud juriidiline isik on alati tsiviilkohtumenetlusõigusvõimeline.

Kapitaliühingu juhtorgani liige on füüsiline isik TsÜS § 7 lg 1 mõttes. TsÜS § 31 lg 7 sätestab, et juriidilise isiku juhatuse või seda asendava organi liikmeks võib olla üksnes teovõimeline füüsiline isik, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti. ÄS teisiti ei sätesta, vaid kinnitab juhtorgani liikme füüsilise isiku staatust. ÄS § 180 lg 2 teine lause ja ÄS § 308 lg 2 kinnitavad seda juhatuse liikme kohta, ÄS § 318 lg 1 teine lause nõukogu liikme kohta. Peamise põhjusena, miks juhtorgani liikmeks olemine on tehtud võimalikus vaid füüsilisele ja mitte juriidilisele isikule, on see, et juriidiline isik ei saa tegutseda iseseisvalt.⁶⁶ Juriidiline isik ei saa tegutseda iseseisvalt, kuna tal puudub loomulik tahe, mis füüsilisel isiku on seevastu olemas.⁶⁷

⁶⁵ Saare, K. TsÜS § 26, komm 3.1.

⁶⁶ Raudsepp, A. T. Juriidiline isik teise juriidilise isiku juhtorgani liikmena. Magistritöö. Juhendaja Vutt, A. Tallinn: Tartu Ülikool 2017, lk 15.

⁶⁷ *Ibid.*, lk 16.

Seega saab teha järelduse, et kapitaliühingu juhtorganite liikmed on ka tsiviilkohtumenetlusõigusvõimelised isikud TsMS § 201 mõttes.

Saksamaa seadused õigusvõime legaldefiniitsiooni ei anna, kuid valitseva arvamuse järgi on see samuti võime kanda õigusi ja kohustusi.⁶⁸ BGB § 1 sätestab, et inimese õigusvõime algab sündimisega. Õigusvõime BGB §-i 1 tähenduses seondub ainult füüsilise isikuga.⁶⁹ See ei tähenda siiski seda, et Saksamaal õigusvõimet juriidilise isikuga ei seota. Õiguskord annab juriidilisele isikule õigusvõime läbi spetsiifilise riiklikult korraldatud protseduuri.⁷⁰

Juriidilise isiku õigusvõime tekib Saksamaal BGB järgi äriliste eesmärkidega liidul (sks k *wirtschaftlicher Verein*) ning liidul, mis ei kanna ärilisi eesmärke (sks k *nicht wirtschaftlicher Verein*), erinevalt. Mitte-ärilise liidu õigusvõime tekib BGB § 21 kohaselt alates liidu vastavasse registrisse kandmisega ehk seega sarnaselt sellele, kuidas Eestis eraõiguslike juriidiliste isikute õigusvõime tekib. Eestis tekib ka äriühingu õigusvõime ÄS § 2 lg 3 järgi äriregistrisse kandmisega. Saksamaal tekib seevastu ärilise liidu õigusvõime BGB § 22 kohaselt läbi riikliku loa (sks. k. *staatliche Verleihung*), kui liidumaa seadused ei näe ette teisiti. BGB § 22 teise lause järgi on pädevus vastava loa andmiseks sellel liidumaal, kelle territooriumil liit asub. BGB § 24 järgi on liidu asukohaks koht, kust seda juhitakse (ehk kust juhatus tegutseb). Vastavat kahte süsteemi nimetatakse Saksa õiguskirjanduses vastavalt normatiivseks süsteemiks (õigusvõime tekib registrisse kandmisega) ja kontsessioonisüsteemiks (õigusvõime tekib vastava loa saamisega).⁷¹

BGB reguleerib veel ka sihtasutuse (sks k *Stiftung*) õigusvõime saavutamise spetsiifikat. BGB § 80 lg-st 1 tulenevalt on õigusvõimelise sihtasutuse loomiseks nõutav kirjalik asutamisosutus (sks k *Stiftungsgeschäft*)⁷² ja riikliku loa andmine sihtasutuse asukoha liidumaalt, seejuures registrikannet ei tehta.⁷³ Muude eraõiguslike juriidiliste isikute kohta BGB-s regulatsioon puudub.⁷⁴

Äriühingute kohta ei olegi reeglina seaduses sätestatud, et tegu oleks juriidilise isikutega, vaid ette on nähtud nende ühingu õigusvõime, milles järeldatakse ka juriidiliseks isikuks olemist.⁷⁵ Nii reguleerivad Saksamaa juriidiliste isikute õigusvõime spetsiifikat

⁶⁸ MüKoBGB/Spickhoff. BGB § 1, vnr 6. – Schubert, C. (Hrsg). Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 1: §§ 1-240, AllgPersönlR, ProstG, AGG. 8. Aufl. C.H. Beck: 2018.

⁶⁹ MüKoBGB/Spickhoff. BGB § 1, vnr 12.

⁷⁰ MüKoBGB/Leuschner. BGB eelm § 21, vnr 1.

⁷¹ MüKoBGB/Leuschner, BGB §§ 21, § 22, vnr 3.

⁷² Termin *Stiftungsgeschäft* on eesti keelde tõlgitud kui „kirjalik asutamisosutus“. Vt Justiitsministeerium, lk 86.

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ *Ibid.*, lk 84.

⁷⁵ *Ibid.*

konkreetsete juriidiliste isikute kohta käivad seadused. GmbHG § 13 kohaselt on Saksa osäühingul iseseisvavad õigused ja kohustused, see võib olla kinnisasja omanikuks ja omada muid asjaõigusi ning olla kohtus hagejaks ja kostjaks. AktG § 1 lg 1 kohaselt on aktsiaseltsil iseseisev õiguslik isiksus (sks k *Rechtspersönlichkeit*).

Saksamaa tsiviilkohtumenetluse seadustiku (ZPO)⁷⁶ § 50 lg 1 sätestab, et võime kohtus menetlusosaliseks olla (sks k *Parteifähigkeit*) on isikul, kellel on õigusvõime. Nii nagu ÄS-s, on ka AktG-s kirjas, et aktsiaseltsi juhtorgani liikmed saavad olla vaid füüsilised isikud. Juhatusel loob sellise nõude AktG § 76 lg 3 esimene lause, nõukogu liikmele AktG § 100 lg 1 esimene lause. Samuti on selline tingimus seatud Saksa osäühingu juhatajale. GmbHG § 6 lg 2 järgi saab osäühingu juhataja olla vaid füüsiline isik. Seega on ka Saksa seaduste järgi selge, et juhtorgani liige on alati õigusvõimeline isik. Järelikult kuuluvad nad nende subjektide ringi, kes on hõlmatud ZPO § 50 lg-ga 1. Kuna ka juriidilistele isikutele, sh Saksa aktsiaseltsidele ja osäühingutele antakse õiguskorras õigusvõime, kuuluvad ka nemad sellesse subjektide ringi. ZPO § 50 ei nõua siiski ilmtingimata juriidiliseks isiku staatust.⁷⁷ ZPO § 50 lg 2 lisab, et ühendusel, millel ei ole õigusvõimet, saab samuti hageda ja olla ka kostjaks ning seejuures on kohtuvaidluses sellisel ühendusel samasugune staatus (ehk samasugused õigused ja kohustused) nagu õigusvõimelisel ühendusel. Et Saksamaal saab niisugune õigusvõimetu liit (sks k *nicht rechtsfähige Verein*) õiguskäibes osaleda, kinnitab BGB § 54 esimene lause, mille kohaselt kohaldatakse õigusvõimetutele liitudele ühingute kohta käivaid norme. Järelikult on ZPO § 50 lg 2 loodud eelkõige selliste liitude jaoks.⁷⁸

Sisuliselt vastabki Eestis ZPO § 50 regulatsioonile TsMS-i § 201, täpsemalt oli ZPO § 50 konkreetselt TsMS § 201 lg 2 esimese lause allikaks.⁷⁹ Seega võib ZPO §-i 50 pidada TsMS-s reguleeritud tsiviilkohtumenetlusõigusvõime vasteks Saksamaal. Siiski ei võimalda TsMS ühendusel, millel puudub õigusvõime, kohtumenetluses osaleda. Põhjus, miks ZPO võimaldab õigusvõimetul ühendusel menetluses osaleda, peitub õiguskirjanduse järgi asjaolus, et regulatsiooni loomisel oli Saksamaa seadusandja soov luua tingimused õigusvõimetute ühenduste loomiseks ja sellega teha just sotsiaalpoliitiliste ja usuliste ühenduste loomine keerulisemaks või allutada need riigi kontrollile.⁸⁰ Tagajärjeks jäeti sellised registreerimata ühendused teovõimeta, kuid neile anti õigusvõime, et võimaldada õiguskaitsevahendite

⁷⁶ Zivilprozessordnung (ZPO). – Zivilprozessordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 5. Dezember 2005 (BGBl. I S. 3202; 2006 I S. 431; 2007 I S. 1781), die zuletzt durch Artikel 8 des Gesetzes vom 22. Dezember 2020 (BGBl. I S. 3320) geändert worden ist.

⁷⁷ Justitiisministeerium, lk 84.

⁷⁸ *Ibid.*, lk 86.

⁷⁹ Hussar, A. TsMS § 201, komm 2.2. – Kõve. V. jt (koost). Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. I-V osa (§-d 1-305): kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017.

⁸⁰ MüKoZPO/Lindacher/Hau ZPO § 50, vnr 39.

kasutamine nende vastu.⁸¹ Alles 2009. aastal muudeti ZPO § 50 lg-t 2 ning anti õigusvõimetule (registreerimata) ühendusele menetluses õigusvõimelise ühendusega võrdne staatus.⁸² Praegu kehtiv ZPO § 50 lg 2 redaktsioon on elimineerinud seega kõik kunstlikud püüded kindlustada õiguslik kaitse registreerimata ühingu ees, austades samal ajal formaalselt kunagise seadusandja tahet jätta õigusvõimetu ühendus protsessiosalisena menetlusteovõimeta.⁸³ Kokkuvõtteks sõltub Saksa õiguskirjanduse järgi ühenduse kohtumenetlusteovõime olemasolu kindlatest tingimustest, milleks on: ühendus peab olema püsiv (alaline), sellel peab olema põhikiri või sarnane tegutsemise aluseks olev dokument (sks k *körperschaftliche Verfassung*), nimi, see peab ühendusena välja nägema ja selle olemasolu peab olema sõltumatu selle muudatustest liikmeskonnas.⁸⁴ Võrreldes seda Eesti kehtiva õigusega, saab järeldada, et sisulist vahet siiski juriidilisel isikul tsiviilkohtumenetluses osalemisel ei ole – tsiviilkohtumenetluses saab omada menetlusõigusi ja kanda menetluskohustusi juriidilise isiku tunnustele vastav ühendus.

Kokkuvõtteks saab väita, et nii Eestis kui ka Saksamaal saab õigusvõimeliseks ja tsiviilkohtumenetlusõigusvõimeliseks pidada esiteks osaühingu ja aktsiaseltsi juhtorgani liikmeid, kes on füüsilised isikud, ja teiseks osaühingut ja aktsiaseltsi ennast, kes on juriidilised isikud.

1.2.2. Isiku teovõime

Õigussubjekti iseloomustab ka teovõime. TsÜS defineerib aga vaid füüsilise isiku teovõime. TsÜS § 8 lg 1 järgi on see võime iseseisvalt teha kehtivaid tehinguid. Teovõime on TsÜS § 8 lg 2 järgi seotud füüsilise isiku vanusega ja vaimse tervisega. Nii on täielik teovõime 18-aastaseks saanud isikul ehk täisealisel ning piiratud teovõime alla 18-aastaselt ehk alaealisel isikul ja isikul, kes psüühikahäire tõttu kestvalt ei suuda oma tegudest aru saada või neid juhtida.

Saksa õiguses defineerib BGB § 104 teovõime (sks k *Geschäftsfähigkeit*) negatiivselt, st sätestab, kellel teovõime puudub. Teovõime puudub ehk võimetud tehingute tegemiseks on isikud, kes on nooremad kui 7-aastased, ja isikud, kellel on psüühikahäire, mis takistab neil vaba tahet väljendada, v.a kui see psüühiline häire on ajutine. Seega on BGB järgi täielik teovõime isikul, kes on täisealine ning kellel ei ole eelnevalt nimetatud psüühikahäiret.

⁸¹ *Ibid.*

⁸² *Ibid.*, vnr 40.

⁸³ *Ibid.*, vnr 41.

⁸⁴ *Ibid.*

Täisealiseks saab füüsiline isik BGB § 2 järgi 18-aastaselt. Seega on Eesti ja Saksa õiguses teovõime reguleeritud väga sarnaselt.

Juriidilise isiku teovõimet TsÜS eraldi ei täpsusta. Kuna füüsilise isiku teovõime on seotud inimese vanusega ja vaimse tervisega, siis on loogiline, et juriidilise isiku teovõimet ei saa sisustada samal viisil. Õiguskirjanduse järgi omandab juriidiline isik teovõime üheaegselt õigusvõimega, mistõttu puudub vajadus seda seaduses eraldi reguleerida.⁸⁵ Teovõime realiseerimiseks on juriidilisel isikul vaja organeid.⁸⁶ TsÜS § 31 lg 7 loob juhtorgani liikmele teovõimelisuse nõude. Täpsustavalt tuleb seda normi mõista nii, et organi liikmeks võib olla täieliku teovõimega füüsiline isik. Seega ka ÄS § 180 lg 2 näeb tegelikult ette, et osäühingu juhatuse liige peab olema täieliku teovõimega füüsiline isik. ÄS § 308 lg 2 näeb sama ette aktsiaseltsi kohta. Kuigi TsÜS § 31 lg 7 käib vaid juhatuse kohta, siis nt ka aktsiaseltsi nõukogu kui järelevalveorgani liikmed peavad ÄS § 318 lg 1 järgi olema täieliku teovõimega füüsilised isikud. ÄS § 189 lg-st 2 tulenevalt kehtib see ka osäühingu nõukogu liikmete kohta, kui nõukogu on osäühingusse põhikirjaga ette nähtud (ÄS § 189 lg 1). Ka AktG seab sarnaselt ÄS-le aktsiaseltsi juhatuse ja nõukogu liikmetele tingimuse, et nad peavad olema täieliku teovõimega. Juhatuse liikme kohta on see sätestatud AktG § 76 lg-s 3, nõukogu liikme kohta AktG § 100 lg-s 1. Samuti sätestab GmbHG § 6 lg 2, et osäühingu juhataja peab olema täieliku teovõimega.

Juriidiline isik vajab õiguskäibes osalemiseks ja tehingute tegemiseks tahet, mis toimiks tema huvides ja oleks suunatud tema eesmärkide saavutamisele.⁸⁷ Kuna loomulik tahe saab olla üksnes inimesel, saab ka juriidilise isiku tahte kujundamine ja realiseerimine toimuda läbi füüsilistest isikutest organi liikmete.⁸⁸ Kirjeldatust saabki kokkuvõtvalt järeldada, et juriidilise isiku teovõime, s.o võime teha kehtivaid tehinguid, realiseerubki läbi tema täieliku teovõimega füüsiliste isikute, kes on tema organi liikmed ja kelle tegevus loetakse tema tegevuseks.

Tsiviilkohtumenetlusteovõime defineerib TsMS § 202 lg 1. Normi järgi on see isiku võime oma tegudega kohtus teostada tsiviilmenetlusõigusi ja täita tsiviilmenetluskohustusi. Erinevalt TsÜS-is sätestatud teovõimest ei jagune TsMS-is tsiviilkohtumenetlusteovõime täielikuks ja piiratud teovõimeks. TsMS § 202 lg-st 2 saab tuletada, et tsiviilkohtumenetlusteovõime on alati täieliku teovõimega isikul ning seda ei ole reeglina piiratud teovõimega isikul. Kuna juriidilise isiku organi liikmeks saab olla vaid täieliku teovõimega füüsiline isik (kui seadus ei sätesta teisiti ja vähemalt äriühingute puhul see ei ole

⁸⁵ Saare, K. TsÜS § 26, komm 3.1.

⁸⁶ Varul, P. jt. Tsiviilõiguse üldosa, lk 264.

⁸⁷ *Ibid.*

⁸⁸ *Ibid.*

sätetatud teisiti), siis viimane ei ole juriidilise isiku puhul relevantne. Seega realiseerub ka tsiviilkohtumenetlusteovõime juriidilise isiku puhul alati läbi tema organi liikmete, eeskätt läbi tema juhatuse liikmete, kes juriidilist isikut esindavad.

Erinevalt tsiviilkohtumenetlusõigusvõimest võib kohus TsMS § 204 lg 3 alusel lubada menetluses osaleda ka tsiviilkohtumenetlusteovõimetul menetlusosalisel, kui menetluses osalemise takistatus seab ohtu menetlusosalise olulise huvi. Siiski ka see säte ei ole vähemalt äriühingute puhul ajakohane selsamal põhjusel, et nende organi liikmeteks saavad olla vaid täieliku teovõimega isikud.

Saksa õiguses vastab tsiviilkohtumenetlusteovõimele ZPO § 51 lg 1 ja § 52 lg 1 sisu (sks k *Prozessfähigkeit*).⁸⁹ Väidet, et Saksa *Prozessfähigkeit* vastab Eesti tsiviilkohtumenetlusteovõimele, toetab ZPO kommentaarides väljendatu, et isiku võime kohtu ees on küsimus sellest, kas menetluse pool on võimeline oma kohtumenetlusõigusi kasutama iseseisvalt või läbi seadusliku esindaja.⁹⁰ See tähendab, et selle küsimuse juures on juba selge, et isikul on menetluse poole kohtumenetlusõigused ja –kohustused ehk kohtumenetlusõigusvõime. Seega *Prozessfähigkeit* menetlusõigusvõimet silmas ei pea.

Kui ZPO § 51 lg 1 reguleerib kohtumenetlusteovõime alust, siis ZPO § 52 lg 1 reguleerib selle ulatust. ZPO § 51 lg 1 kohaselt sätestatakse menetluspoole võime kohtus tegutseda, tsiviilkohtumenetlusteovõimetu poole seaduslik esindamine ja vajadus erivolituseks kohtumenetluse läbiviimisel tsiviilõigusnormidega, kui paragrahvi teistes lõigetes ei ole sätestatud teisiti. ZPO § 51 lg 2 sätestab, et seadusliku esindaja süü loetakse menetluspoole süüks ning ZPO § 51 lg 3 sätestab, et kui täisealine isik, kellel puudub tsiviilkohtumenetlusteovõime, on kehtivalt kirjalikult volitanud teist isikut teda kohtus esindama, loetakse volitatud isik võrdseks seadusliku esindajaga olukordades, kus volitus sobib tühistama eestkostet vastavalt BGB § 1896 lg 2 teisele lausele. Seega tsiviilkohtumenetlusteovõime aluseid ZPO § 51 lg-d 2 ja 3 ei reguleeri, mis tähendab, et seda tuleb otsida muudest tsiviilõigust reguleerivatest seadustest.

ZPO § 52 lg 1 seob isiku tsiviilkohtumenetlusteovõime ulatuse eraõigusliku teovõime ulatusega: isiku tsiviilkohtumenetlusteovõime ulatub nii kaugele, millises ulatuses saab see isik võtta lepingulisi kohustusi. Sisuliselt vastabki sellele BGB ja TsÜS-i teovõime definitsioon – võime teha iseseisvalt kehtivaid tehinguid. TsÜS § 67 lg 2 viimase lause järgi on leping tehing,

⁸⁹ Hussar, A. TsMS § 202, komm 2.2. Kuigi TsMS § 202 kommentaari autor nimetab, et ZPO § 51 lg 1 ja § 52 lg 1 olid TsMS § 202 lg 2 1. lause lähtekohaks, on ta siiski teinud täpsustuse, et need saksa seaduse sätted nägid üldiselt ette tsiviilkohtumenetlusteovõime määramise eraõiguse teovõime sätete järgi ja ulatuses. Seega on ZPO viidatud sätete sisu laiem kui see, mida TsMS § 202 lg 2 lause 1 ette näeb.

⁹⁰ MüKoZPO/Lindacher/Hau. ZPO § 51, 52, vnr 1.

täpsemalt mitmepoolne tehing. Kuigi BGB lepingut (sks k *Vertrag*) ei defineeri, on mõistlikult selge, et ka Saksamaal tähendab leping tehingut. BGB 1. raamatu üldosa 3. osa 3. ptk reguleerib lepinguid. 3. osa reguleerib ise aga tehingutega seonduvat, sh reguleerib 3. osa 1. ptk teovõimet. Seega pole mõistlikku alust kahelda, et isiku võime võtta lepingulisi kohustusi seonduv otseselt tema teovõimega. Seda kinnitavad ka ZPO kommentaarid, märkides, et ZPO § 51 lg-s 1 tehtud viide tsiviilõiguse normidele on sisutühi, kuna BGB ei reguleeri tsiviilkohtumenetlusteovõime küsimust.⁹¹ Sätet tuleb aga sisustada koos ZPO § 52 lg-ga 1 ehk siduda tsiviilkohtumenetlusteovõime eraõigusliku (tehingulise) teovõimega – tsiviilkohtumenetlusteovõimeline on isik, kes on võimeline iseseisvalt oma lepingulisi (st tehingulisi) õigusi ja kohustusi võtma ja teostama.⁹² Tsiviilkohtumenetlusteovõime ja tehingulise teovõime sünkroonsust põhjendatakse väitega, et eriti tsiviilõigusvaidluse tulem sõltub suuresti menetluspoole käitumisest.⁹³ Sellise põhjenduse selgituseks võib lisada, et teovõime on seotud isiku arusaamisega oma tegudest ja nende (õiguslikest) tagajärgedest, arusaamine omakorda sõltub aga isiku vanusest või vaimsest olekust. Õiguskorras on aga loodud eeldus, et täisealine ja vaimselt terve saab oma tegudest aru ja seetõttu loetakse tema teovõimeliseks. Seega saabki vaid teovõimeline isik eelduslikult aru oma tegudest ja nende tagajärgedest ka tsiviilkohtumenetluses. Täiendavalt väärib ära märkimist, et ka Saksa õigus ei tunne piiratud tsiviilkohtumenetlusteovõimet.⁹⁴

ZPO § 52 lg 1 on seega otseses seoses tehingulise teovõimega. Seetõttu on teovõimelisel isikul olemas ka tsiviilkohtumenetlusteovõime ZPO § 51 lg 1 ja 52 lg 1 järgi. Kuigi BGB 1. raamatu 3 osa 1. ptk (§ 104 jj) ei nimeta erinevalt TsÜS-st selgelt, et teovõime puudutab füüsilist isikut, saab paragrahvide sisust tuletada, et ka BGB järgi on teovõime (sks k *Geschäftsfähigkeit*) omane füüsilisele isikule. Seega ei tulene ZPO-st ega BGB-st samuti eraldiseisvat juriidilise isiku teovõime konstruktsiooni. Võib järeldada, et teovõime, ka tsiviilkohtumenetlusteovõime sidumine juriidilise isikuga järgib Saksamaal ja Eestis sama loogikat. See, et Saksa osäühingul on tsiviilkohtumenetlusõigusvõime, kinnitab selgelt GmbHG § 13 lg 1, sest selle järgi võib osäühing kohtus hageda ja olla hagejaks. Saksa osäühingu teovõime realiseerub aga läbi tema juhataja.⁹⁵ Saksa aktsiaseltsi puhul on sama tuletatav AktG § 1 lg-st 1. See tähendab mh, et ka

⁹¹ *Ibid.*, vnr 3.

⁹² *Ibid.*

⁹³ *Ibid.*

⁹⁴ *Ibid.*, vnr 4, 5.

⁹⁵ MüKoGmbHG/Merkt. GmbHG § 13, vnr 46. – Fleischer, H., Goette, W. (Hrsg). Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung. Band 1: §§ 1-34. 3. Aufl. München: Beck 2018.

Saksa aktsiaseltsil on tsiviilkohtumenetlusõigusvõime ja –teovõime, viimane realiseerub läbi tema organite.⁹⁶

Kokkuvõtteks tuleb järeldada, et kuigi Eesti ja Saksa regulatsioonides tehingulise ja tsiviilkohtumenetlusliku teovõime kohta on erinevaid juriidilisi nüansse, siis sisuliselt on üldise (tehingulise) teovõime ja tsiviilkohtumenetlusteovõime regulatsioon väga sarnane. Teovõime on omane füüsilisele isikule, kes saab ühtlasi tsiviilkohtumenetlusteovõimelistena teostada tsiviilmenetlusõigusi ja täita tsiviilmenetluskohustusi. Kapitaliühingule laieneb mõlema riigi õiguse järgi tehinguline ja tsiviilkohtumenetlusteovõime samamoodi: ühing on kohtus teovõimeline läbi tema teovõimeliste juhtorgani liikmete, kusjuures piiratud teovõimega ja seega menetlusteovõimetut juhtorgani liiget olemas olla ei saa.

1.2.3. Juriidilise isiku organ õigussubjektina

Kui eelolevast sai selgeks, et nii füüsilise isik kui ka juriidiline isik on õigussubjektiks ja seejuures tsiviilmenetlusõiguste ja –kohustuste subjektiks, siis probleemseks osutub juriidilise isiku organite iseseisev õigussubjektsus.

Õiguskirjanduse järgi on juriidilise isiku organ juriidilise isiku struktuuri lahutamatu osa, olemata seejuures iseseisvaks subjektiks.⁹⁷ See viitab nii meie kui ka Saksa õiguskorras tunnustatud organiteooriale, mille kohaselt on organi kogu tegevus oma pädevuse piires käsitletav juriidilise isiku enese tegevusena.⁹⁸ Organiteooria vastandub aga esindajateooriale, mille kohaselt on organi tegevus käsitletav üksnes tegutsemisena juriidilise isiku esindajana, mis välistab organi liikmete õigusvastaste tegude automaatse omistamise juriidilisele isikule.⁹⁹ Teisiti öeldes tähendab esindajateooria, et juriidilist isikut tuleb ise pidada teovõimetuks, kes vajab käibes osalemiseks esindajate olemasolu.¹⁰⁰ Eesti õiguskirjanduse järgi on just toetumine organiteooria, mitte esindusteooria põhimõttele põhjendatav tõdemusega, et esindaja tegutsemine eeldab lisaks subjekti staatusele võimet kujundada ja avaldada iseseisvat tahet, kuid tulenevalt TsÜS § 31 lg-st 5 ei vasta organ formaalselt esindajale esitatavatele nõuetele.¹⁰¹ Saksa õiguskirjandus väljendab aga seisukohta, et küsimuse, kas juriidilise isiku teovõime

⁹⁶ MüKoAktG/Heider. AktG § 1, vnr 37. – Goette, W., Habersack, M. (Hrsg). Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Band 1: §§ 1-75. 5. Aufl. München: Beck 2019.

⁹⁷ Varul, P. jt. Tsiviilõiguse üldosa, lk 265.

⁹⁸ Saare, K. TsÜS § 31, komm 3.5.1.; MüKoBGB/Leuschner. BGB § 26, vnr 4; MüKoGmbHG/Stephan/Tieves. GmbHG § 35, vnr 15.

⁹⁹ Saare, K. TsÜS § 31, komm 3.5.1.

¹⁰⁰ MüKoBGB/Leuschner. BGB § 26, vnr 4.

¹⁰¹ Varul, P. jt. Tsiviilõiguse üldosa, lk 265.

realiseerumine läbi organite vastab organi- või esindajateooria põhimõttele, võib lahtiseks jätta, täpsemalt on seadusandja selle lahtiseks jättnud, sõnastades BGB § 26 lg 1 teise lause teise poole selliselt, et juhatusel on seadusliku esindaja staatus ja mitte, et juhatus on juriidilise isiku seaduslik esindaja.¹⁰² Leitakse, et sisuliselt on küsimus organi tegude omistamise ulatuses juriidilisele isikule ja selle valguses sobitub organiteooria õiguslikku olukorda paremini, kuna võimaldab omistamist ammendavamalt, nt näitab BGB § 31, et juhatuse vastutus ulatub selle esindusõiguse ulatusest kaugemale.¹⁰³ BGB § 31 sätestab, et juriidiline isik vastutab kolmandale isikule tekitatud kahju eest, mille põhjustab juhatus, selle liige või muu esindaja temale antud kohustusi täites. Seisukohta võib mõista seega nii, et kuna BGB § 31 eristab juhatuse ja juhatuse liikme tekitatud kahju eest vastutamist, on organiteooria kohasem, sest esindaja saab rangelt võttes olla üksnes iseseisvat tahet omav füüsiline isik ehk juhatuse liige.

Eelolevast tuleb seega järeldada, et juriidilise isiku organ ei saa olla iseseisvaks õiguste ja kohustuste subjektiks. Sealhulgas ei saa organ olla iseseisvalt tsiviilmenetlusõiguste omajaks ja –kohustuste kandjaks. Märkimist väärib ka TsMS § 205 lg 2, mille järgi on hageja isik, kes on esitanud hagi. Normi grammatilise tõlgenduse järgi saab TsMS-i järgi hagejaks olla seega kas füüsiline või juriidiline isik.

Võib asuda seisukohale, et organil on eelkõige tähendus ühingu sisesuhtes. Püüdes sisesuhtet defineerida, on mõistlik seda võrrelda ja vastandada välissuhtega. Käsitledes juriidilist isikut füüsiliste isikute koguna, kus need isikud on koondunud organitesse kui väiksematesse kogudesse, moodustub juriidilise isiku „sisesuhte mull“ suhetest (sh õigussuhetest) ainult nende organite või isikute vahel, kes sellesse juriidilisse isikusse kuuluvad. Kui aga luuakse suhe juriidilise isiku või selle organi ja isiku vahel, kes juriidilisse isikusse ei kuulu (kolmas isik), on tegemist välissuhtega. Näidetena sisesuhtet puudutavatest otsustest võib tuua põhikirja muutmise, juhtorgani liikme valimine või tagasikutsumine, ühinemise, jagunemise või lõpetamise otsustamise.¹⁰⁴ Eraõigusliku juriidilise isiku otsusel ongi tavaliselt tähendus üksnes juriidilise isiku sisesuhtes, kuna organi otsusega ei saa mõjutada ega piirata kolmandatele isikutele seadusest või juriidilise isikuga tehtud tehingust tulenevaid õigusi juriidilise isiku suhtes.¹⁰⁵ Seega võib sisesuhtet defineerida kui suhet juriidilise isiku ja selle organi või organi liikme vahel, mis puudutab juriidilist isikut. Kuna organi vaidlustamisõigus puudutab teise organi otsuse, millel on tähendus üksnes sisesuhtes, kehtetuks tunnistamist või tühisuse tuvastamist, siis saab väita, et juriidilise organi otsuse kehtetuks

¹⁰² MüKoBGB/Leuschner. BGB § 26, vnr 4.

¹⁰³ *Ibid.*

¹⁰⁴ Saare, K. TsÜS § 38, komm 3.1.

¹⁰⁵ *Ibid.*

tunnistamise küsimus on samuti üksnes sisesuhte küsimus. Organiteooria (ja tegelikult ka esindajateooria) peab silmas organi tegevuse omistamist juriidilisele isikule vaid välissuhtes kolmandate isikutega ja mitte sisesuhtes. Kuna organi otsuse kehtetuks tunnistamise või tühisuse tuvastamise hagi juriidilise isiku vastu on sisesuhte küsimus, saab järeldada, et organitele ja sisesuhtes positsiooni omavatele isikutele antud vaidlustamisõigus organiteooriaga ei seostu. See aga tähendab, et vaidlustamisõiguse kasutamisel ei saa mh organi tegevust lugeda juriidilise isiku tegevuseks. Selles mõttes tegutseb organ juriidilisest isikust eraldiseisvalt, täitmata tema organiteooriast tulenevat organi ülesannet.

Võib ka väita, et juriidilise isiku organ võib olla õiguste ja kohustuste kandjaks juriidilise isiku sisesuhtes. Need õigused ja kohustused ei ole siiski üldkohustuslikud, kuna need on kohustuslikud üksnes sisesuhtes olevatele isikutele ja organitele. Sisesuhtes tähendust omavaid õigusi ja kohustusi sisaldavad nt kõrgema organi otsused, mis kohustavad madalamal asetsevad organit mingil viisil käituma. Nii on kapitaliühingute kontekstis ka õiguskirjanduses leitud, et juhatuse liikme kohustuste allikaks on mh kõrgemalseisva organi otsused.¹⁰⁶ Ka nõukogu kohustuste allikaks on aktsionäride üldkoosoleku või osanike koosoleku otsused.¹⁰⁷ Nt üldkoosoleku otsusest, mille järgi otsustavad aktsionärid teha tehingu aktsiaseltsi nõukogu liikmega, tuleneva kohustuse adressaadiks võib pidada juhatust, kes juriidilise isiku esindusorganina on kohustatud nõukogu liikmele tehingu tegemiseks vastava tahteavalduse tegema. Samuti on õige väita, et sisesuhtes tähtsust omavate õiguste ja kohustuste allikaks on juriidilise isiku põhikiri. Nt kui osahingul põhikirjas on sätestatud, et osahingul on nõukogu, siis võib sellest sättest tulenevaks kohustuseks lugeda osanike koosoleku kohustuse valida nõukogu liikmed. ÄS § 180 lg 8 järgi võib juhatuse täpsema töökorra ette näha mh põhikirjas. Seega juhatuse töökorra puudutavatest põhikirja sätetest võivad samuti tuleneda õigused ja kohustused, mis kohustavad juhatust teatud viisil käituma või annavad selliseks käitumiseks õiguse.

Organi vaidlustamisõigus ei ole sisesuhtest tulenev õigus või kohustus, vaid selline õigus on antud seadusega. See tuleneb vaieldamatult õigusnormist, kuna selline norm on sätestatud seaduses, kapitaliühingu puhul ÄS-s. ÄS § 178 lg-t 1 ja 3, samuti ÄS § 302 lg-t 1 ja 3 võib koos lugeda järgmiselt: kui osanike koosoleku või üldkoosoleku otsus on vastuolus seaduse või põhikirjaga, on juhatusel või nõukogul õigus nõuda selle kehtetuks tunnistamist. Samasuguse sisuga õiguse nõukogu otsuse vaidlustamiseks võib juhatusele leida ÄS § 322 lg-st 6. Seadusest tuleneva õiguse kandjaks saab olla aga õigussubjekt, st õigusvõimeline isik.

¹⁰⁶ Saare, K jt. Ühinguõigus, lk 133, vnr 557.

¹⁰⁷ *Ibid.*, lk 367, vnr 1839.

Selle õiguse teostajaks saab olla teovõimeline isik. Kuna vaidlustamisõigus omab tähendust tsiviilkohtumenetluses, on selle õiguse kandmine ja teostamine paratamatult seotud ka tsiviilkohtumenetlusõigus- ja tsiviilkohtumenetlusteovõimega. Ka need ei ole organid, vaid isikut iseloomustavad tunnused.

1.2.4. Juhtorgani liikmed kui vaidlustamisõiguse kandjad

Kuna kapitaliühingu juhtorgan saab organina olla vaid sisesuhtes tähendust omavate normide kandjaks, ei saa ta olla vaidlustamisõiguse kandjaks ja menetlusosaliseks kohtus. Arvestades eelnevat analüüsi, et juhtorgani liikmeks saab olla teovõimeline füüsiline isik, kellel on seega tsiviilmenetlusõigus- ja –teovõime, saab aga asuda seisukohale, et vaidlustamisõiguse, mis ÄS-i või AktG järgi on antud juhtorganile, kandjaks saavad olla juhtorgani liige või liikmed. Ühinguõiguse revisjoni analüüs-kontseptsioonis on mainitud, et juriidilise isiku juhatuse ja nõukogu kui organi nõudeõigust kõrgeima otsustustasandi liikmete otsuste kehtetuks tunnistamiseks on tõlgendatud selliselt, et hagejaks on vastava organi liikmed, kes on hääletanud otsuse kehtetuks tunnistamise nõude esitamise poolt.¹⁰⁸ Sama on leitud ka kapitaliühingute kontekstis.¹⁰⁹ Selline lahendus on põhjendatud, kuna see lahendab organi kui menetlusõiguste ja -kohustuste kandja probleemi – vastava õiguse kandjaks on füüsilisest isikust õigus- ja teovõimeline organi liige või liikmed.

AktG kommentaaride järgi ollakse Saksamaal seevastu seisukohal, et kuna AktG § 245 p 4 järgi on juhatuse hageja rollis, on temal kui organil aktiivne tsiviilkohtumenetlusõigusvõime.¹¹⁰ Seetõttu ei leia allikast käsitlust sellest, et juhatuse hagi puhul on menetlusõigust- ja menetluskohustuste kandjateks juhatuse liikmed.

Seisukohta, et menetlusõigusvõimeline on just organ, põhjendatakse tõdemusega, et kui hagejaks oleks ühing ise ning juhatuse organina vaid esindaja rollis, siis sellisel juhul oleks AktG § 246 lg 2 esimest lauset silmas pidades tegemist kohtupidamisega iseenda üle – viidatud säte seab sellises vaidluses kostjaks aktsiaseltsi.¹¹¹ Kohtupidamist iseenda üle aga võimalikuks ei peeta, mistõttu on hageja ja kostja isiku kindlakstegemine ja eristamine vajalik.¹¹² Samal ajal

¹⁰⁸ Justiitsministeerium, lk 574. Samas puudub viide või selgitus, kes ja nt millises vaidluses seda nii on tõlgendanud.

¹⁰⁹ Saare, K. jt. Ühinguõigus, lk 214, vnr 1049.

¹¹⁰ MüKoAktG/Hüffer/Schäfer. AktG § 245, vnr 67; § 249, vnr 14.

¹¹¹ *Ibid.*, § 245, vnr 67.

¹¹² MüKoZPO/Lindacher/Hau. ZPO eelm § 50, vnr 4.

ei peeta kohtupidamiseks iseenda vastu menetlust juriidilise isiku ja selle liikmete vahel.¹¹³ ZPO kommentaarides ollakse seisukohal, et selle, kas ja millises ulatuses on organil või selle liikmel hagemisõigus, määrab ära ühinguõigus ja enamuse seisukoha järgi peab see õigus tulenema sõnaselgelt seadusest.¹¹⁴ Seega ilmselt just AktG § 245 p-s 4 sisalduva normi tõttu tunnustatakse Saksamaal tsiviilkohtumenetluses hagejana juhatust kui organit. Täiendavalt olgu ära toodud, et sõltumata sellest, kas juhatus nõuab otsuse kehtetuks tunnistamist või tühisuse tuvastamist, kehtib selline lähenemine samamoodi – vastasel juhul muutuks mõlemat nõuet hõlmava hagi esitamine juhatuse jaoks põhjendamatult keeruliseks.¹¹⁵

Sellise käsitluse juures on juhatus kohtumenetluses hagejaks ehk menetlusosaliseks oma juhatuse liikmete koosseisus ning hagiavalduses ja kohtuotsuses vastavalt ZPO § 253 lg 2 p-le 1 ja ZPO § 313 lg 1 p-le 1 tuleb juhatus ka hagejana märkida.¹¹⁶ Kui hagejana on siiski märgitud juhatuse liikmed, saab seda tõlgendada ikkagi selliselt, et hagejaks on juhatus.¹¹⁷ G. Spindler ja E. Stilz lisavad oma kommentaaris, et kui juhatus koosneb mitmest juhatuse liikmest, on juhatusel vaidlustamisõigus konkreetse koosseisus, kuid organina, mis tähendab, et juhatuse koosseisu muudatus kohtumenetluse ajal ei tähenda menetluspoole (hageja) muutust.¹¹⁸ Hagi esitamise otsustavad juhatuse liikmed ning kui põhikirjas ei ole sätestatud teisiti, peab otsus hagi esitada olema AktG § 77 lg-st 1 tulenevalt ühehääline.¹¹⁹ AktG § 77 lg 1 näeb ette, et kui juhatus koosneb mitmest juhatuse liikmest, võivad nad aktsiaseltsi juhtida vaid ühiselt, kui põhikirjaga või juhatuse töökorrareeglites ei ole sätestatud teisiti. Kui põhikirjaga või töökorrareeglitega on iseseisev juhtimisõigus ette nähtud, on võimalik otsus hagi esitamiseks vastu võtta juhatuse enamuse tahtega.¹²⁰

Võrreldes Eestis ja Saksamaal kujunenud seisukohta, saab täheldada, et Eestis loetakse hagejaks või hagejateks juhtorgani liikmeid, aga Saksamaal ikkagi organit. Kuna TsMS § 205 lg 2 esimese lause järgi on hageja isik, kes on esitanud hagi, määratakse hageja formaalselt ja sellest tulenevalt on Eestis õige hagejatena käsitleda juhtorgani liiget või liikmeid. ZPO hagejat ei defineeri. See aga võimaldab paindlikumat lähenemist hageja määramisele. Leitakse, et menetlusõigus ei takista organile menetlusõigusvõimet andmast.¹²¹ Eestis süstemaatilise

¹¹³ *Ibid.*, vnr 6.

¹¹⁴ *Ibid.*, vnr 8.

¹¹⁵ MüKoAktG/Hüffer/Schäfer. AktG § 249, vnr 14.

¹¹⁶ *Ibid.*, § 245, vnr 68.

¹¹⁷ *Ibid.*

¹¹⁸ Spindler/Stilz/Dörr. AktG § 245, vnr 43.

¹¹⁹ *Ibid.*

¹²⁰ Schüppen, Schaub. Münchener Anwalts Handbuch Aktienrecht. 3. Aufl. München: C.H. Beck 2018, § 38, vnr 46.

¹²¹ MüKoZPO/Lindacher/Hau. ZPO eelm § 50, vnr 8.

tõlgendamisega juhtorganit hagejana tunnustava tõlgenduseni jõuda ei saa, sest TsMS § 201 lg 2 ja TsMS § 205 lg 2 esimene lause panevad sellele piiri.

Nii nagu üleval sai märgitud, GmbHG otsuste vaidlustamise regulatsiooni ei sisalda. Saksa osaühingu organite vastuvõetud otsuste vaidlustamise küsimuses kohaldatakse analoogia korras AktG vastavat regulatsiooni (§ 241 jj), kuid AktG § 245 p 4 analoogia korras siiski kohaldamisele ei kuulu. Seisukohta on põhjendatud tõdemusega, et aktsiaseltsi juhatuse ja osaühingu juhataja pädevusel ühingut juhtida on fundamentaalsed erinevused, mille aluseks on AktG § 76 lg 1.¹²² AktG § 76 lg 1 annab aktsiaseltsi juhatusele õiguse oma pädevuse piires asjaajamine ise korraldada, samal ajal on Saksa osaühingu juhataja rangelt seotud osanike tahtega, kuna Saksa osaühingu osanikel on nn üleüldine osaühingu juhtimise pädevus (sks k *übergeordnete Geschäftsführungskompetenz*).¹²³ On välja pakutud, et selline osanike pädevus tuleneb GmbHG § 6 lg 3, § 37 lg 1, § 46 p-de 5 ja 6 koosmõjust.¹²⁴ Võrreldes eeltoodut Eesti õiguskorras kehtivaga, tuleb tõdeda, et sellist erinevust aktsiaseltsi ja osaühingu juhatuse positsiooni vahel olla ei saa. ÄS § 178 lg 3 ja § 302 lg 3 annavad vastavalt mõlemat liiki ühingu juhatusele vaidlustamisõiguse. Tähele tuleb panna, et Eesti aktsiaseltsi ja osaühingu juhatuse positsioon ühingus on praktiliselt sama, sest nende regulatsioon on põhimõtteliselt identne.¹²⁵

Täiendavalt on oluline, et Eestis on juhtorgani hagi puhul organi liikmed hagejatena kaashagejad, kuna juhtorgani hagi puhul on menetluse esemeks mitme isiku ühine õigus TsMS § 207 lg 1 p 1 mõttes. See õigus kuulubki tegelikult juhtorganile. Seejuures saab juhtorgani hagi menetluses vaidlusalust õigussuhet tuvastada TsMS § 207 lg 3 järgi üksnes kõigi juhtorgani liikmete, kes menetluses osalevad, suhtes ühiselt, kus ühes juhtorgani liikme tehtud menetlustoimingud kehtivad ka teiste juhtorgani liikmete suhtes. TsMS § 207 lg-t 3 kohaldataksegi juhul, kui eraldiseisvaid menetlusi ei saakski toimuda.¹²⁶ Juhtorgani liikmed on seega vältimatud kaashagejad ja seda esmajärjekorras materiaalsoiguslikel põhjustel. Mitme isiku kohustuslik menetluses osalemine on seotud sellega, et materiaalsoiguse järgi kuulub õigus käsutada vaidluse esemeks olevat õigust neile ühiselt.¹²⁷ Võib väita, et juhtorgani liikmetel on õigus juhtorgani vaidlustamisõigust käsutada ühiselt. Selle saab tuletada ühingu juhtimise nn enamuse põhimõttest, mille järgi loetakse organi otsus kui mitmepoolne tehing tehtuks ka nende

¹²² *Ibid.*, vnr 257-258; MüKoAktG/Hüffer/Schäfer. AktG § 245, vnr 64.

¹²³ MüKoZPO/Lindacher/Hau. ZPO eelm § 50, vnr 258.

¹²⁴ Roth/Altmeppen/Altmeppen. GmbHG § 37, vnr 3. – Altmeppen, H. Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung: Kommentar. 9., neubearbeitet Aufl. Beck 2019.

¹²⁵ Saare, K. jt. Ühinguõigus, lk 349, vnr 1731-1732, lk 350, vnr 1740, lk 351, vnr 1750, lk 352, vnr 1753, 1757. Nimekiri annab kinnitust sellele, et aktsiaseltsi ja osaühingu juhatuse (liikmete) ametisuhte, kohustuste ja nende täitmise standardi, esindamise ja vastutuse erisused praktiliselt puuduvad.

¹²⁶ Järvekülg, I., Kõve, V. TsMS § 207, kumm 3.4.1.1.

¹²⁷ *Ibid.*, kumm 3.4.1.3 a).

organi liikmete suhtes, kes enamuse otsusega ei nõustunud.¹²⁸ Kuigi juhatuse otsuste formaalset protsessi ÄS ette ei näe¹²⁹, on loogiline, et ka juhatuses, mis koosneb mitmest juhatuse liikmest (ehk kui tegemist on kollegiaalorganiga), toimub ühingujuhtimine vastavate juhtimisotsuste vastuvõtmise läbi, kus otsuse vastuvõtmine käib hääletamise kaudu, kandes nii enamuse tahet. Nii kehtib ka juhtorgani otsus esitada ühingu vastu puudusega otsuse vaidlustamiseks hagi ka nende juhtorgani liikmete suhtes, kes sellise otsuse vastu hääletasid. Siiski on reeglina erinevalt Saksamaast Eestis võimalik, et hagimenetluses ei esinda hagejatena juhtorganit kõik juhtorgani liikmed, vaid üksnes need, kes hääletasid hagi esitamise otsuse poolt. See tuleneb ühingu juhtimise enamuse põhimõttest ja asjaolust, et AktG § 77 lg-le 1 sarnast normi ÄS-s ega TsÜS-s ei ole.

Iseenesest saab TsÜS § 34 lg-le 2 järgi juriidilist isikut tehingu tegemisel esindada iga juhatuse või seda asendava organi liige, kui seaduse või põhikirjaga ei ole ette nähtud, et juhatuse või seda asendava organi liikmed või mõned neist saavad esindada juriidilist isikut üksnes ühiselt (ühine esindamine). Osahingu juhatuse puhul sätestab niisuguse reegli ÄS § 181 lg 1, aktsiaseltsi juhatuse puhul ÄS § 307 lg 1. AktG § 77 lg 1 räägib aga ühingu juhtimisest (sks k *Geschäftsführung*), mitte esindamisest (sks k *Vertretung*). Esindamist reguleerib AktG § 78 lg 2, mis näeb küll ette samasuguse reegli nagu AktG § 77 lg 1, kuid juhtorgani vaidlustamisõigust realiseerides juhtorgani liikmed ühingu ei esinda. Küll aga on kohane väita, et nad tegelevad ühingu juhtimisega.

Sellest hoolimata saab ühelt poolt ühingu juhtimise enamuse põhimõttest ja teiselt poolt faktist, et Eestis ei ole AktG § 77 lg-e 1 sarnast ühingu juhtimise normi loodud, järeldada, et Eesti õiguse järgi saavad juhtorganina hagi esitada need organi liikmed, kes on hääletanud vastava otsuse poolt. Seega ei ole Eestis juhtorgani hagi menetlemisel vältimatuteks kaashagejateks kõik juhtorgani liikmed, vaid üksnes enamus, kes on oma nimel hagi kohtusse esitanud. Samal ajal on võimalik, et organit esindab vaid selle üks liige, kes on teistelt (st enamusest) vastava volituse saanud.¹³⁰ Seega ei tähenda, et juhtorgani hagi puhul peavad hagejateks olema kõik selle juhtorgani liikmed, kuid sellest hoolimata kehtivad kõik tehtud menetlustoimingud organi kõikide liikmete suhtes.

Saksamaal ei ole aktsiaseltsi juhatuse liikmed kaashagejad, sest hagejaks loetakse seal juhatust kui organit. Seega on sellises vaidluses hagejaid vaid üks.

¹²⁸ Saare, K jt. Ühinguõigus, lk 186, vnr 882 (osanike otsus), lk 379, vnr 1913 (nõukogu otsus), lk 393, vnr 1989 (üldkoosoleku otsus).

¹²⁹ *Ibid.*, lk 135, vnr 571.

¹³⁰ *Ibid.*, lk 288, vnr 1965.

Hagi esitamisel tuleb kohtule ära näidata, et hagi esitanud organi liikmed tegutsevad menetluses organina, esindades seejuures organi enamuse seisukohta. Selleks tuleb koos hagiga esitada asja menetlevale kohtule ka organi otsus hagi esitamise kohta, millest peab nähtuma, et selle poolt on hääletanud juhtorgani enamus. Selline otsus tõendab, et hagi on esitatud organina. Kui organi nimel tegutseb selle üks liige, tuleb temal täiendavalt ära näidata, et ta tegutseb enamuse volitusel. Ka selleks tuleb vastav organi otsus, mis on enamuse häälte läbi vastu võetud, kohtule esitada.

Kui kohus saab hagi, millest iseenesest nähtub, et selle on esitanud sisuliselt juhtorgan, kuid puuduvad eelnimetatud hagile lisatud otsused, peab kohus jätma hagi TsMS § § 340¹ lg 1 järgi käiguta ja andma tähtaja puuduse kõrvaldamiseks, st vastava otsuse või otsuste esitamiseks. Kui vastavaid otsuseid määratud tähtaja jooksul ei esitata, peab kohus hagi TsMS § 340¹ lg 2 kohaselt jätma menetlusse võtmata või juhul, kui see on juba menetlusse võetud, läbi vaatamata, sest siis ei saa veenduda, et hagi on esitatud juhtorgani enamuse tahte kohaselt. Kui hagiavaldusest ei nähtu selgelt, et selle on esitanud juhtorgan, võib olla alust hagi käsitleda juhtorgani liikme esitatud hagina, mille kohta kehtivad piirangud.

Veel on oluline küsimus juhtorganit esindava organi liikme volituste lõppemisest ja uue liikme volituste algamisest menetluse kestmise ajal. Sarnaselt Saksa õiguskirjanduses väljendatud seisukohale¹³¹ ei peaks uue juhtorgani liikme organi nimel menetlusse astumisel menetlusosaliste osalist või kasvõi täielikku muudatust käsitlema menetlusõigusjärglusena. Selge on see, et muudatust ei saa käsitleda üldõigusjärglusena TsMS § 209 lg 1 mõttes, sest see toimub üksnes füüsilisest isikust poole surma korral. Küsimus on juhtorgani liikme muutumise piiritlemises suhtes eriõigusjärglusega TsMS § 210 mõttes. Selles osas tuleb siiski möönda, et juhtorgani liikme vahetumine ei tähenda vaidlusaluse eseme võõrandamist või vaidlusaluse nõude loovutamist, mille TsMS § 210 lg 1 ette näeb. Juhtorgani liikme muutumisest hoolimata jääb otsuse kehtetuks tunnistamise või tühisuse tuvastamise nõue ikkagi juhtorganile. Seetõttu ei kohaldu ka TsMS § 210 lg 3, mille järgi võib õigusjärglane eriõigusjärgluse korral menetlusse astuda üksnes vastaspoole ja õiguseelneja nõusolekul. Seega ei ole juhtorgani liikme vahetuseks menetluses vaja varasema juhtorganit esindanud liikme ja vastaspoole, s.o ühingu nõusolekut.

TsMS-s puuduvad sellised normid, mis juhtorgani hagi puhul organit esindavate liikmete vahetumist reguleerivad. Siiski ei nähtu vajadust selliseid norme luua, kuna võib väita, et sarnaselt eriõigusjärglusele asja menetlust iseenesest menetlusosalise muutus ei mõjuta. Teiseks võib asuda seisukohale, et vaatluse all olevas olukorras on võimalik analoogia korras

¹³¹ Spindler/Stilz/Dörr. AktG § 245, vnr 43.

kohaldada esindamist puudutavaid sätteid. Nii nt saab juhtorgani liikme volituste (ehk ametisuhte) lõppemisel tema volitused menetluses lõppenuks lugeda analoogiliselt TsMS § 225 lg-le 1 ehk siis, kui ta vastaspoolt ja kohut volituste lõppemisest teavitab. Uus juhtorgani liige saab menetluse astuda analoogiliselt TsMS § 221 lg-le 1 dokumendi esitamisega, millest nähtub tema juhtorgani liikmeks olek (ametisuhte olemasolu). Seejuures peab kohus analoogiliselt TsMS § 226 lg-le 1 kontrollima uue juhtorgani liikme esindusõiguse olemasolu ning mitte lubama selle puudumisel isikut menetluses osaleda. Lisaks on kohaldatavad TsMS § 226 lg-tes 2 ja 3 sätestatud tagajärjed.

Kokkuvõtteks tuleb sedastada, et juhtorgani vaidlustamisõigus ei tähenda Eestis organi õigust olla kohtumenetluses menetlusosaliseks. Vastavaks menetlusosaliseks ehk hagejateks saavad olla juhorgani liige või liikmed, kes on füüsilised isikud ja juhtorgani vaidlustamisõiguse kandjad. Kui Saksa õigus annab vaidlustamisõiguse vaid aktsiaseltsi juhatusele ning mitte Saksa osäühingu juhatajatele, siis Eesti õiguses sellist vahetegu ei ole – ÄS annab selgelt nii aktsiaseltsi kui ka osäühingu juhatusele õiguse nõuda kõrgema organi otsuste kehtetuks tunnistamist või tühisuse tuvastamist. Lisaks on see ette nähtud ka nõukogule. Saksa õiguses seevastu nõukogul ei ole üldse niisugust vaidlustamisõigust. Juhtorgani liikmete hagejate staatus tähendab, et organi nimel menetluses osalevad organi liikmed on vältimatuteks kaashagejateks, mis ei tähenda, et organi hagi peavad Eestis esitama kõik organi liikmed ühiselt. Need liikmed, kes oma nimel hagi esitavad, peavad organi otsusega tõendama, et neil on enamuse volitus sellise hagi esitamiseks. Juhtorgani nimel hagi esitanud organi liikme vahetus ei tähenda menetlusosalise (hageja) muutust, vaid olukord on analoogiline menetlusosalise esindaja muutumisele, millest tulenevalt saab asjaga seotud küsimusi lahendada TsMS-i esindamist puudutavaid sätteid analoogiliselt kohaldades.

2. Juhtorgani vaidlustamisõigus

2.1. Juhtorgani pädevus hagi esitamiseks

2.1.1. Juhatus hagi esitamise pädevus

ÄS § 180 lg 1 järgi on juhatus osaiühingu organ, mis esindab ja juhib osaiühingut. Samasisuline norm aktsiaseltsi kohta on leitav ÄS § 306 lg-st 1. Nimetatud paragrahvid viitavad kahele juhatuse funktsioonile: üks neist on ühingu esindamine, teine selle juhtimine. Vahetegu nende kahe vahel on oluline, mistõttu on vajalik järgnev selgitus.

Õiguskirjanduses kirjutatakse, et juhtimine tähendab ühingu organite tegutsemist ühingu eesmärkide saavutamiseks ühingu sisesuhtes.¹³² Juhtimiskohustusest tulenevalt on juhatus kohustatud moodustama ühingu eesmärkide saavutamiseks vajaliku organisatsiooni, panema selle toimima ja hoidma selle toimivana.¹³³ Seejuures on juhtimise mõistega hõlmatud enamik seaduses sätestatud juhatuse konkreetseid üksik- ehk spetsiifilisi kohustusi.¹³⁴ Oluline on ka ära märkida, et juhatus on allutatud osanike või aktsionäride või nõukogu seaduslikule tahtele, st juhatus on kohustatud ühingu juhtimisel viima ellu osanike või aktsionäride kui kõrgeima juhtimisstandardi kujundatud ühingu tahet ning kohustatud täitma osanike, aktsionäride ja nõukogu olemasolul ka nõukogu seaduslikke korraldusi.¹³⁵ Siinkohal on asjakohane meelde tuletada, et juhatuse kohustuste allikaks on mh osanike koosoleku või üldkoosoleku otsused.¹³⁶

Kapitaliühingu juhatuse spetsiifilised kohustused, mis on juhtimisfunktsiooniga hõlmatud, on ÄS-i järgi eelkõige informatsiooni andmise ja aruannete koostamise ning esitamise kohustus kõrgemalseisvale organile (ÄS § 180 lg 5, § 306 lg 3), sh majandusaasta aruande koostamine (ÄS § 179 lg 1, § 331), teabe andmine osanikele või aktsionäridele (ÄS § 166 lg 1, § 287 lg 1), raamatupidamise korraldamise (ÄS § 183, § 306 lg 4), pankrotiavalduse õigeaegne esitamine (ÄS § 180 lg 5¹, 306 lg 3¹), osanike koosoleku, aktsiaseltsi puhul üldkoosoleku kokkukutsumine ja ettevalmistamine (ÄS § 171 lg 1, § 291 lg 2),

¹³² Saare, K. jt. Ühinguõigus, lk 133, vnr 563.

¹³³ *Ibid.*, lk 134, vnr 564.

¹³⁴ *Ibid.* Juhatus liikme kohustusi on kirjanduses liigitatud lähtudes nende reguleerituse astmelt peamisteks ja spetsiifilisteks. Vt Saare, K. jt. Ühinguõigus, lk 133, vnr 558.

¹³⁵ *Ibid.*, lk 134, vnr 565.

¹³⁶ *Ibid.*, lk 133, vnr 557.

maksudeklaratsioonide täitmine ja esitamine (maksukorralduse seaduse (MKS)¹³⁷ § 8 lg 1).¹³⁸ Osäühingu juhatusel on kohustus pidada ka osanike nimekirja, kui osad ei ole registreeritud Eesti väärtpaberite keskreistris (ÄS § 182), aktsiaseltsi juhatusel sellist kohustust ei ole.¹³⁹

Esindamise all peetakse seevastu silmas ühingu seadusjärgse või tehingulise esindaja tegutsemist ühingu nimel suhetes kolmandate isikutega.¹⁴⁰ Juhatusel on mõistagi tegemist ühingu seadusjärgse esindamisega, kuna juhatus loetakse TsÜS § 34 lg 1 kohaselt juriidilise isiku juhatus suhetes teiste isikutega juriidilise isiku seaduslikuks esindajaks. Tegutsemine suhetes kolmandate isikutega (TsÜS § 34 lg 1 mõistes teiste isikutega) tähendab, et tegemist on juhatus funktsiooniga välissuhtes. Esindamine hõlmab ühingu nimel tehingute, aga ka muude õiguslike toimingute tegemist suhetes kolmandate isikutega, samuti volituste andmist kolmandatele isikutele ning õigust heaks kiita osäühingu nimel esindusõiguseta tehtud tehinguid.¹⁴¹ Tuleb lisada, et esindamise, mitte juhtimise funktsiooniga seostub ka TsÜS § 31 lg 5 regulatsioon, mille kohaselt loetakse juriidilise isiku organi tegevus juriidilise isiku tegevuseks. See seondub ülevalpool kirjeldatud organiteooriaga.

AktG-s on need kaks juhatus funktsiooni (juhtimine ja esindamine) leitavad kahes erinevas paragrahvis. Saksa aktsiaseltsi juhtimisfunktsioon tuleneb juba ülevalpool viidatud AktG § 76 lg-st 1, mille järgi juhib aktsiaseltsi tegevust juhatus. Erinevalt ÄS § 180 lg-st 1 ja § 306 lg-st 1 nimetab AktG vastav säte, et juhatus täidab seda funktsiooni iseseisvalt. AktG-s tuleneb juhatus esindamise funktsioon aga eelkõige § 78 lg 1 esimesest lausest, mille järgi esindab juhatus aktsiaseltsi nii kohtus kui ka väljaspool kohtu. GmbHG-s on saksa osäühingu juhataja esindamisfunktsioon sätestatud § 35 lg 1 esimeses lauses, mis sätestab samuti, et juhataja esindab osäühingut nii kohtus kui ka kohtuväliselt. Juhataja juhtimisfunktsiooni puudutav sarnane säte GmbHG-s aga puudub. Põhjuseks on ilmselt asjaolu, et üldine juhtimispädevus on saksa osäühingus osanikel.

Kuna juhatus esindamisfunktsioon seostub ühingu välissuhetega, kuid ühinguõiguslik otsuste vaidlustamine puudutab ühingu sisesuhteid, sest organite otsustel on mõju eelkõige sisesuhtes, võib järeldada, et juhatus tegevus kõrgema organi otsuste vaidlustamisel seostub juhtimisfunktsiooniga.

¹³⁷ Maksukorralduse seadus. – RT I, 09.04.2021, 11.

¹³⁸ Saare, K jt. Ühinguõigus, lk 137, vnr 560.

¹³⁹ *Ibid.*, lk 138, vnr 596, lk 351, vnr 1747.

¹⁴⁰ *Ibid.*, lk 147, vnr 651.

¹⁴¹ *Ibid.*, lk 148, vnr 653. Muu õigusliku toiming üheks näiteks toovad viidatud allika autorid pankrotihoiatuse koostamise.

AktG § 76 lg 1 sätestab, et aktsiaseltsi juhatus juhib ühingut omal vastutusel. Seda sätet on sisustatud kui normi, mis annab juhatusale õiguse tegutseda iseseisvalt ja omaenese diskretsioonis.¹⁴² Seejuures on AktG § 76 üks keskseid norme Saksa aktsiaseltsiõiguses, mis annab juhatusale tugeva positsiooni ja sõltumatuse aktsionäridest, nõukogu ja üldkoosolek saavad ainult oma pädevuse piires tegutseda, pädevust aktsiaseltsi juhtida neil ei ole.¹⁴³ Seega ka AktG § 245 p-st 4 tulenev Saksa aktsiaseltsi juhatusel õigus nõuda üldkoosoleku otsuse kehtetuks tunnistamist rajaneb juhatusel tugevale ja sõltumatule positsioonile ühingus.

Saksa õiguses on AktG § 76 lg 1 osas selle seaduse kommentaarides keskendutud kahele aspektile: juhatusel iseseisvusele, s.o tema vabadusele juhatajast (sks k *Weisungsfreiheit*) ning huvide määramisele, mida juhatus peab juhtimiskohustuse täitmisel järgima. Juhatusel iseseisvuse juures on selgitatud, et juhatusel iseseisvus tuleneb imperatiivsest funktsioonide jaotusest aktsiaseltsi organite vahel.¹⁴⁴ Viidatakse AktG § 111 lg 4 1. lausele, mille kohaselt ei tohi nõukogule üle kanda õigust rakendada ühingu juhtimise meetmeid, mis tähendab, et nõukogu ei saa aktiivselt sundida juhatusel mingisuguse juhtimismeetme rakendamiseks, vaid peab piirduma vaid järelevalvega juhtimise küsimustes AktG § 111 lg 1 mõttes.¹⁴⁵ AktG § 119 lg-st 2 tulenevalt on aktsiaseltsi juhatus seotud juhtimist puudutava üldkoosoleku otsusega vaid siis, kui üldkoosolek on teinud sellise otsuse juhatusel nõudel – mitte mingil juhul ei ole juhatus kohustatud saama üldkoosoleku nõusolekut riskantse juhtimismeetme võtmiseks, isegi kui sellel on oluline majanduslik tähendus, v.a kui selle meetme rakendamisel on oluline puutumus aktsionäride õigustele või kohustustele.¹⁴⁶ Viimasest võib tuletada, et Saksa aktsiaseltsi juhatusel iseseisvus on tuletatud mh AktG § 119 lg-st 2, hõlmates samas ka juhatajast vabaduse aspekti. Sellele normile vastab ÄS-s § 298 lg 2 oma samasisulise normiga. AktG § 111 lg 4 1. lausele identset sätet ÄS-s ei leidu, kuid samasisuline norm on siiski olemas. Nimelt sätestab ÄS § 317 lg 2 viimane lause, et põhikirjaga võib nõukogule anda õiguse otsustada ka muid küsimusi, mille otsustamine ei kuulu vastavalt seadusele või põhikirjale juhatusel või üldkoosoleku pädevusse. See norm viitab selgelt, et nõukogu ja juhatusel pädevuse jaotamisel on piirang.

Saksa õiguskirjanduses nähakse seega AktG § 76 lg 1 ühe aspektina pädevuse selget jaotust. Eesti õiguses on iseenesest sarnase sisuga norm leitav TsÜS § 31 lg 3 2. lausest, kuid sellest normist tulenev reegel pädevuse jaotamise ja üleandmise kohta ei reguleeri ega kirjelda

¹⁴² MüKoAktG/Spindler. AktG § 76, vnr 22.

¹⁴³ *Ibid.*, vnr 1.

¹⁴⁴ *Ibid.*, vnr 22.

¹⁴⁵ Spindler/Stilz/Fleischer. AktG § 76, vnr 58.

¹⁴⁶ MüKoAktG/Spindler. AktG § 76 vnr 22.

pädevuse sisu. AktG § 76 lg-st 1 tuleneb aga ka juhatuse sisuline pädevus, mis on seotud küsimusega juhatusele siduvatest huvidest, mida juhatus peab ühingu juhtimisel silmas pidama.

AktG kommentaarides leitakse, et aktsiaseltsi iseloomustab mitmekülgne struktuur, mis väljendub kolmes huvis: kapital, töö ja üldine huvi (sks k *Gemeinwohl*).¹⁴⁷ Ka Eesti õiguskirjanduses on leitud, et ühinguõiguses kehtib ühingu huvide prioriteetsuse põhimõte, mis tuleneb asjaolust, et ühing ei eksisteeri mitte üksnes tema osanike, aktsionäride või liikmete huvides, vaid ka teiste huvigruppide (võlausaldajad, töötajad, juhtorganite liikmed, riik, ühiskond tervikuna) huvides.¹⁴⁸ Siiski on peamine ühingu ja selle aktsionäride huvide järgimine.¹⁴⁹ Ühingu juhtimisel on juhatusel kohustus kaitsta eelkõige ühingu majanduslikke huve, mis on seotud äririski kandvate aktsionäride ühise huviga – selles osas on juhatuse juhtimisdiskretsioon piiratud.¹⁵⁰ See piirang väljendub teisisõnu juhatusel lasuvas kohustuses tagada aktsiaseltsi jätkumine ja pikaajaline kasumlikkus – kirjeldatakse seda kui kasumlikkusele suunatud ühingujuhtimise kontseptsiooni (sks k *das Konzept der „werorientieren Unternehmensführung“*), mille järgi peaks ühingujuhtimine olema suunatud kasumi teenimisele.¹⁵¹ See on ka igati loogiline, sest äriühingu (sh aktsiaseltsi ja osäühingu) eesmärk ongi tulu teenimine. Seega ka Eestis peaks juhatus ühingu juhtimisel vaikimisi lähtuma äriühingu sellisest peamisest eesmärgist.

AktG § 245 p-st 4 on Saksa õiguskirjanduses tuletatud juhatusel lasuv üldkoosoleku otsuste vaidlustamise kohustus, mis on üks seaduses otsesõnu kirjapandud spetsiifilistest kohustustest.¹⁵² Seaduses sätestatud spetsiifilisi kohustusi on seejuures jaotatud kolmeks: kohustused, mis tagavad ühingu sisemise funktsionaalsuse, kohustused, mis lasuvad juhatusel avalikes huvides, ja kohustused, mis on esmajärjekorras mõeldud võlausaldajate huvide kaitseks.¹⁵³ AktG § 245 p-st 4 tulenevat juhatuse õigust hõlmab juhatuse kontrolliõigust ning tema kujundushagi esitamise õigust.¹⁵⁴ Kontrolliõigus või –funktsioon nähtub asjaolust, et juhatuse üks primaarseid ülesandeid on tagada, et aktsiaseltsi tegevus oleks kooskõlas seaduse ja põhikirjaga; õigus esitada hagi väljendab konkretiseeritult AktG § 76 lg-st 1 tulenevat juhatuse õigust ajada aktsiaseltsi asju ilma juhusteta.¹⁵⁵ Arvestades, et ühinguõiguslik vaidlus puudutab ühingu sisesuhteid, võib järeldada, et juhatuse otsuste vaidlustamise kohustus kuulub

¹⁴⁷ *Ibid.*, vnr 64.

¹⁴⁸ Saare, K. jt. Ühinguõigus, lk 23, vnr 2.

¹⁴⁹ MüKoAktG/Spindler. AktG § 76, vnr 72.

¹⁵⁰ *Ibid.*

¹⁵¹ MüKoAktG/Spindler. AktG § 76, vnr 73.

¹⁵² Spindler/Stilz/Fleischer. AktG § 76, vnr 19.

¹⁵³ *Ibid.*

¹⁵⁴ *Ibid.*

¹⁵⁵ *Ibid.*

ühingu sisemise funktsionaalsuse tagamise meetmete hulka. ÄS § 178 lg-st 3 ja § 302 lg-st 3 tulenevat juhatuse vaidlustamisõigust ei ole küll Eesti õiguskirjanduses juhatuse spetsiifilise kohustusena nimetatud, kuid põhimõtteliselt võib seda Saksa õiguskirjanduse eeskujul selleks siiski pidada. Spetsiifilise kohustusena liigitub see järelikult juhatuse juhtimisfunktsiooni alla. Juhtimismeetmena võimaldab see tagada ühingu eesmärkide saavutamise organisatsiooniliselt toimival seaduslikul ja põhikirjale vastaval viisil.

AktG kommentaarides on ühtlasi leitud, et aktsiaseltsi juhatus ei tohi hagemisel oma huvidest lähtuda, vaid on seotud aktsiaseltsi huvidega.¹⁵⁶ Arvestades ühelt poolt äriühingu peamist huvi – kasumi teenimine – ja teiselt poolt juhatuse kohustust tagada ühingu sisemine funktsionaalsus läbi puudustega otsuste vaidlustamise, võib järeldada, et juhatus on ühingu hagemisel lõppastmes seotud kasumi teenimise eesmärgiga. Samas oleks vale väita, et juhatus ei tohi puudusega otsust vaidlustada, kui see tekitab ühingule kahju. Õige on väita, et juhatus peab ühingu juhtima viisil, mis tagab kasumlikkuseni jõudmise seaduslikul viisil ja vastavalt põhikirjale. Kõrgemas organis kujundatakse otsustega ühingu tahe, mis on eelduslikult suunatud kasumi teenimisele. Juhatus, kelle ülesandeks on mh selle tahte elluviimine, peab saama seda teha vastavalt seadusele või põhikirjale ning veendumusega, et see vastab ühingu tegelikule huvile. Puudusega otsuse puhul on põhjust eeldada, et see ei vasta kõrgema otsustustasandi liikmete (nt osanike või aktsionäride) huvide ühisosale, s.o ühingu huvidele, mistõttu ei saa juhatus otsust täites olla kindel ka selles, et ta tegutseb ühingu huvides. Ka Riigikohus on leidnud, et seadusega vastuolus olevad otsused võivad ohustada aktsionäri investeringut, mis on aktsionäri peamine huvi aktsiaseltsis.¹⁵⁷ Siinkohal on asjassepuutuv juhatuse piiramatu vaidlustamisõiguse kuritarvitamise võimalus: nt kui vähemusaktsionär, kes hääletas otsuse vastu, soovib otsust enda isiklikes huvides vaidlustada ja saavutab selleks olukorra, kus juhatus esitab otsuse vaidlustamiseks hagi, siis võib olla võimalik, et see hagi ei ole esitatud ühingu huvides. Käsitletu põhjal saab järeldada, et juhtorgani vaidlustamisõiguse ulatus ja selle õiguspärane (juhatuse liikme kohustusi järgiv) kasutamine ei sõltu siiski vaidlustatava otsuse sisust, vaid sellest, millisel eesmärgil juhatus hagi esitab. Kui juhatus teeb seda ühingu huvide ja õiguste kaitseks, on ta oma õigust õigesti kasutanud. Kui ta teeb seda nt mõne osaniku, aktsionäri või juhatuse või nõukogu liikme isiklikes huvides, mis ei vääri õiguskaitset (nt kõrgema organi otsuse jõustumise takistamiseks), siis on vaidlustamisõigust kuritarvitatud ja juhatuse liikmed on oma kohustusi rikkunud. Selline tegutsemine tähendab ühtlasi ka TsÜS § 35 rikkumist, sest sätte järgi peavad juhtorgani liikmed oma seadusest või

¹⁵⁶ MüKoAktG/Hüffer/Schäfer. AktG § 245, vnr 15.

¹⁵⁷ RKTko, 18.05.2016, 3-2-1-28-16, p 11.

põhikirjast tulenevaid kohustusi täitma juhtorgani liikmelt tavaliselt oodatava hoolega ja olema juriidilisele isikule lojaalsed. Kohus, mis juhtorgani hagi lahendab, ei saa hagi siiski menetlusse võtmata või läbi vaatamata jätta, isegi siis, kui on ilmne, et hagiga ei püüta kaitsta ühingu huve ehk teisisõnu, ei püüta olla ühingu suhtes lojaalne. Sellise hagi rahuldamata jätmisel saab anda hinnangu juhtorgani liikme kohustuste rikkumisele. Kui selline hagi rahuldatakse ehk vaidlustatav otsus oli puudusega, ei saa lugeda, et hagi esitanud juhtorgani liikmed on oma kohustusi rikkunud, isegi kui nende eesmärk ei olnud tegelikkuses ühingu huvide eest seista.

Eraldi küsimuseks on, kas juhatusel on teatud juhtudel kohustus otsuse vaidlustamiseks hagi esitada ning sellest tulenevalt, kas hagi esitamata jätmisega rikuvad selle organi liikmed oma kohustusi, millega kaasneb vastutus. Sellele tuleb üldjuhul vastata eitavalt. Nõukogul on enesel sama ulatuslik otsuste vaidlustamise õigus nagu juhatusel. Osanikele ja aktsionäridele kehtivad küll teatud piirangud, kuid siiski on ka neile tagatud võimalus puudusega otsuseid vaidlustada. Kuna neil on vaidlustamisõigus olemas, ei ole põhjendatud juhatusele ette heita, et see oma õigust ei kasutanud. Pigem võib juhatust eeldada, et olukorras, kus ükski osanik või aktsionär kui juhatusest kõrgemal asuva organi liige või nõukogu kui juhatuse kontrolli- ja järelevalve organ ise otsust ei vaidlusta, on vastuvõetud otsus puudusteta või selliste puudustega, mida ühingu liikmed peavad ebaoluliseks. Sellise eelduse lubab luua ühingu organite hierarhiline struktuur, mille järgi kontrollib kõrgemal asuv organ madalamal asuvat organit, mitte vastupidi.

Kokkuvõttes saab juhatusele kuuluvat õigust nõuda kõrgema organi otsuste kehtetuks tunnistamist või tühisuse tuvastamist pidada ühingu juhtimismeetmeks, mida rakendades peab juhatust tagama ühingu eesmärkide saavutamise organisatsiooniliselt toimival viisil. Organisatsiooniliselt toimivaks viisiks tuleb pidada eesmärkide saavutamist seaduslikul ja põhikirjale vastaval viisil. Juhatust peab seejuures lähtuma ühingu huvidest. Muu, nt mõne ühingu liikme isiklikes huvides hagemine tähendab juhatuse liikmete kohustuste rikkumist. Juhatuse liikmete kohustuste rikkumist aga ei saa ette heita olukorras, kus juhatust kõrgema organi otsust vaidlustama ei asu, sest kõrgema organi liikmetel on endal samuti võimalus vastav hagi esitada.

2.1.2. Nõukogu hagi esitamise pädevus

Põhjust, miks Saksa aktsiaseltsi nõukogul ei ole puudustega otsuste vaidlustamisõigust, kuid Eesti aktsiaseltsi nõukogul (samuti osäühingu nõukogul, kui osäühingul on nõukogu olemas) juhatusega identne vaidlustamisõigus on, on mõistlik otsida nõukogule seadusega antud pädevusest. Seetõttu on asjakohane võrrelda AktG ja ÄS-i vastavaid nõukogu pädevust kirjeldavaid norme.

Eestis on nõukogu ÄS § 316 järgi organ, mis planeerib aktsiaseltsi tegevust ja korraldab aktsiaseltsi juhtimist ning teostab järelevalvet juhatuse tegevuse üle. Sama paragrahvi teise lause järgi teeb nõukogu järelevalve ehk kontrolli tulemused teatavaks üldkoosolekule (osäühingu puhul seega osanike koosolekule). Sättest saab järeldada, et nõukogu asub äriühingu organite hierarhias üldkoosoleku kui kõrgeima organi järel ning juhatuse ees. ÄS § 317 lg 1 järgi annab nõukogu juhatusele korraldusi aktsiaseltsi juhtimise korraldamisel. Lisaks on sama sätte järgi vaja nõukogu nõusolekut aktsiaseltsi nimel selliste tehingute tegemiseks, mis väljuvad igapäevase majandustegevuse raamest. Paragrahvi teine lõige annab võimaluse põhikirjaga ette näha, et nõukogu nõusolekut ei ole siiski igapäevase majandustegevuse raamest väljuvate tehingute tegemiseks vaja või on vaja ainult põhikirjas nimetatud juhtudel, kuid samal ajal ka vastupidise võimaluse ette näha muid tehinguid (lisaks ÄS § 317 lg-s 1 sätestatule), mille tegemiseks on just nõusolekut vaja. Seega on nõukogu juhatuse jaoks vahetu organ, mis juhatuse tegevust kontrollib ja suunab. Seejuures on jäetud aktsionäridele või osanikele pädevus otsustada, kas ja millises ulatuses peab kontroll hõlmama tehingute tegemist.

Oluline on ka ÄS § 317 lg 6, mille järgi on nõukogul oma ülesannete täitmiseks õigus tutvuda kõikide aktsiaseltsi dokumentidega, kontrollida raamatupidamise õigsust, vara olemasolu ning aktsiaseltsi tegevuse vastavust seadusele, põhikirjale ja üldkoosoleku otsustele.

ÄS § 189 lg-st 2 tulenevalt kehtib kirjeldatu ka osäühingu nõukogu kohta, täpsemalt kohaldatakse normi järgi osäühingu nõukogu pädevusele ja tegevusele ÄS-s aktsiaseltsi nõukogu kohta sätestatut, kui seadusest ei tulene teisiti.

Kapitaliühingu nõukogu kohustused on Eesti õiguskirjanduses jagatud kaheks: a) ühingu tegevuse planeerimine ja juhtimise korraldamine (strateegiline juhtimine); b) järelevalve teostamine juhatuse tegevuse üle (järelevalve).¹⁵⁸ Strateegilise juhtimise all tuleb ÄS §-st 316 tulenevalt mõista ühingu tegevuse planeerimist ja juhtimise korraldamist sisesuhtes, seejuures hõlmab strateegiline juhtimine eelkõige just sisesuhtes õigusliku

¹⁵⁸ Saare, K. jt. Ühinguõigus, lk 367, vnr 1841.

tähtendusega toimingute tegemist, s.o otsuste vastuvõtmist oma pädevusse kuuluvates küsimustes.¹⁵⁹ Järelevalve all tuleb mõista nõukogu keskset ülesannet juhatuse tegevuse õiguspärasuse, eesmärgipärasuse ja otstarbekuse üle.¹⁶⁰ On selge, et järelevalvetegevus puudutab rangelt vaid juhatuse ja nõukogu vahelist sisesuhet.

Saksamaal on nõukogu AktG 111 lg 1 järgi organ, mis teostab üksnes järelevalvet juhatuse üle. Muid funktsioone (nt aktsiaseltsi juhtimise korraldamine) säte sõnaselgelt nõukogule ette ei näe. AktG § 111 lg 2 sätestab, et nõukogul on õigus tutvuda ja kontrollida ühingu raamatupidamist ja dokumente ja vara – teisiti öeldes on tegemist sisult ÄS § 317 lg-le 6 vastava normiga.

Saksa õiguskirjanduses ollakse samuti seisukohal, et nõukogul on strateegilise juhtimise funktsioon.¹⁶¹ Nõukogu funktsioon ulatub ka Saksamaal pelgast järelevalvest ka kaugemale, hõlmates nõukogu õigust anda juhatusele nõ tulevikku suunatud nõu, mida strateegiline juhtimine tegelikult tähendabki.¹⁶² Igal juhul ei tohi nõukogu anda täpseid korraldusi ühingu juhtimist puudutavates küsimustes – see tuleneb AktG § 76 lg-st 1 ning § 111 lg-st 4.¹⁶³ AktG § 111 lg 4 sätestab, et juhatuse pädevusse antud juhtimismeetmeid ei tohi üle kanda nõukogule. Eestis tuleneb selline keeld TsÜS § 31 lg-st 3, samuti viitab sellele ÄS § 317 lg 2 viimane lause.

AktG § 111 lg 4 teine lause näeb sarnaselt ÄS § 317 lg-le 2 ette, et põhikirjaga või nõukogu otsusega võib määrata, et teatud tehingute tegemiseks on vajalik nõukogu nõusolek. AktG ei sätesta nõukogu nõusoleku nõude igapäevase majandustegevuse raamest väljuvate tehingute tegemiseks, kuid arvestada tuleb, et ÄS § 317 lg 1 on selles küsimuses dispositiivne. Dispositiivsus nähtub ÄS § 317 lg-st 2.

Seega võib Saksa ja Eesti aktsiaseltsi nõukogu sisuline pädevus erineda korralduste andmise õiguse osas. Saksa õiguspraktikas viidatud korralduse andmise keelule vastandub Eesti õiguskorras esmapilgul ülalviidatud ÄS § 317 lg 1 esimene lause. Viimase kohta on leitud, et nõukogu on õigustatud ja kohustatud andma juhatusele korraldusi aktsiaseltsi juhtimisega seotud meetmete rakendamiseks, kui nõukogule saab teatavaks aktsiaseltsi majandusliku seisundi oluline halvenemine või oht oluliseks halvenemiseks, kuid ei anna õigust ise ühingu juhtima asuda ega esitada üldjuhul juhatusele konkreetseid ettekirjutusi ühe või teise tehingu või muu õiguslikku tähendust omava toimingute tegemiseks.¹⁶⁴ Erandina on konkreetsete

¹⁵⁹ *Ibid.*, lk 368, vnr 1846.

¹⁶⁰ *Ibid.*, lk 369, vnr 1852.

¹⁶¹ MüKoAktG/Habersack. AktG § 111, vnr 12.

¹⁶² *Ibid.*

¹⁶³ *Ibid.*

¹⁶⁴ Saare, K. jt. Ühinguõigus, lk 372, vnr 1870.

korralduste (ettekirjutuste) andmise õigust jaatud, kuid seda olukorras, kui seda nõuavad ühingu huvid.¹⁶⁵ Üldiselt siiski nõukogul juhtimismeetmete rakendamise valikuõigust ei ole.

Eelolev, st korralduste andmise õigus ei põhjenda seda, miks on Eestis nõukogule antud kõrgema organi otsuste vaidlustamise õigus. Seadusega vastuolus olevate organi otsuste vaidlustamine on ühingu juhtimise meede, mis ühingu strateegilise juhtimise alla ei kuulu. Formaalselt kuulub õigus kõrgema organi otsuseid vaidlustada küll nõukogu funktsioonide hulka, sest ÄS § 317 lg 9 sätestab, et nõukogul on ka muud seaduses sätestatud õigused, kuid õigustatult võib asuda seisukohale, et nõukogule antud vaidlustamisõigusel puudub nõukogu funktsiooni silmas pidades sisuline põhjendus. Kuivõrd ÄS nõukogule sellise õiguse annab, on Eestis tsiviilkohtumenetluses nõukogu esitatud puudusega otsuse vaidlustamise hagi siiski lubatav.

Võib väita, et kõrgema organi otsuse vaidlustamine on ühingu juhtimismeede, mille eesmärk on tagada ühingu seaduspärane tegevus. Selliselt on Saksa õiguses nõukogule vaidlustamisõigust andva regulatsiooni puudumine ka õigustatud, kuna nõukogu ei tohiks ise saada rakendada juhtimismeetmeid. Eestis on sellise loogika järgi ÄS § 317 lg 1 esimest lauset arvestades nõukogule jäetud õigus anda juhatusel korraldus esitada hagi üldkoosoleku või osanike koosoleku otsuse vaidlustamiseks, kusjuures põhimõtteliselt võib väita, et sellise konkreetse korralduse andmist nõuavad ühingu huvid. Seetõttu on nõukogule eraldi hagi esitamise õiguse andmine tegelikult põhjendamatu.

2.2. Õigus pöörduda kohtusse oma õiguse või huvi kaitseks

TsMS § 3 lg 1 kohaselt menetleb kohus tsiviilasja siis, kui isik pöördub seaduses sätestatud korras kohtusse oma eeldatava ja seadusega kaitstud õiguse või huvi kaitseks. Õiguskirjanduses on sellest sättest tuletatud, et kohus annab hagimenetluses õiguskaitse ainult isikule, kellel on hagemisõigus, kusjuures hageja isik määratakse alati formaalselt, st hageja on alati isik, kes esitas kohtule enda nimel hagiavalduse, sõltumata sellest, kes on õigustatud isik materiaalsoiguse järgi.¹⁶⁶ Seega on asja menetlusse võtmisel kohtu kohustus kontrollida, kas isik, kes on kohtule teatud eesmärgi saavutamiseks avalduse esitanud, teeb seda temale kuuluva

¹⁶⁵ *Ibid.*

¹⁶⁶ Järvekülg, I., Kõve, V. TsMS § 205, komm 3.2.1. b).

õiguse või huvi kaitseks. TsMS § 3 näeb ette üldreegli, et igaüks võib kohtusse pöörduda üksnes teda puudutavas asjas.¹⁶⁷

Kuigi Saksa ZPO-s ei ole TsMS §-le 3 sarnast sätet, on siiski ka Saksamaal valitseva arvamuse järgi huvi õigusliku kaitse vastu ehk õiguskaitsevajadus asja menetlemise eelduseks.¹⁶⁸

Hagimenetluses tuntakse eri liiki hagnosisid, mille läbivaatamisel juhindutakse mõnevõrra erinevast korrast. Eestis eristatakse sooritushagi, mille sisuks on hageja taotlus mingisuguse soorituse tegemiseks või sellest hoidumiseks, tuvastushagi, mille sisuks on hageja taotlus õigussuhte olemasolu või puudumise tuvastamiseks, ja kujundushagi, milles sisuks on hageja taotlus mingi õigussuhte ümberkujundamiseks.¹⁶⁹ Ka Saksamaal tuntakse sooritus- (sks k *Leistungs-*), tuvastus- (sks k *Feststellungs-*) ja kujundushagi (sks k *Gestaltungsklage*) kui kolme hagi põhitüüpi.¹⁷⁰ Kujundushagi rahuldava otsuse jõustumisega muutub õiguslik olukord või õigussuhe vahetult hagi taotletud viisil.¹⁷¹ Hagi organi otsuse kehtetuks tunnistamiseks on nii Eesti kui ka Saksa õiguses kujundushagi.¹⁷² TsMS § 368 lg 1 loob õiguskaitsevajaduse erivormi, sätestades, et hageja võib esitada hagi õigussuhte olemasolu või puudumise tuvastamiseks, kui tal on sellise tuvastamise vastu õiguslik huvi. Et õigusliku huvi puhul on tegemist õiguskaitsevajaduse erivormiga, kinnitavad TsMS kommentaaride autorid, leides, et õigusliku huvi kindlakstegemise kõrval kehtivad ka tuvastushagi menetlusse võtmisel sama, TsMS § 3 lg-st 1 tulenev eeldus, mis kujundus- või sooritushagi puhul – isik saab kohtusse pöörduda oma eeldatava seadusega kaitstud huvi või õiguse kaitseks.¹⁷³ Tuvastushagi esemeks on üksnes õigussuhte olemasolu või puudumise tuvastamise nõue.¹⁷⁴ TsMS § 368 lg-st 1 tulenev eriregulatsioon kehtib mh juriidilise isiku otsuse tühisuse tuvastamise hagile.¹⁷⁵ Juriidilise isiku otsuse tühisuse tuvastamiseks võib hagi esitada isik, kelle õigused ja kohustused võivad tuvastatud asjaolust sõltuda.¹⁷⁶

Ka ZPO-s on tuvastushagi kui ühe hagi eriliigi kohta regulatsioon olemas. Nimelt võib ZPO § 256 lg 1 järgi hagi õigussuhte olemasolu või puudumise kohta, dokumendi ehtsuse või

¹⁶⁷ Järvekülg, I., Kõve, V. TsMS § 3, kamm 1.

¹⁶⁸ MüKoZPO/Becker-Eberhard. ZPO eelm § 253 vnr 11.

¹⁶⁹ Järvekülg, I., Kõve, V. TsMS § 363, kamm 3.2.2.1. a).

¹⁷⁰ Becker-Eberhard, MüKoZPO/Becker-Eberhard. ZPO eelm § 253, vnr 20.

¹⁷¹ *Ibid.*, kamm 3.2.2.5.

¹⁷² Saare, K. TsÜS § 38, kamm 3.3.2.; Saare, K. jt. Ühinguõigus, lk 214, vnr 1047; MüKoZPO/Becker-Eberhard. ZPO eelm § 253 vnr 28. Allikas nimetab kolme suurt kujundushagide gruppi, millest üks on nn äriõiguslike hagide grupp. Selle juures on tehtud viide ka AktG §-le 246; MüKoAktG/Schäfer. AktG § 246, vnr 14.

¹⁷³ Järvekülg, I., Kõve, V. TsMS § 368, kamm 3.1.2.1. a).

¹⁷⁴ *Ibid.*

¹⁷⁵ *Ibid.*, kamm 3.1.2.5. a); Saare, K. jt. Ühinguõigus, lk 212, vnr 1036.

¹⁷⁶ Saare, K. jt. Ühinguõigus, lk 212, vnr 1036.

selle ebaehtsuse tuvastamiseks esitada isik, kellel on sellise õigussuhte või dokumendi kohtulikuks tuvastamiseks õiguslik huvi. Sisuliselt vastab see õigussuhte olemasolu või puudumise osas oma sisult TsMS § 368 lg-le 1, tegemist on TsMS § 368 lg 1 allikaks olnud õigusnormiga.¹⁷⁷ AktG § 249 sätestab aga eraldi tühisusehagi (sks k *Nichtigkeitsklage*), mille 1. lõikest saab selgelt tuletada, et hagi tühisuse tuvastamiseks võib esitada aktsionär, juhatus ning juhatuse ja nõukogu iga liige. Hagiliigilt on tegemist siiski tuvastushagiga.¹⁷⁸ Oma õiguslikku huvi (tuvastushuvi) eelnimetatud isikud ja organid tõendama ei pea – see tuleneb nende aktsiaseltsi liikmeks olemise faktist.¹⁷⁹ AktG § 249 lg 1 on ZPO § 256 lg 1 suhtes erinormiks, kus seejuures AktG § 249 lg-s 1 nimetatud isikud ja organ võivad hagi esitada AktG § 249 lg 1, mitte ZPO § 256 lg 1 järgi.¹⁸⁰ ZPO § 256 lg 1 järgi saavad juriidilise isiku organi otsuse tühisuse tuvastamist nõuda kolmandad isikud nende õigusliku huvi olemasolul, mida olemasolu tuleb aga tunnistada üksnes erandlikes olukordades.¹⁸¹

Hagimenetluses võib kohus tuvastades, et hagi ei ole esitatud hageja seadusega kaitstud õiguse ega huvi kaitseks või eesmärgil, TsMS § 371 lg 2 p 2 alusel hagi menetlusse võtmisest keelduda. TsMS § 423 lg 2 p 2 võimaldab kohtul peale hagi menetlusse võtmist see samal alusel läbi vaatamata jätta, kui seadusega kaitstud õiguse või huvi puudumine peaks ilmnema pärast hagi menetlusse võtmist. Tähele tuleb panna, et kirjeldatud otsustused on kohtu diskretsioonis, st sätteid grammatiliselt tõlgendades ei ole kohtul kohustust hagi menetlusse võtmisest ja selle läbivaatamisest keelduda. Siiski on kohtupraktika ja õiguskirjandus seisukohal, et seadusega kaitstud õiguse või huvi puudumisel, s.o õiguskaitsevajaduse puudumisel ei tohiks kohus hagi menetleda.¹⁸² Riigikohus on selgitanud, et olukorras, kus kohtu arvates õiguskaitsevajaduse puudub, ei ole õige jätta hagi rahuldamata, vaid see tuleb jätta läbi vaatamata.¹⁸³ Ollakse isegi seisukohal, et tuvastushagi puhul on õiguskaitsevajadus, mis on TsMS § 368 lg-s 1 järgi sätestatud kui õiguslik huvi, hagi lubatavuse vältimatu eeldus – kohtu kaalutlusruumi hagi lubatavuse üle otsustamisel seal olema ei peaks.¹⁸⁴

Ka hagita asjades on isiku seadusega kaitstud õiguse või huvi tuvastamine iseenesest oluline. TsMS § 477 lg 1 sätestab, et hagita asja vaatab kohus läbi hagimenetluse sätete kohaselt, arvestades hagita menetluse kohta sätestatud erisusi. TsMS § 476 lg 1 järgi algatab kohus hagita menetluse omal algatusel või huvitatud isiku või asutuse avalduse alusel, lg 2

¹⁷⁷ Järvekülg, I., Köve, V. TsMS § 368, komm 2.

¹⁷⁸ MüKoAktG/Hüffer/Schäfer. AktG § 249, vnr 4.

¹⁷⁹ *Ibid.*, vnr 4a.

¹⁸⁰ *Ibid.*, vnr 7.

¹⁸¹ *Ibid.*, vnr 6. Sama on välja toodud ka ühinguõiguse revisjonis, vt: Justiitsministeerium, lk 575-576.

¹⁸² Järvekülg, I., Köve, V. TsMS § 371, komm 3.4.8. b).

¹⁸³ RKTko, 20.06.2011, 3-2-1-57-11, p 30.

¹⁸⁴ Järvekülg, I., Köve, V. TsMS § 371, komm 3.4.5.2. a), 3.4.8. b).

täpsustab, et seadusega ettenähtud juhul algatab kohus hagita menetluse üksnes selleks õigustatud isiku või asutuse avalduse alusel. Sätetest võib järeldada, et ka hagita menetluses peab kohus olukorras, kus avalduse on esitanud huvitatud isik või asutus, selle seadusega kaitstud huvi tuvastama. Teisiti öeldes TsMS § 3 lg 1 hagi ja hagita asju ei erista – mõlemad on tsiviilasjad ehk TsMS § 1 järgi eraõigussuhtest tulenevad kohtuasjad. Kuna hagita asjade regulatsioon ei näe ette erisusi avalduse menetlusse võtmisest keeldumise ja läbi vaatamata jätmise kohta, on asjakohased vastavad hagimenetluse sätted, mis tähendab, et ka hagita asi jääb menetlusse võtmata või läbi vaatamata, kui seadusega kaitstud huvi või eesmärki kohus ei tuvasta. TsMS § 476 lg 2 lihtsustab kohtu kontrollikohustust: avaldus tuleb menetlusse võtta ja läbi vaadata ainult siis, kui seadus annab avalduse esitanud isikule või asutusele vastava avalduse esitamise õiguse. Kuna seadus on sellise õiguse andnud, siis on asjaga seotud seadusega kaitstud huvi või õigus sellel isikul või asutusel olemas. Näiteks saab TsMS § 608 lg 1 järgi kohus hagita menetluses äriühingu osanikele ja aktsionäridele hüvitise suurust määrata vaid selle määramiseks õigustatud osaniku või aktsionäri avalduse alusel.

Seadusega kaitstud õiguse ja huvi kindlaks tegemine hagita asjades on juriidilise isiku organi otsuse vaidlustamise küsimustest relevantne korteriühistu organi otsuste kehtetuks tunnistamise või tühisuse tuvastamise nõudes, sest KrtS-i järgi lahendatakse need vaidlused hagita menetluses. Kuna TsMS 613 lg 1 p-st 4 tulenevalt lahendab kohus asja, mis käsitleb korteriühistu organi otsuse kehtivust huvitatud isiku avalduse alusel ning ka TsÜS-i sätetest tuleneb, et tühisuse tuvastamist saab nõuda huvitatud isik, võib järeldada, et korteriühistu organi otsuse tühisuse tuvastamise nõudes on iseenesest põhjendatud kohaldada ka eelkirjeldatud TsMS § 368 lg-st 1 tulenevat õigusliku huvi ehk tuvastushuvi puudutavat. TsMS § 477 lg 1 seda ka võimaldab.

2.3. Seadusega kaitstud huvi ühinguõiguslikus vaidluses

Eesti õiguskirjanduses on siiski leitud, et juriidilise isiku organid loetakse sisesuhtest juriidilise isikuga tulenevalt huvitatud isikuteks TsÜS § 38 tähenduses, mistõttu ei pea need oma huvi otsuse kehtetuks tunnistamise vastu eraldi tõendama.¹⁸⁵ Ka Riigikohus on leidnud, et isikutel, kellele on seadusega ette nähtud õigus äriühingu otsuseid vaidlustada, on selleks ka õiguslik huvi – nende vaidlustamisõigus tuleneb seadusest ning neil on huvi otsuse kehtivuse vastu tulenevalt nende seosest ühinguga.¹⁸⁶ Huvi eraldi tõendamise nõude puudumist võib

¹⁸⁵ Saare, K. TsÜS § 38, komm 3.3.1.

¹⁸⁶ RKTko, 04.12.2012, 3-2-1-155-12, p 13.

mõista nii, et organi liikmed, kes organi huvides hagi on esitanud, peavad tõendama vaid asjaolu, et nad on selle juriidilise isiku organi liikmed, milles vaidlustatav otsus on tehtud. Nt on Riigikohus tuvastushagi kontekstis leidnud, et hagejal on tuvastushuvi TsMS § 368 lg 1 mõttes olemas, kui ta on kantud kostjaks oleva osauhinu osanike nimekirja,¹⁸⁷ samuti nt siis, kui hagejaks on esindajakonto omaja, kes on kantud aktsionärina kostja aktsiaraamatusse ja kellele seetõttu kuuluvad ka aktsiast tulenevad õigused.¹⁸⁸ Riigikohus on sama kinnitanud ka korteriühistu üldkoosoleku vaidlustamist puudutanud asjas, leides, et igal juhatusel on õigustatud huvi üldkoosoleku otsuse tühisuse tuvastamise vastu TsMS § 368 lg 1 mõttes ja seega võib ta esitada ka üldkoosoleku otsuse tühisuse tuvastamise hagi.¹⁸⁹ Viimase näite puhul oli kassatsiooniastmes iseenesest küsimuseks, kas isikud, kes valiti korteriühistu üldkoosoleku otsusega, mida selles vaidluses vaidlustati, korteriühistu juhatuse liikmeteks, oleks pidanud puudutatud isikutena menetlusse menetlusosalistena kaasama. Otseselt ei olnud seega küsimuseks, kas korteriühistu juhatus või selle liikmed on õigustatud esitama avalduse üldkoosoleku otsuse kehtetuks tunnistamiseks või tühisuse tuvastamiseks. Viidatud Riigikohtu määruse p-st 20.4 võib siiski järeldada, et korteriühistu juhatuse liikmed ei pea üldkoosoleku tühisuse tuvastamiseks avalduse¹⁹⁰ esitamisel eraldi õiguslikku huvi TsMS § 368 lg 1 mõttes tõendama – see kinnitab muuhulgas TsMS § 368 lg 1 ja sealt tuleneva tuvastushuvi kindlakstegemise kohasust hagita asjas. Ühinguõiguse revisjon on lisaks leidnud, et organi otsuse kehtetuks tunnistamise nõudeõigust omavad eelkõige sama organi liikmed, erandina ka sama juriidilise isiku teised organid või nende liikmed.¹⁹¹ Samal ajal on tähelepanu juhitud asjaolule, et juhtorgani võimalus esitada otsuse kehtetuks tunnistamise nõuet ei ole piiratud.¹⁹² Küsitav on, mida mõtles revisjoni töögrupp nimetatud erandi all, mille esinemisel sama juriidilise isiku teised organid nõude esitada võivad. Kuna juhtorgani vaidlustamisõigust ei ole piiratud, siis ei saa erand puudutada hagi lubatavust. Seega praegu tuleb asuda seisukohale, et juhtorganil on otsuse kehtetuks tunnistamise ja tühisuse tuvastamise nõudeõigus reeglina olemas. Piiramatu vaidlustamisõigus tähendab, et erandeid nõudeõiguse olemasolus tegelikult ei olegi.

¹⁸⁷ RKTko, 29.10.2008, 3-2-1-74-08, p 14.

¹⁸⁸ RKTko, 11.06.2014, 3-2-1-55-14, p 18.

¹⁸⁹ RKTkm, 13.05.2020, 2-18-15388, p 20.4.

¹⁹⁰ Riigikohus on ebatäpselt sedastanud, et iga juhatuse liige võib esitada üldkoosoleku otsuse tühisuse tuvastamise hagi. Tulenevalt TsMS § 476 lg-test 1 ja 2 ning § 613 lg 1 p-st 4 oleks korrektne väide, et juhatuse liige võib esitada vastava avalduse, kuna korteriühistu üldkoosoleku otsuse vaidlustamise avaldused vaadatakse läbi hagita menetluses.

¹⁹¹ Justiitsministeerium, lk 573.

¹⁹² *Ibid.*, lk 574.

Tähelepanu väärrib organi hagile omane teatud nüanss, mis tuleneb asjaolust, et organ ei ole isik TsÜS § 38 lg 1 ning TsMS § 201 lg 1 ja § 202 lg 1 mõttes. Kuna hageja isik määratakse alati formaalselt, siis organi hagi puhul käsutavad menetlusõigusi selle liikmed, kellel on või võivad olla samal ajal ka teised huvid. Näitena võib tuua olukorra, kus osanike koosolekul on vastu võetud otsus, millele koosolekul vastuväiteid ei esitatud. Hiljem soovib osanik, kes osales otsuse tegemisel ning kes on ühtlasi ka juhatuse liige, otsust vaidlustada. Otsuse tegemisel osalenud osanik võib teatavasti ÄS § 178 lg 3 teise lause järgi otsuse kehtetuks tunnistamist nõuda üksnes siis, kui ta lasi protokollida oma vastuväite otsusele. Juhatusele organina aga ühtegi piirangut seatud ei ole. Selline osanikule (või aktsionärile) antud otsuse vaidlustamise võimalus kuritarvitab *prima facie* organi õigust nõuda otsuste kehtetuks tunnistamist, kuna loob osanikule või aktsionärile teatava eelise – võimaluse otsuse kehtetuks tunnistamise nõude esitamise eeldusest (vastuväite protokollimine) mööda minna. Siit tekib küsimus, kas kohus peaks sellise hagi läbi vaatamata jätma. Kohane on just küsimus hagi läbivaatamisest, sest hagi menetlusse võtmise otsustamisel kohtul teavet selle kohta, kas juhatuse liikmest osanik või aktsionär osales otsuse vastuvõtmisel ja esitas vastuväite, üldiselt selles menetlusetapis olema ei peaks. Hagi läbi vaatamise otsustamisel saab aga kohus arvestada kostja (ühingu) seisukohaga, kus viimane eelkirjeldatud olukorrale tugineb. Saksa õiguskirjanduses ollakse seisukohal, et eelkirjeldatud probleem ei muuda juhatuse hagi lubamatuks, kusjuures juhatusel säilib vaidlustamisõigus isegi juhul, kui juhatuse otsuse eelnõuna ise esitanud või kui aktsionäridest juhatuse liikmed hääletasid üldkoosolekul sellise otsuse poolt.¹⁹³ Sellise seisukohaga tuleb nõustuda, kuna ühinguõiguslikus vaidluses on kesksel kohal ühingu kui terviku huvide kaitse. Juriidilise isiku juhtorganile tuleneb seadusest kohustus kaitsta ühingu kui terviku huve. Seega võib ka juhtorgani liikmest osaniku või aktsionäri lisavõimalus otsust vaidlustada olla õigustatud, kuna ta täidab nii oma juhtorgani liikme kohustusi.

Saksa õiguskirjanduses tuntakse nn *actio pro socio* hagi, mille all mõistetakse eelkõige tsiviilõiguslike ühenduste liikmete õigust nõuda teistelt liikmetelt oma kohustuste täitmist ühenduse ees ning ühtlasi õigust sellise nõude maksmapanekuks esitada enda nimel hagi.¹⁹⁴ Nii näiteks tunnustatakse Saksamaal *actio pro socio* võimalust nt seltsingus¹⁹⁵ või

¹⁹³ MüKoAktG/Hüffer/Schäfer. AktG § 245, vnr 65; Spindler/Stilz/Dörr. AktG § 245, vnr 41.

¹⁹⁴ Justiitsministeerium, lk 718. Vt ka Vutt, M. Aktsionäri derivatiivnõue kui õiguskaitsevahend ja ühingujuhtimise abinõu. Doktoritöö. Tartu: Taru Ülikooli Kirjastus 2011, lk 143.

¹⁹⁵ MüKoBGB/Schäfer. BGB § 705 vnr 210. – Habersack, M. (Hrsg). Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 7: Schuldrecht – Besonderer Teil IV, §§ 705-853, Partnerschaftsgesellschaftsgesetz, Produkthaftungsgesetz. 8. Aufl. C.H. Beck: 2020.

usaldusühingus¹⁹⁶, kuid on ka leitud, et nt Saksa osäühingus peaks osaniku *actio pro socio* ühingu huvide kaitseks võimalik olema.¹⁹⁷ *Actio pro socio* tähendab valdava seisukoha järgi puhtalt menetluslikku osaniku õigust esitada oma nimel hagi kolmanda isiku, s.o ühingu huvide kaitseks.¹⁹⁸ Ühinguõiguse revisjonis leitakse, et kapitaliühingutes saab analoogseid nõudeid nimetada *actio pro socio*'ks ülekantud tähenduses.¹⁹⁹ *Actio pro socio* liigina vaadeldakse Saksamaal ka aktsionäri derivatiivnõuet.²⁰⁰ Aktsionäri derivatiivnõue tähendab õiguslikult olemuselt aktsiaseltsile kuuluvat nõuet, mida aktsionär või teatud aktsiakapitali esindavad aktsionärid võivad seaduses ettenähtud eelduste olemasolu korral juhtorgani liikmete vastu maksmata panna, nõudes kohustuse rikkumisega tekitatud kahju hüvitamist aktsiaseltsile.²⁰¹ AktG-s on see sätestatud § 148 lg-s 1, ÄS-s aktsionäri derivatiivnõue puudub.²⁰²

Kui lähtuda eelkirjeldatust tuletatava *actio pro socio* ühisest ja üldisest tunnusest – hagi ühenduse liikme nimel ühenduse huvides – siis võiks väita, et ka hagi juriidilise isiku organi otsuse vaidlustamiseks on *actio pro socio* liik. Menetluslikus mõttes peaks seejuures *actio pro socio* 'na eriti vaadeldav olema juhtorgani hagi, sest juhtorgan sellesama juriidilise isiku osana, kelle teise organi otsust vaidlustatakse, peakski oma olemuse tõttu saama tegutseda vaid juriidilise isiku huvides. Samal ajal toimubki seadusega või põhikirjaga vastuolus või tühiste otsuste vaidlustamine alati ühingu huvides, sest võib väita, et üldiselt on ühingu huviks tegutseda seadus- ja põhikirjapäraselt. *Actio pro socio*'t tuleb eristada olukorrast, kus ühingu liige rakendab temale kuuluvat (individuaalset) varalist (sks k *Vermögensrecht*) või korralduslikku õigust (sks k *Verwaltungsrecht*).²⁰³ Aktsionäri kuuluv õigus nõuda üldkoosoleku otsuse kehtetuks tunnistamist on individuaalne korralduslik õigus.²⁰⁴ Juhatusel kuuluv selline õigus ei ole isiklike huve kandev, vaid ühingu huvide kaitsmisele suunatud korralduslik õigus.²⁰⁵ Kuna juhatuse põhifunktsioon on ühingu juhtimine ja vaidlustamisõigus on üks juhtimismeede, saab ka juhatuse ja Eestis ka nõukogu vaidlustamisõigust vaadelda samuti *actio pro socio*'na ülekantud tähenduses.

¹⁹⁶ MüKoAktG/Perlitt. AktG § 278, vnr 80. – Goette, W., Habersack, M. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Band 5: §§ 278-328, SpruchG, ÖGesAusG, Österreichisches Konzernrecht. 5. Aufl. München: Beck 2020.

¹⁹⁷ MüKoGmbHG/Merkt. GmbHG § 13, vnr 318-319.

¹⁹⁸ *Ibid.*, vnr 322.

¹⁹⁹ Justiitsministeerium, lk 718.

²⁰⁰ Vutt, M., lk 143.

²⁰¹ Vutt, M., lk 18; Justiitsministeerium, lk 718.

²⁰² Vutt, M., lk 73. Võlausaldaja derivatiivnõue on sätestatud TsÜS § 37 lg-tes 2 ja 3 ning ÄS § 315 lg-tes 4 ja 5 (aktsiaseltsi osas) ja § 187 lg-tes 4 ja 5 (osaühingu osas).

²⁰³ Mock, S. Die Gesellschafterklage (actio pro socio). Juristische Schulung 2015, lk 591.

²⁰⁴ MüKoAktG/Schäfer. AktG § 245, vnr 7.

²⁰⁵ MüKoAktG/Schäfer. AktG § 245, vnr 15.

Kokkuvõttes tuleb asuda seisukohale, et ühingu juhtorgan asub kõrgema otsuse vaidlustamiseks hagi esitamisel ühingu kui terviku huve kaitsma. Sellisel eesmärgil esitatud hagi kannab seadusega kaitstud õigust ja huvi TsMS § 3 lg 1 ja § 368 lg 1 mõttes. Kuigi õiguskirjandus ei käsitle otsuse vaidlustamise hagi *actio pro socio*'na, mis on hagi ühenduse liikme nimel ühenduse huvides teise liikme vastu, ühendab kaht nimetatud ühenduse huvi element. Juhtorgani hagi on eriti lähedane *actio pro socio*'le, sest organ saabki oma olemuselt tegutseda ühingu huvides, olles tegelikkuses viimase huvide kandjaks ja elluvijaks. Juhtorgani vaidlustamisõigus on seejuures piiramatu ja seda isegi olukorras, kus organi liikmeks on osanik või aktsionär, kes osaniku või aktsionärina ei saa oma vaidlustamisõigust enam maksma panna.

2.4. Organi hagi võimalikkus TsMS § 3 lg 2 järgi

TsMS § 3 lg 2 kohaselt menetleb kohus sellist tsiviilasja, kus isik pöördub kohtusse teise isiku või avalikkuse eeldatava seadusega kaitstud õiguse või huvi kaitseks, ainult seaduses ettenähtud juhul. Organi vaidlustamisõiguse realiseerimisel, kus hagejaks on juhtorgani liige või liikmed, on tegemist TsMS § 3 lg-s 2 sätestatule sarnase olukorraga, kuna hageja või hagejad ei pöördu kohtusse oma isiklike huvide kaitseks. Siiski on organi vaidlustamisõiguse subsumeerimine nimetatud sätte järgi problemaatiline, sest esiteks nimetab TsMS § 3 lg 2 teise isiku või avalikkuse eeldatavat huvi või õigust ning teiseks on võimalik sellisel viisil hagi esitada vaid seaduses ettenähtud juhul. Täpsustavalt on leitud, et üldjuhul on selline hagi esitamine lubatud üksnes sõnaselge seadusest tuleneva õigustuse alusel ning muidu kehtib põhimõte, et igäüks peab oma õiguste kaitsega ise hakkama saama ning otsustab ise, kas ja mis nõudega kohtusse pöörduda.²⁰⁶ Olukorrad, mis TsMS § 3 lg 2 rakendamiselasse kuuluvad, on nt järgmised:

- ÄS §-d 187 lg 4 ja 315 lg 4, mis annavad sõnaselgelt ühingu võlausaldajale või pankrotihaldurile õiguse nõuda kahju hüvitamist ühingule. Võlausaldaja huve teenib selline hagi kaudselt, sest tal tekib lootus oma nõuete rahuldamiseks ühingu varast, mis hagi rahuldamisel suureneb²⁰⁷;
- Tarbijakaitseaduse (TKS)²⁰⁸ § 19 lg 1 kohaselt on tarbijateühenduse, mis on mittetulundusühing, eesmärk kaitsta ja edendada tarbijate õigusi ja huve. Muuhulgas on

²⁰⁶ Järvekülg, I., Kõve, V. TsMS § 205, komm 3.2.2.1. b).

²⁰⁷ *Ibid.*, § 3, komm 3.5.1.

²⁰⁸ Tarbijakaitseadus. – RT I, 04.12.2020, 4.

TKS § 19 lg 3 p 1 järgi on sellisel ühendusel õigus nõuda võlaõigusseaduses (VÕS)²⁰⁹ sätestatud juhtudel kohtu kaudu tarbijate kollektiivsete huvide kaitseks tarbijaid ebamõistlikult kahjustavate tüüptingimuste kasutamise või muude rikkumiste lõpetamist ja rikkumisest hoidumist. Sellisel juhul on tarbijaihendusel iseseisev hagemisõigus²¹⁰;

- autoriõiguste ja autoriõigustega kaasnevate õiguste kaitseks on vastavate õiguste omajatel õigus autoriõiguse seaduse (AutÕS)²¹¹ 76 lg 1 järgi asutada kollektiivse esindamise organisatsioone. Sama sätte 2. lõike järgi on selline organisatsioon mittetulundusühing, kes teostab kollektiivselt autoriõigusi või autoriõigusega kaasnevaid õigusi. Kollektiivse esindamise organisatsioon kaitseb ja teostab kohtus õiguste omajate neid õigusi, mida ta kollektiivselt teostab, mis tähendab, et nõude saab see oma liikme või esindatava õiguste rikkumise korral esitada üksnes juhul, see teostab kollektiivselt sama õigust²¹²;
- pankrotimenetluses on pankrotiseaduse (PankrS)²¹³ § 54¹ lg 1 järgi pankrotihalduri tegevuse tulemusena tekkivate õiguste ja kohustuste kandjaks võlgnik, kui seadusest ei tulene teisiti, samuti osaleb haldur võlgniku asemel kohtus pankrotivaraga seotud vaidlustes. Menetlusõigusi teostab võlgnikust sõltumatult pankrotihaldur, aga menetlusest tekkivaid kohustusi täidetakse võlgniku varast moodustatud pankrotivara arvel.²¹⁴ Viimast peetakse põhjendatuks just seetõttu, et suures plaanis toimub menetlus võlgniku huvides.²¹⁵

Kuigi eelkirjeldatu puhul on tegemist näitliku, mitte ammendava loeteluga, võib selle pinnalt siiski teha järelduse, et juhtorgani hagi, mille on esitanud organi liikmed, kes organi liikmetena kui füüsiliste isikutena menetluses ka osalevad, ei saa käsitleda sellisena, mida TsMS § 3 lg 2 kirjeldab. Põhjendus peitub asjaolus, et juhtorgan, nii nagu juriidiline isik, on õiguslik fiktsioon, mis ei eristu teda moodustavatest füüsilistest isikutest. TsMS § 3 lg 2 nõuab kahte eraldiseisvat subjekti, kellel saavad põhimõtteliselt olla eraldiseisvad õigused ja huvid. Organ aga ei saa selle liikmetest kanda teistsuguseid, täiendavaid või eraldiseisvaid õigusi või huve. Järelikult ei saa organi hagi käsitleda kui füüsiliste isikute, kes on organi liikmed, hagina, mis on esitatud teise „isiku“ kaitseks TsMS § 3 lg 1 mõttes.

²⁰⁹ Võlaõigusseadus. – RT I, 04.01.2021, 19.

²¹⁰ Järvekülg, I., Kõve, V. TsMS § 3, kamm 3.5.4.

²¹¹ Autoriõiguse seadus. – RT I, 04.01.2021, 20.

²¹² Järvekülg, I., Kõve, V. TsMS § 3, kamm 3.5.5 b).

²¹³ Pankrotiseadus. – RT I, 04.01.2021, 49.

²¹⁴ Järvekülg, I., Kõve, V. TsMS § 3, kamm 3.5.6 c).

²¹⁵ *Ibid.*

2.5. Ühingu kui kostja esindamine

Juriidilise isiku, st ka kapitaliühingu organi otsuse kehtetuks tunnistamise hagi esitatakse juriidilise isiku ehk ühingu vastu. See tuleneb selgelt nii TsÜS § 38 lg 4 esimesest lausest kui ka ÄS § 178 lg-st 1, ÄS § 302 lg-st 1 ka ÄS § 322 lg-st 4. Kuigi seadus seda sõnaselgelt ei sätesta, kehtib see ka tühisuse tuvastamise hagi kohta.²¹⁶ AktG § 246 lg 2 esimene lause sätestab samuti selgelt, et hagi organi otsuse kehtetuks tunnistamiseks esitatakse ühingu vastu. AktG § 249 lg 1 esimene lause ütleb selgelt sama ka tühisuse tuvastamise hagi kohta. Saab järeldada, et nii Eesti kui ka Saksamaal on juhtorgani esitatud hagi puhul kostjaks ühing. Sellest tekib küsimus, kes esindab selles kohtumenetluses ühingu.

AktG-ga on Saksamaal see küsimus lahendatud. AktG § 246 lg 2 teine lause näeb ette, et juhul, kui otsuse kehtetuks tunnistamise hagi esitab juhatus, esindab aktsiaseltsi nõukogu. Seda on kinnitatud ka AktG kommentaarides.²¹⁷ AktG § 249 lg 1 järgi kohaldatakse tühisuse tuvastamise hagi puhul AktG § 246 lg-t 2 vastavalt, millest võib järeldada, et sama reegel kehtib ka siis, kui juhatus esitab tühisuse tuvastamise hagi. Üldisem norm tuleneb AktG §-st 112, mille esimese lause järgi esindab juhatuse liikmete suhtes ühingu nii kohtus kui ka kohtuväliselt nõukogu. ÄS-s AktG § 246 lg 2 kolmandale lausele vastavat konkreetset normi ei leidu. AktG § 112 kui üldisema normi võrdluseks võib tuua ÄS § 317 lg 8, mille järgi otsustab nõukogu juhatuse liikmetega tehingute tegemise ja määrab tehingute tingimused, samuti otsustab õigusvaidluse pidamise juhatuse liikmetega. Sätte teise lause järgi määrab tehingu tegemiseks ja õigusvaidluse pidamiseks aktsiaseltsi esindaja samuti nõukogu. Selle sätte sisu on võrreldes AktG § 246 lg-ga 2 siiski erinev, sest see ei muuda nõukogu ühingu esindajaks. Põhimõtte või reegel on siiski sarnane – kui õigusvaidluse üheks pooleks on juhatuse liige, siis teise poole ehk ühingu huvide eest seisab nõukogu. Reeglit negatiivselt avades võib teha üldistatud järelduse, et menetluses ei esinda ühingu tahet see juhtorgan, kelle liige on hagi esitanud. See peab kehtima ka olukorras, kus hagi on esitanud kollegiaalorgani üks liige. ÄS § 317 lg 8 eesmärk on vältida huvide konflikti.²¹⁸ AktG § 246 lg 2 kolmanda lause eesmärgina nähakse Saksa õiguskirjanduses samuti huvide konflikti vältimist.²¹⁹

Kuna AktG-ga ei ole nõukogule hagemisõigust ette nähtud, siis ühingu esindamist nõukogu esitatud hagi puhul AktG ei reguleeri. ÄS-s on sarnaselt ÄS § 317 lg-le 8 antud

²¹⁶ Saare, K. TsÜS § 38, komm 3.4.1.

²¹⁷ MüKoAktG/Schäfer. AktG § 246, vnr 64.

²¹⁸ Saare, K. jt. Ühinguõigus, lk 371, vnr 1866. Kuigi huvide konflikti on käsitletud tehingu tegemise piirangu juures, võib mõistlikult järeldada, et sama kehtib ka õigusvaidluse pidamisel.

²¹⁹ Spindler/Stilz/Dörr. AktG § 246, vnr 30.

üldkoosolekule ja osanike koosolekule pädevus määrata nõukogu liikmega õigusvaidluse pidamisel ühingu esindaja. Aktsiaseltsi üldkoosolekule tuleb selline pädevus ÄS § 298 lg 1 p-st 9. Osäühingu osanike koosolekule tuleb see ÄS § 168 lg 1 p-st 10. Kuigi nõukogu esitatud hagi puhul saaks ühingu esindaja juhatus kui ühingu esindusorgan, on põhjendatud esindaja määramine jätta siiski osanike või aktsionäride otsustada.

Kuna Eesti õiguse kohaselt saavad juhtorgani hagi puhul hagejateks olla juhtorgani liikmed, siis põhimõtteliselt saab analoogia korras kohaldada ÄS-s sätestatud esindaja määramise sätteid. AktG § 246 lg 2 kolmanda lausega sarnase regulatsiooni loomine ei ole seetõttu vajalik. Seda, et juhtorgani esitatud hagi puhul määrab juriidilise isiku esindaja juhtorgani suhtes järelevalvet teostav kõrgem organ, tunnustatakse ka TsÜS-i kommentaarides.²²⁰ Kuna kohtuvaidluses tagab menetlusosaliste õiguste ja huvide kaitse niikuinii eelduslikult kõige paremini õigusteadmistega isik, siis ei täida kohtumenetluse jaoks muu esindaja määramine olulist eesmärki. Nõukogule ja üldkoosolekule või osanike koosolekule antud esindaja määramise pädevus võimaldab neil organitel siiski määrata ka ühingusse kuuluva liikme, kasvõi kogu organi koosseisu ühingu esindajaks, seega on selline regulatsioon selles mõttes ka paindlikum. AktG kommentaaridest võib järeldada, et ühingu esindaja AktG § 246 lg 2 kolmanda lause järgi määramine võib lahendada küsimuse, kellele tuleb hagiavaldus kätte toimetada,²²¹ kuid ka see on ÄS § 168 lg 1 p 10, ÄS § 298 lg 1 p 9 ja ÄS § 317 lg 8 analoogia korras kohaldamisega lahendatav. Nendest sätetest saabki järeldada, et hagiavaldus tuleb kätte toimetada nendele samadele organitele, kes esindaja määramise otsustavad, sest kätte toimetamisega toimub ühtlasi nende organite teavitamine. Hagist teadasaamine on nende organite jaoks vajalik, et ka vajadus esindaja määramisest teatavaks saaks.

2.6. Menetluskulude kandmine

Nii nagu igas menetluses, tekib ka juhtorgani hagi menetlemisel alati küsimus menetluskulude kandmisest. Nagu eelnevast võib järeldada, täidab juhtorgan hagedes ühingu juhtimise funktsiooni ja peab hagi esitades tegutsema ühingu huvides. Kuigi menetlusõigusi kannavad ja käsutavad selle organi liikmed, tuleb hagejaks lugeda siiski juhtorganit. Seega võib järeldada, et juhtorgan teeb menetlusega seotud kulutusi tegelikult ühingu huvides. Tekib küsimus, kelle kanda on need kulud õiglase jätta juhul, kui hagi jääb rahuldamata, kusjuures

²²⁰ Saare, K. TsÜS § 38, komm 3.4.1.

²²¹ MüKoAktG/Schäfer. AktG § 246, vnr 64.

fakt, et hagi jääb rahuldamata, ei pruugi tähendada seda, et juhtorgan ei esitanud seda lojaalselt ühingu huvides.

TsMS § 162 lg 1 seab menetluskulude jaotuse üldreegli, mille järgi kannab hagimenetluse kulud pool, kelle kahjuks otsus tehti. Sellest reeglist võimaldab kohtul kõrvale kalduda TsMS § 162 lg 4, mille kohaselt võib kohus jätta kulud täielikult või osaliselt poolte endi kanda, kui vastaspoole kulude väljamõistmine poolelt, kelle kahjuks otsus tehti, oleks tema suhtes äärmiselt ebaõiglane või ebamõistlik.

Juhtorgani hagi edu korral, st siis, kui organi hagi rahuldatakse, ei ole küsimust, et õiglane on hagimenetluse kulud jätta ühingu kanda. Küsitavaks muutub olukord aga vastupidisel juhul ehk siis, kui juhtorgani hagi, mis on iseenesest esitatud ühingu huvides, jääb mingil põhjusel rahuldamata. TsMS ei võimalda kohtul juhtorganit menetluskulude kandmisest täielikult vabastada. See tähendab, et juhtorgani liikmed peavad TsMS-i järgi menetluskulusid kandma justkui omaenda isikliku vara arvelt.

ZPO § 91 lg 1 näeb menetluskulude kandmise osas ette samasuguse üldreegli: vaidluse kaotanud pool peab kandma menetluskulud, täpsemalt vastaspoole menetluskulud, mis olid vajalikud hagi esitamiseks või ennast hagi vastu kaitsmiseks. TsMS § 162 lg-le 4 sarnast normi ZPO-s ei ole. Seega ka Saksamaal on õiguslik olukord Eesti omaga sarnane: menetlusnormid ei näe ette võimalust jätta ühinguõiguslikus vaidluses menetluskulud sõltumata menetluse tulemusest ühingu kanda.

AktG kommentaarid on juhatuse initsiatiivil alustatud hagimenetluse kulude jaotamise küsimuse lahendanud järgmiselt. Kui juhatuse hagi on edukas, siis kannab menetluskulud aktsiaselts vastavalt ZPO §-le 91.²²² Hagi rahuldamata jätmise korral peetakse põhjendatuimaks lahendust, mille järgi tekib juhatuse liikmetele BGB §-le 670 analoogiline hüvitusnõue aktsiaseltsi vastu, tingimusel et juhatuse liikmed on menetluskulusid eelnevalt ise kandnud.²²³ BGB § 670 kohaselt on käsundiandja kohustatud hüvitama käsundisaajale need kulutused, mida käsundisaaja kandis käsundi täitmise eesmärgil ja mida ta võis asjaolusid arvestades vajalikuks pidada. Samuti nähakse võimalusena, et juhatuse liikmed esitavad ettemakse nõude BGB § 669 alusel.²²⁴ BGB § 669 sätestab, et käsundiandja peab käsundisaaja nõudel tasuma käsundisaajale käsundi täitmiseks vajalike kulutuste katteks ettemakse. Seda arvestades on iseenesest õige, et

²²² MüKoAktG/Hüffer/Schäfer. AktG § 245, vnr 69.

²²³ *Ibid.*

²²⁴ *Ibid.*

kohtumenetluses jätab kohus hagi rahuldamata jätmisel menetluskulud juhatuse kui organi kanda, kuid oleks vale, et need ka lõppastmes jääksid sisuliselt juhatuse liikmete kanda.²²⁵

Kirjeldatud lahendus sobitub hästi ka Eesti õigussüsteemi. Juhtorgani liikmete ja ühingu vahel tekib käsundilaadne lepingusarnane õigussuhe.²²⁶ See ametisuhe koosneb kahest komponendist: ametiseisundi komponendist, mis hõlmab ametisuhte tekkimist, lõppemist, pikendamist, ametiseisundiga kaasnevat üldist pädevust, sh ühingu seadusjärgset esindusõigust, ning käsundi komponendist, mis hõlmab nii seadusest (VÕS ja ÄS), põhikirjast, kõrgemal seisva organi otsustest kui ka juhtorgani liikme lepingu olemasolul sellest tulenevaid juhtorgani liikme ja ühingu vastastikke õigusi ja kohustusi.²²⁷ Käsundilaadsele lepingusarnasele õigussuhtele kohaldatakse lisaks ÄS-i regulatsioonile ka VÕS-i käsunduslepingut reguleerivaid sätteid niivõrd, kuivõrd ÄS-st ei tulene teisiti.²²⁸

BGB § 662 sätestab tüüpilise käsundist tuleneva kohustuse sisu. Selle järgi kohustub käsundisaaja tegema käsundiandja jaoks tehingu tasuta. See on selgelt kitsam VÕS §-st 619 tulenevast käsunduslepingu definitsioonist, mille järgi kohustub üks isik (käsundisaaja) vastavalt lepingule osutama teisele isikule (käsundiandja) teenuseid (täitma käsundi), käsundiandja aga maksma talle selle eest tasu, kui selles on kokku lepitud. Erinevusest hoolimata on BGB § 662 VÕS § 619 allikaks.²²⁹ Nii vastavad BGB §-dele 669 ja 670 VÕS-s vastavalt § 628 lg 4 ja lg 2 esimene lause. VÕS § 628 lg 4 järgi võib käsundisaaja enne käsundi täitmisele asumist nõuda käsundiandjalt mõistlikus ulatuses ettemakset tasu ja hüvitamisele kuuluvate kulude eest. VÕS § 628 lg 2 esimene lause järgi peab käsundiandja käsundisaajale hüvitama mõistlikud kulud, mida käsundisaaja on teinud käsundi täitmiseks ja mida ta võis vastavalt asjaoludele vajalikuks pidada, välja arvatud, kui kulud tuleb katta käsundisaaja tasu arvel. Seega isegi kui käsunduslepingu sisu Saksa ja Eesti õiguses mõnevõrra erineb, siis kulutuste hüvitamise ja ettemakse tegemise nõuded on oma sisult praktiliselt kokkulangevad.

Seda arvestades võib asuda seisukohale, et juhtorganite liikmetel tekivad puudusega otsuse vaidlustamisega seoses ning ametisuhetest tulenevalt nõuded ühingu vastu ning ka Eesti õiguses on alused selliste nõuete maksmapanekuks olemas. Puudusega otsuse vaidlustamise kohtumenetluses need aga kohtu jaoks otseselt relevantset ei ole. Kohus saab ja peab menetluskulude jaotamisel juhinduma TsMS §-s 162 sätestatust. Küll aga tekib küsimus, kas

²²⁵ *Ibid.*

²²⁶ Saare, K. jt. Ühinguõigus, lk 123, vnr 508 (juhatuse liikme ametisuhe), lk 356, vnr 1776 (nõukogu liikme ametisuhe).

²²⁷ *Ibid.*, lk 123, vnr 506, lk 355, vnr 1774.

²²⁸ *Ibid.*, lk 123, vnr 508; lk 356, vnr 1776.

²²⁹ Varul, P. VÕS § 619, komm 2.

sellises menetluses saab siis üldse eeldusi TsMS § 162 lg 4 kohaldamiseks esineda, kui on teada, et hagi esitanud juhtorgani liikmed põhimõtteliselt menetluskulude kandjaks siiski ei jää.

Organi nimel hagi esitanud juhtorgani liikmete ettemakse või kulutuste hüvitamise nõue tuleb esitada ühingu vastu. Kui sellise nõude esitavad juhatuse liikmed, siis otsustab nõude täitmise aktsiaseltsis ÄS § 317 lg-st 8 tulenevalt nõukogu, osahingus nõukogu selle olemasolul, selle puudumisel ÄS § 168 lg 1 p 10 järgi osanikud. Nõukogu liikmete vastava nõude esitamisel otsustavad selle osahingus osanikud (ÄS § 168 lg 1 p 10), aktsiaseltsis üldkoosolek (ÄS § 298 lg 1 p 9). Kui kõrgem organ otsustab juhtorgani liikmete nõuet mitte täita ning juhtorgani liikmed pöörduvad selleks kohtusse, lahendatakse see õigusvaidlus teises menetluses. Selles teises menetluses saab kohus kohaldada VÕS-i käsunduslepingu sätteid.

VÕS § 628 lg 2 esimest lauset kohaldades peab kohus vastama küsimusele, kas juhtorgani liikmed, kes hagi esitamise otsustasid, võisid hagi esitamisega enesele menetluskulude tekitamist vastavalt asjaoludele pidada vajalikuks. Kulutuste vajalikkuses küsimuses ollakse seisukohal, et kulutused on vajalikud, kui nendeta ei oleks käsundiandja saanud käsunduslepingut täita.²³⁰ Juhtorgani liikmete kantud menetluskulusid tuleb esimeses astmes pidada alati vajalikuks, sest kõrgema organi otsuse vaidlustamisega täidetakse seadusest tulenevat juhtorganile antud spetsiifilist ülesannet ja juhtimisfunktsiooni. Vastuväitena saab küll välja tuua, et juhtorgani liikmed ei ole oma ametisuhtest tulenevaid kohustusi rikkunud, kui nad hagi ei esita, millest tulenevalt ei saa vastavate menetluskulude tekitamist pidada hädavajalikuks. Juhtorgani vaidlustamisõiguse kontekstis tuleb kulutuste vajalikkust seetõttu mõista mitte nii ranges tähenduses. Seda tuleb mõista tähenduses, et kui kulutus on tehtud või tehakse ühingu huvides, siis see on vajalik. Selline tõlgendus lahendab probleemi, kus juhtorgani liige peab oma isikliku vara arvelt katma ühingu huvides tehtud kulutused, mis seejuures on ühtlasi tehtud juhtorganile seadusest tuleneva kohustuste täitmise raames. Teises astmes sõltub vastus menetluskulude tekitamise vajalikkuse küsimusele asjaolust, kuivõrd mõistlikuks peab kohus vaidluse tekkimist kõrgema organi otsuse kehtivuse osas. Sama kehtib ka VÕS § 628 lg 4 kohaldamisel. Selles osas tuleb asuda seisukohale, et ainult siis, kui on ilmne, et juhtorgan esitas või esitab hagi muu isiku kui ühingu huvides, võib kohus kulutuste hüvitamise või ettemakse nõude jätta rahuldamata.

Lisaks peab kohus otsustama, millises summas on juhtorgani kantud menetluskulud mõistlikud. Kostja ehk ühingu menetluskulud, mis jäetakse juhtorgani kanda, tuleb lugeda mõistlikuks justnimelt selles summas, milles kohus need juhtorgani liikmete kanda jättis. Seda

²³⁰ *Ibid.*, komm 3.1.

seetõttu, et kohus saab TsMS § 174 lg-st 1 tulenevalt juhtorgani liikmete kanda jätta menetluskulud, mis on kindlaks määratud vajalikus ja põhjendatud ulatuses. Seega ühingu menetluskulude osas kohus täiendavalt nende mõistlikkust hindama ei pea. Juhtorgani liikmete enda tekitatud menetluskulude mõistliku suuruse hindamisel saab kohus samuti juhinduda TsMS § 174 lg-st 1 tulenevatest põhimõtetest. See tähendab, et juhtorgani liikmete kantud menetluskulude osas peab ühing VÕS § 628 lg 2 või lg 4 alusel juhtorgani liikme(te) menetluskulud hüvitama ulatuses, milles kohus jätab need ühingu kanda, kui ta juhtorgani hagi rahuldaks. Olukorras, kus juhtorgani liikmed on ühingult nõudnud ettemakset ning ühing on seda ka teinud, ei pea kohus hagi rahuldamisel juhtorgani liikmete kantud menetluskulusid jätta ühingu kanda. Siis on kohtul alust kohaldada TsMS § 162 lg-t 4. Kui juhtorgani liikmete kantud menetluskulud vaatamata neile tasutud ettemaksele jääksid ühingu kanda, peaks ühing neid kulutusi kandma kahekordses ulatuses. Seda tuleb aga pidada äärmiseks ebaõigluseks või ebamõistlikkuseks TsMS § 162 lg 4 mõttes. Ühing peab muidugi ettemakse tasumist kohtule tõendama. Juhul kui ettemakse osutub tegelikest vajalikest ja põhjendatud menetluskuludest väiksemaks, tuleb menetluskulud hagi rahuldamisel jätta TsMS § 162 lg 4 alusel ettemakse summa ulatuses juhtorgani liikmete kanda, seda summat ületav osa jääb aga ühingu kanda. Hagi rahuldamata jätmisel saavad juhtorgani liikmed ettemakse ületava osa eest esitada ühingule nõude VÕS § 628 lg 2 alusel.

Kokkuvõtteks saab järeldada, et TsMS-i menetluskulude jaotamise reeglid on õige ja õiglase eesmärgi saavutamiseks kohaldatavad ka juhtorgani hagi menetluses. Kuigi esmapilgul tundub, menetluskulude jaotamist puudutava regulatsiooni loomisel on jäetud arvestamata ühinguõigusliku hagi eripära, kus vaidlus toimub ühingu huvides, juhtorgani juhtimisfunktsioonist tulenevat kohustust tagada kõrgema organi otsuste seaduslikkus ning võimalust esitada vastav hagi, tuleb tõdeda, et vajadust menetluskulude jaotamist puudutava eriregulatsiooni jaoks ei ole. Õige ja õiglane lahendus on tagatud materiaalõigusest tulenevate juhtorgani liikmetele kuuluvate nõuetega, mis võimaldavad katta ka juhtorganite liikmete isikliku vara vähenemise, mis tuleneb ühingu huvides tekkinud menetluskulude kandmisest.

3. Juhtorgani liikme vaidlustamisõigus

3.1. Üldist

Võrreldes juhtorgani vaidlustamisõigusega on küsimus juhtorgani iga liikme õigussubjektsusest ning kaitstavast õigusest või huvist lihtsam. Hagejaks on sellises olukorras alati füüsiline isik TsÜS § 7 lg 1 mõttes, kellel on ka tsiviilkohtumenetlusõigusvõime TsMS § 201 lg 1 ja –teovõime TsMS § 202 lg 1 tähenduses, sest juhtorgani liige peab olema täieliku teovõimega füüsiline isik. Sellepärast käesolevas peatükis õigus- ja teovõime küsimusi sügavalt ei lahata. Võrdlus Saksa õigusega paljastas, et regulatsioon õiguse subjektidest, kellele õiguskord õigus- ja teovõime ning tsiviilkohtumenetlusõigus- ja -teovõime annab, on sarnane Eesti õigusega, mistõttu on see küsimus selge ka Saksamaal.

Ülevalpool sai selgeks, et juhtorgani liikmel on õigus nõuda kõrgema otsuse tühisuse tuvastamist piiranguteta, st kehtetuks tunnistamise nõudele seatud piirangud tühisuse tuvastamise nõudele üle ei kandu. Kuna juhtorgani liige kuulub ühingusse, olles selle organitega ja teiste ühingu liikmetega sisesuhtes, saab ka tema õiguslikku huvi tühisuse tuvastamise nõudes eeldada. Seega võib mõistlikult asuda seisukohale, et juhtorgani liikme esitatud kõrgema organi otsuse tühisuse tuvastamise nõude juures olulisi õiguslikke küsimusi, mis annaks alust käsitleda seda erinevalt nt juhtorganile või osanikule või aktsionärile kuuluvast tühisuse tuvastamise nõudeõigusest, ei ole. Seetõttu tühisuse tuvastamise nõuet käesolevas peatükis eraldi ei uurita. Seevastu otsuse kehtetuks tunnistamise nõudes on juhtorgani liikmetele seatud eriline piirang, mis on otseselt seotud nende võimaliku isikliku vastutusega ja seetõttu nt ka isikliku huviga otsuse kehtetuks tunnistamist nõuda.

Käesolev peatükk keskendub seega ÄS 178 lg-s 3, ÄS § 302 lg-s 3 ning ÄS § 322 lg-s 3 sätestatud piirangutele juhtorgani liikme vaidlustamisõiguse juures, uurides seda, kuidas peab kohus neid piiranguid arvestama või sisustama tsiviilkohtumenetluses. Täpsemalt uuritakse, kas süüteo toimepanemise või kahju hüvitamise kohustuse tekkimise võimaluse hindamine on omal kohal vaid hagi sisulisel lahendamisel või mängib see rolli juba hagi menetlusse võtmise või läbi vaatamise otsustamisel. Samuti uuritakse, mille peab kohus tuvastama otsuse täitmisega toimepandavale teole kuriteo või väärteo või kahju hüvitamise kohustust kaasa toova teo kvalifikatsiooni andes ning viimasele lisaks, mida tähendab, et kahju hüvitamise kohustus tuleb tuvastada ilmselt. See keskendub küll materiaalõigusele, kuid selline analüüs on vajalik juhtorgani liikme vaidlustamisõigusest tervikliku pildi andmisel, sobitundes seetõttu mõistlikult teema käsitlusse. Menetlusliku poole pealt analüüsitakse veel küsimust, kellel juhtorganite

liikmeist on hagi esitamise õigus, kui ülesanded on organi siseselt jaotatud ning otsuse täitmine on sellest jaotusest tulenevalt vaid ühe või mõne juhtorgani liikme vastutusalas. Viimaks uuritakse küsimust menetlusosalistest, eelkõige kostja esindaja määramisest, ning menetluskulude jaotamisest.

3.2. Õigusliku perspektiivi hindamine arvestades kehtetuks tunnistamise nõude piirangut

Kuigi juhtorgani liikmena on hageja ühinguga sisesuhtes, mille tõttu tuleb ka tema huvi ühelt poolt eeldada, tuleb küsida, kas ja missugust rolli mängivad ÄS-s seatud piirangud hagi menetlusse võtmisel või läbi vaatamisel. Küsimus puudutab hagi kõrgema organi otsuse kehtetuks tunnistamise nõuet, sest tühisuse tuvastamise nõudel piiranguid seatud ei ole. Hagi menetlusse võtmise või läbi vaatamise raamides puudutab küsimus täpsemalt TsMS § 371 lg 2 p-de 1 ja 2 ning TsMS § 423 lg 2 p-de 1 ja 2 kohaldamist. Veelgi konkreetsemalt tuleb küsida, kas otsus, mille täitmisega pandaks toime kuritegu või väärtegu või millega ilmselt kaasneks kahju hüvitamise kohustus, on faktiline asjaolu, mis mängib seega rolli TsMS § 371 lg 2 p 1 ja TsMS § 423 lg 2 p 1 kohaldamisel, või on tegemist seadusega kaitstud õiguse või huvi täpsusutsega TsMS § 3 lg 1 mõttes, millest tulenevalt on asjakohane küsimus TsMS § 371 lg 2 p 2 ja TsMS § 423 lg 2 p 2 kohaldamisest.

Käsitlus, et tsiviilkohtumenetluses on ÄS-is sätestatud piirangud juhtorgani liikme hagi õiguslikku perspektiivi hindamisel asjakohased, tähendaks kohtumenetluses seda, et kohus peab juba hagi menetlusse võtmisel kontrollima, kas hageja põhilised faktilised väited, millele ta tugineb, toetavad seisukohta, et ta paneks toime süüteo või talle tekiks kahju hüvitamise kohustus, kui ta otsuse täidaks.²³¹ Täpsustuseks olgu märgitud, et kohus ei tohi selles staadiumis siiski sisuliselt kontrollida, kas hageja selline seisukoht on korrektne.²³² Alternatiivse käsitlusena võib näha, et kohus peaks ÄS-is seatud piiranguid arvestama alles hagi sisulisel lahendamisel ja hagi menetlusse võtmise otsustamisel sellele tähelepanu mitte pöörama. Sellisel juhul tuleks kõik juhtorgani liikme hagi, millega kõrgema organi otsuse kehtetuks tunnistamist nõutakse, TsMS § 371 lg-s 1 nimetatud aluste puudumisel menetlusse võtta.

Hagi menetlusse võtmisest keeldumine TsMS § 371 lg 2 ja läbi vaatamata jätmine TsMS § 423 lg 2 järgi tähendab hagi tagasilükkamist üksnes kohtu antava materiaalsoigusliku hinnangu

²³¹ Sellisel juhul oleks juhtorgani liikme hagi seotud piirangu puhul tegemist materiaalsoigusliku nõudealuse osaga. Vt: Järvekülg, I., Kõve, V. TsMS § 371, komm 3.4.5.3. a).

²³² Asja menetlusse võtmise üle otsustamisel tuleb eeldada faktiliste väidete õigsust. Vt: *Ibid.*, komm 3.4.6. a).

alusel.²³³ Riigikohus on TsMS § 371 lg 2 p 1 tõlgendanud selliselt, et kohus peab selle normi kohaldamisel hageja esitatud faktilistele asjaolude õigsust eeldades analüüsima, kas on olemas sellele faktikogumile vastavat õigusnormi, mis võiks anda aluse hagi rahuldada.²³⁴ Kui kohtul tekib analüüsi käigus veendumus, et sellist õigusnormi õiguskorras ei eksisteeri, võib kohus keelduda hagiavalduse menetlusse võtmisest.²³⁵ TsMS § 371 lg 2 p 1 ja TsMS § 423 lg 2 p 1 juures on seega esmalt küsimuseks, mis on need faktilised asjaolud, mida juhtorgani liige otsuse kehtetuks tunnistamise nõudes esitab.

TsMS-i kommentaarides on välja toodud, et lahendamata on küsimus sellest, kas lepingu sisu ning selle tõlgendamine on õiguslik või faktiline asjaolu.²³⁶ Viimase valguses tuleb arvestada, et TsÜS § 33 lg 1 järgi on juriidilise isiku organi otsuse tegemisel hääle andmine tahteavaldus ning hääle andmisele kohaldatakse seaduses tehingu kohta sätestatud. Riigikohus on sellest tuletanud, et juriidilise isiku organi otsus on mitmepoolne tehing TsÜS § 67 lg 2 kolmanda lause mõttes, ehkki seda TsÜS § 67 lg 2 neljandas lauses mitmepoolse tehinguna ei nimetata.²³⁷ Seega, kuigi juriidilise isiku organi otsust ei saa samastada lepinguga, on siiski tegemist mitmepoolse tehinguga, millel on oma kindel sisu, mida saab tõlgendada. Seetõttu võib ka juriidilise isiku otsuse puhul tõstatada küsimuse selle õiguslikust või faktilisest olemusest. Sidudes selle ÄS § 178 lg-ga 3, ÄS § 302 lg-ga 3 ja ÄS § 322 lg-ga 6, tuleb põhjendatuks pidada seisukohta, mille järgi on juhtorgani liikme esitatavas hagis minimaalseteks faktilisteks asjaoludeks, mille juhtorgani liige peaks oma hagi esile tooma, esmalt see, et kõrgema organ on vastu võtnud täidetava otsuse, seejärel selle otsuse sõnastus ning lisaks ka see, et hageja on sama ühingu juhtorgani liige. Täidetava otsusena võib mõista sellist otsust, mis nõuab mingisuguse teo tegemist, sh nt ka tahteavalduse tegemist. Saksa õiguskirjanduses avaldatakse seisukohta, et otsuse alusel kande tegemist äriregistrisse tuleb juba pidada otsuse täitmiseks.²³⁸ Seevastu küsimused, missugust tegu otsuse täitmine nõuab ning kas sellise teoga pandaks toime süütegu või tekitatakse kahju hüvitamise kohustus, on õiguslikud, kuna nõuavad juba tõlgendamist ja õiguse rakendamist (subsumeerimist).

Eelolevat silmas pidades võib järeldada, et kohus peaks juhtorgani liikme hagi menetlusse võtmise või läbi vaatamise otsustamisel hindama kõrgema organi vastu võetud otsust sisuliselt ja vaid selle tulemusel saab kohus järeldada, kas sellise otsuse täitmisel on

²³³ Tampuu, T. Hagi ja hagita asja avalduse menetlusse võtmisest keeldumine või läbi vaatamata jätmise õigusliku perspektiivtuse tõttu. – *Juridica* 2010/10, lk 778.

²³⁴ RKTko, 07.03.2014, 3-2-1-192-13, p 8.

²³⁵ RKTko, 5.06.2007, 3-2-1-56-07, p 10.

²³⁶ Velbri, E.-K., Köve, V. TsMS § 436, komm 3.2.2.1. e).

²³⁷ RKTko, 01.03.2011, 3-2-1-157-10, p 12. Hilisemates lahendites on sellele lahendile viidatud üldisemalt, vt RKTko, 20.03.2019, 2-17-3069, p 13.

²³⁸ MüKoAktG/Schäfer. AktG § 245, vnr 74.

võimalik toime panna selline tegu, mis võib vastata seaduses sätestatud mõnele süüteo- või kahju hüvitamise koosseisule. Põhimõtteliselt võib ette tulla olukord, kus vaidlustatav otsus ei nõua selle täitmiseks ühtegi niisugust tegu, mis täidaks mõne süüteo-koosseisu või tekitaks kahju hüvitamise kohustuse, kuid see saab selguda üksnes otsuse sisulisel hindamisel. Võib väita, et järeldus sellest, missugust tegu otsuse täitmine nõuab, on otsuse sõnastuse tõlgendamine ja seega juba õiguslik küsimus. Seda küsimust aga kohus juhtorgani liikme hagi menetlusse võtmise või läbi vaatamise otsustamisel lahendada ei tohi.

AktG kommentaaride järgi ollakse Saksamaal seisukohal, et kui hagejal puudub AktG § 245 järgi üldkoosoleku otsuse vaidlustamise õigus, ei tule hagi mitte pidada lubamatuks, vaid põhjendamatuks.²³⁹ Organi liikme õigust üldkoosoleku otsust vaidlustada ei tohi mõista menetlusliku nõudena, vaid materiaalsoigusliku eeldusena nõude põhjendatusele.²⁴⁰ Seega ka Saksamaal lahendatakse küsimus sellest, kas otsus nõuab süüteo toimepanemist või kahju hüvitamise kohustuse võtmist, juhtorgani liikme hagi sisulisel lahendamisel.

Põhimõtteliselt võib esineda olukordi, kus juhtorgani liikme nimel on esitatud kõrgema organi otsuse kehtetuks tunnistamise hagi, mille õiguslik põhjendus rajaneb põhikirja või seaduse rikkumisel, kus viimasel juhul ei toetuta põhjendustes selgelt süüteo toimepanemise või kahju hüvitamise kohustuse tekkimise võimalusele. Sellist juhtorgani liikme hagi ei saaks sellistel põhjendustel rahuldada. Tuleb arvestada, et kohus saab juhtorgani liikme hagi otsuse kehtetuks tunnistamise nõudes rahuldada siis, kui otsuse täitmine nõuab süüteo toimepanemist või kahju hüvitamise kohustuse tekkimist. See tähendab, et igasugused muud vastuolud seadusega või vastuolud ainult põhikirjaga, mis menetluse käigus võidakse tuvastada, ei saa reeglina anda alust hagi rahuldamiseks. AktG kommentaarides tuuakse erandina välja, et kehtetuks tunnistamise alus võib laieneda siiski ka puudusele, mis on seotud süüteo toimepanemist või kahju hüvitamise kohustuse võtmist nõudva otsuse olemasoluga, st rikkumisele, millela ei oleks niisugust otsust vastu võetud.²⁴¹ Võib asuda seisukohale, et eelkõige peetakse silmas koosoleku kvoorumi- ja hääletamisega seotud nõuete rikkumist, sest need nõuded on aluseks otsuse olemasolule, kusjuures nende nõuete rikkumist käsitletakse otsuse kehtetuks tunnistamise alusena ka Eesti õiguskirjanduses.²⁴²

See ei tähenda, et kohus võiks hagi, millest kirjeldatud kehtetuks tunnistamise aluseid ei nähtu, menetlusse võtmata või läbi vaatamata jätta. Kuigi kohus ei ole TsMS § 436 lg 7 järgi otsust tehes seotud poolte esitatud õiguslike väidetega, ei või ta sama paragrahvi lg 4 kohaselt

²³⁹ *Ibid.*, § 246, vnr 6.

²⁴⁰ *Ibid.*, § 245, vnr 3.

²⁴¹ *Ibid.*, vnr 75.

²⁴² Saare, K. jt. Ühinguõigus, lk 210, vnr 1022.

tugineda asjaoludele, mida ei ole menetluses arutatud. See hõlmab ka asjaolude antavat õiguslikku hinnangut.²⁴³ Kuna juhtorgani liikme hagi puhul peab kohus vaidlustatavale otsusele õigusliku hinnangu andmisel küsima, kas otsuse täitmine nõuab süüteo toimepanemist või ka sellega kaasneb kahju hüvitamise kohustus, tuleb menetlusosalistele anda võimalus selle küsimuse kohta arvamust avaldada. Õiguslik hinnang ei tohi tulla pooltele üllatusena, mistõttu peab kohus juhtima poolte tähelepanu õigussuhte võimalikule kvalifikatsioonile ja võimaldama neil avaldada selle kohta arvamust ja esitada asjaolusid ja tõendeid.²⁴⁴ Sellise juhtorgani hagi saamisel peaks kohus TsMS § 392 lg-le 3 tuginedes küsima hagejalt eelmenetluses selgitust selle kohta, kas hagi on esitanud juhtorgani liige individuaalselt või on seda tehtud siiski organina. Kohus peaks samuti selgitama, et organina hagi esitamisel tuleb tõendina esitada vastav juhtorgani otsus, kui aga hageja on hagi esitanud siiski organi liikmena, siis tuleb hagejale selgitada, et nõude rahuldamise vajaliku eeldusena on vaja tuvastada süüteo toimepanemise või kahju hüvitamise kohustuse tekkimise võimalikkus. Mõistlikult võib eeldada, et praktikas on sellise selgitamise tulemuseks, et hageja esitab juhtorgani otsuse, mis võimaldab kohtus vaielda otsuse igasuguse seadus- või põhikirjavastuolu üle. Et juhtorgani liige esitab hagi ÄS-i piirangutele tähelepanu juhtimata, on pigem teoreetiline, sest need piirangud on seaduses sõnaselgelt kirjas ja võib eeldada, et hagi esitamisel on juhtorgani liige seaduse regulatsiooniga üldiselt kursis. Teoorias annab kohtu sellekohane selgitus hagejale siiski võimaluse hagi esitatud õiguslikke väiteid täiendada või parandada (see ei tähenda TsMS § 376 lg 4 p 1 järgi hagi muutmist) või TsMS § 424 lg 1 esimese lause järgi hagi tagasi võtta. TsMS kommentaarides on kusjuures väljendatud seisukohta, et hageja võib jõuda menetluse käigus arusaamisele oma õigusliku positsiooni põhjendamatuses või selles, et kohus tema õiguslikku käsitlust ei jaga.²⁴⁵ Kirjeldatu saab liigitada sellise hagi tagasivõtmise põhjuse alla. Hagi tagasivõtmisel peab hageja siiski TsMS § 168 lg-st 4 tulenevalt kandma kostja menetluskulud.

Kuna ÄS-s seatud piirangud omavad tähtsust materiaalõiguslikus kontekstis ja kohus ei saa hagi menetlusse võtmise etapis hinnata vaidlustatava otsuse sisu, puudub alus kohaldada TsMS § 340¹ lg-t 1. Kohus ei saa eelkirjeldatud probleemi käsitleda puudusena, mille kõrvaldamiseks saaks tähtaja anda ja hagi esitatud õigusliku seisukoha parandamata jätmisel hagi menetlusse võtmata või läbi vaatamata jätta. TsMS § 340¹ lg 2 alusel saab hagi puuduste kõrvaldamise tõttu jätta menetlusse võtmata või läbi vaatamata siiski TsMS §-dele 371 või 423

²⁴³ Velbri, E.-K., Kõve, V. TsMS § 436, komm 3.3.3.2. a).

²⁴⁴ *Ibid.* koos viidetega arvukatele Riigikohtu lahenditele.

²⁴⁵ Parrest, I. TsMS § 424, komm 3.1. c).

tuginedes.²⁴⁶ Seega peab kõrvaldatav puudus kujutama hagi menetlusse võtmisest keeldumise või läbivaatamata jätmise alust.

Võimalik ei ole ka TsMS § 371 lg 2 p 2 või TsMS § 423 lg 2 p 2 kohaldamine. See tähendab, et ka juhtorgani liikme esitatud hagi puhul tuleb tema huvi tulenevalt tema seotusest ühinguga eeldada. Kuivõrd küsimus vaidlustatava otsuse täitmise tagajärgedest on õiguslik, ei saa kohus hagi menetlusse võtmise otsustamisel leida, et hagev juhtorgani liige ei ole hagi esitanud kriminaal- või tsiviilvastutuse vältimiseks.

Kokkuvõtteks tuleb sedastada, juhtorgani liikme esitatud hagi perspektiivi hinnates ei tohi kohus anda hinnangut sellele, kas otsuse täitmisega on süüteo toimepanemine või kahju hüvitamise kohustuse tekkimine võimalik. Selle otsustuseni saab jõuda alles hagi sisulisel lahendamisel, mistõttu tuleb juhtorgani liikme hagi võtta menetlusse, kui hageja on välja toonud asjaolud, et vastu on võetud täidetav otsus ning hageja on selle ühingu, mille organ vaidlustatava otsuse tegi, juhtorgani liige. Viidete puudumine süüteo toimepanemisele või kahju hüvitamise kohustuse tekkimisele tähendab, et kohus peab välja selgitama, kas hageja on hagi esitanud organi või enda nimel ning viimasel juhul hageja tähelepanu juhtima ÄS-is seatud piirangutele, mis juhib hagejat parandama oma õiguslikku positsiooni.

3.3. Kehtetuks tunnistamise nõude lahendamise sisulised aspektid

3.3.1. Üldist

Tuvastanud hagejana juhtorgani liikme, hagiavalduse vastavuse TsMS §-des 334, 338 ja 363 esitatud nõuetele ning leidnud, et puuduvad TsMS § 371 lg-tes 1 ja 2 sätestatud alused hagi läbi vaatamata jätmiseks, peab kohus juhtorgani liikme hagi menetlusse võtma. Saanud kostjalt ehk ühingult, kelle organi otsust vaidlustatakse, TsMS §-dele 334, 338 ja 394 vastava haginõude või haginõude määratud vastamise tähtaja jooksul saamata jõuab vaidlus asja sisulise lahendamiseni, milles tulebki kohtul otsida vastust küsimusele, kas vaidlustatava otsuse täitmisega paneks juhtorgani liige toime süüteo või kaasneks sellega kahju hüvitamise kohustus.

ÄS ei täpsusta, kellele otsuse täitmisega kahju hüvitamise kohustus peab tekkima. Seevastu AktG § 245 p 5 nimetab sõnaselgelt, et selline kohustus peab tekkima juhatuse või

²⁴⁶ Parrest, I., Alas, I. TsMS § 340¹, komm 3.3.1. b).

nõukogu liikmele. Õige on samamoodi tõlgendada ka ÄS-i vastavaid norme, sest just isikliku vastutuse võimalus õigustab juhtorgani liikmele isiklikult vaidlustamisõiguse andmist. Riigikohtu nii tsiviil- kui ka kriminaalkolleegium on korduvalt selgitanud, et tsiviilõiguslik vastutus saab põhineda esmajoonel lepingu rikkumisel või deliktil.²⁴⁷ Deliktil põhinev tsiviilõiguslik vastutus ongi vastutus muu kui võlasuhtest tuleneva kohustuse rikkumise tagajärjel, mida reguleerib VÕS-i 53. ptk (VÕS § 1043 jj).²⁴⁸ See jaguneb vastutuseks delikti üldkoosseisu ja erikoosseisude alusel. Vastutust delikti üldkoosseisu alusel reguleerib VÕS 53. ptk-i 1. jagu. Ka BGB tunneb deliktil põhinevat tsiviilõiguslikku vastutust. Vastav regulatsioon on leitav BGB 2. raamatu 8. osa 27. ptk-s (§ 823 jj). Erikoosseisudest saab eristada vastutust suurema ohu allikaga tekitatud kahju eest (VÕS 53. ptk-i 2. jagu), mis omakorda eristab mootorsõiduki valdaja vastutust (VÕS § 1057), ohtliku ehitise või asja omaniku vastutust (VÕS § 1058), vastutust ehitise eest (VÕS § 1059) ja loomapidaja vastutust (VÕS § 1060), ja vastutust puudusega toote eest (VÕS 53. ptk-i 3. jagu). BGB erinevalt VÕS-st VÕS §-le 1056 sarnast generaalklauslit ette ei näe.²⁴⁹ BGB näeb erikoosseisudena ette loomapidaja vastutuse (BGB §-d 833-834) maaomaniku vastutuse (BGB § 836) ehitise valdaja vastutuse (BGB § 837) ja ehitise hooldamise eest vastutava isiku vastutuse (BGB § 838). Mootorsõiduki valdaja vastutuse, mille VÕS-s näeb ette § 1057, näeb Saksamaal ette liiklusseaduse (StVG)²⁵⁰ § 7. Kuigi need erikoosseisud on samuti kahju hüvitamise kohustuse aluseks, on nende aktuaalsus kapitaliühingu organi otsuse kehtetuks tunnistamise küsimuses kaheldav. Nt vastutab puudusega toote põhjustatud kahju eest tootja, kelleks loetakse VÕS § 1062 lg 1 p 1 järgi mh valmistoote, tooraine või toote osa valmistanud isikut, mistõttu võib järeldada, et puudusega toote eest võib vastutada ühing, kelle majandustegevuseks on selle toote valmistamine, ja mitte selle juhtorgani liige. Erikoosseisudest võib kõige tõenäolisemalt aktuaalseks muutuda mootorsõiduki valdaja vastutus, s.o siis, kui otsusega kohustatakse juhtorgani liiget kahju tekitama mootorsõidukiga, sest VÕS § 1057 järgi vastutab selliselt tekitatud kahju eest mootorsõiduki otsene valdaja. Siiski ka sellisele organi otsusele on praktilises mõttes keeruline mõistlikku põhjendust leida. Nendel kaalutlustel kahju hüvitamise kohustuse tuvastamist erikoosseisude analüüsi läbi töös ei käsitleta. Kui mingisugune otsusega nõutav tegu peaks vastama erikoosseisule, siis on samaaegselt võimalik ka vastutus delikti üldkoosseisu alusel.²⁵¹ Nii sätestavad VÕS § 1056 lg 3 ja VÕS § 1061 lg 5, et riskivastutuse kohta sätestatu ei välista

²⁴⁷ RKTko, 11.05.2005, 3-2-1-41-05, p 19; RKKKm, 30.11.2020, 1-20-1975, p 29.

²⁴⁸ Tampuu, T., Käerdi, M. VÕS 53. ptk, komm 1.

²⁴⁹ *Ibid.*, VÕS § 1056 komm 2.

²⁵⁰ Straßenverkehrsgesetz (StVG). – Straßenverkehrsgesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 5. März 2003 (BGBl. I S. 310, 919), das zuletzt durch Artikel 6 Absatz 2 des Gesetzes vom 15. Januar 2021 (BGBl. I S. 530) geändert worden ist.

²⁵¹ Tampuu, T., Käerdi, M. VÕS § 1056 komm 3.7.

ega piira nõuete esitamist muul õiguslikul alusel, mh õigusvastaselt ja süüliselt tekitatud kahju hüvitamise nõude esitamist. Seega on kahju hüvitamise kohustuse kaasnemise tuvastamine sellise teo puhul võimalik ka delikti üldkoosseisu sätete kohaldamisel.

Tsiviilõiguslik vastutus võlasuhtest tuleneva kohustuse rikkumise tagajärjel võib lisaks lepingu rikkumisele põhineda ka muust võlasuhtest tuleneva kohustuse rikkumisel. Nt on kahju hüvitamise nõue VÕS § 115 lg 1 alusel võimalik esitada ka juhul, kui võlgnik viivitab alusetu rikastumise läbi saadu tagastamisega või lepingust taganemise korral saadu üleandmisega.²⁵² VÕS § 115 lg-le 1 vastava regulatsioon on BGB § 280 lg-s 1, mille järgi võib võlausaldaja nõuda kahju hüvitamist, kui võlgnik rikub võlasuhtest tulenevat kohustust, v.a kui võlgnik kohustuse rikkumise eest ei vastuta. Vastutus VÕS § 115 lg 1 alusel eeldab VÕS §-st 100 tulenevalt võlasuhte otsust täitva juhtorgani liikme ja kahju kandva isiku vahel. Õiguskirjanduses on nt võimalikuks peetud olukorda, kus osäühingu juhatuse liikme ja osäühingu võlausaldaja vahel on sõlmitud käendusleping, millega juhatuse liige on andnud osäühingu võlausaldajale käenduse võlausaldaja ja osäühingu vahelisest lepingust tulenevate kohustuste täitmise tagamiseks.²⁵³ Seega põhimõtteliselt võib esineda olukordi, kus juhtorgani liikmel on võlausaldajaga lepinguline suhe. Samas tähendab tsiviilõiguslik vastutus AS § 178 lg 3, § 302 lg 3 või AS § 322 lg 6 kontekstis seda, et kahju hüvitamise kohustus tekib juhtorgani liikme ja võlausaldaja vahel sõlmitud lepingu rikkumisest. Seetõttu ei saa juhtorgani liige vaidlustada kõrgema organi otsust, millega otsustatakse jätta (kohaselt) täitmata kohustus, mis tuleneb lepingust, mille tagamiseks on juhtorgani liige sõlminud käenduslepingu. Näite puhul peab otsuse täitmine kaasa tooma käendusepingu rikkumise ja sellega tekitatud kahju võlausaldajale. Sama tuleb järeldada muu võlasuhte puhul, mille rikkumisest võib juhtorgani liikmele VÕS § 115 lg 1 alusel tekkida kahju hüvitamise kohustus. Ka niisuguse sisuga organi otsusele, millega keelatakse juhtorganil tema isikliku lepingulise või muust võlasuhtest tuleneva kohustuse täitmine, on keeruline leida praktilist väljundit. Seetõttu on kaheldav ka võlasuhte rikkumisel põhinev kahju hüvitamise kohustuse tuvastamise aktuaalsus. Sellest tulenevalt ei käsitleta allpool ka võlasuhtel põhinevat vastutust üksikasjalikumalt.

See, et otsuse täitmisel peab kriminaalõiguslik vastutus tekkima juhtorgani liikmele, tuleneb Eestis seevastu ühemõtteliselt KarS-st. Nimelt näeb KarS § 14 lg 1 ette, et juriidiline isik vastutab seaduses sätestatud teo eest, mis on toime pandud tema organi, selle liikme, juhtivtöötaja, või pädeva esindaja poolt juriidilise isiku huvides. Sellest sättest tuleneb juriidilise isiku derivatiivse vastutuse põhimõte, mille järgi saab juriidiline isik vastutada

²⁵² Kõve, V. VÕS § 115, komm 3. a).

²⁵³ Saare, K. jt. Ühinguõigus, lk 178, vnr 842.

üksnes siis, kui tema organi, selle liikme, juhtivtöötaja või pädeva esindaja käitumises esinevad kõik deliktstruktuuri elemendid ning kui tuvastatakse, et tegu pandi toime juriidilise isiku huvides.²⁵⁴ Sellest tulenevalt saab ÄS-i norme tõlgendada ainult nii, et otsuse täitmiseega toime pandava kuriteo või väärteo eest vastutaks isiklikult juhtorgani liige ja tema vastutusest tulenevalt ka ühing. Tõlgendus, et vastutab ainult ühing, ei ole KarS § 14 lg-st 1 tulenevalt võimalik.

AktG § 245 p-st 5 nähtub erinevalt ÄS-st normi grammatiliselt tõlgendades selgemalt, et vastutus peab tekkima juhatuse või nõukogu liikmele endile, sest sõnastuse järgi võib juhatuse või nõukogu liige üldkoosoleku kehtetuks tunnistamist nõuda siis, kui otsuse täitmiseega paneks karistatava teo või haldusõigusrikkumise toime juhatuse või nõukogu liige. Vaadeldes siiski, kuidas on juriidilise isiku kriminaalõigusliku vastutuse alused reguleeritud Saksamaal, saab tõdeda, et need erinevad mõnevõrra meie regulatsioonist. Saksa õiguse järgi saab kuriteo toimepanija olla vaid füüsiline isik ning saksa karistusseadustik (StGB)²⁵⁵ juriidilise isiku vastutust ette ei näe.²⁵⁶ Saksamaa haldusõigusrikkumiste seadustik (OWiG)²⁵⁷ näeb seevastu KarS § 14 lg-le 1 sarnase regulatsiooni ette. OWiG § 30 sätestab, et kui keegi, kes tegutseb 1) juriidilise isiku esindusorganina või selle liikmena, 2) õigusvõimetu liidu juhatuseks või selle liikmena, 3) esindusõigusliku ühingu liikmena isikuühingus²⁵⁸ (sks k *Personengesellschaft*), 4) juriidilise isiku esindajana üldise või majandustegevusega seotud volituse alusel või prokuristina või 5) muu isikuna, kes juriidilise isikuga seotud ettevõtte juhtimise eest vastutab või kellel on kontroll ühingu juhtimise üle või juhtivpositsioon selles, on juriidilise isiku ülesannete rikkumise tulemusel toime pannud kuriteo või haldusõigusrikkumise või kus kuriteo või haldusõigusrikkumise tulemusel on see juriidiline isik rikastunud või kus rikastumine oli kuriteo või haldusõigusrikkumise eesmärgiks, siis võib rahatrahvi määrata ka juriidilisele isikule. Seega selle normi järgi saab samuti juriidilisele isikule üksnes omistada sellega seotud füüsilise isiku teo.²⁵⁹ Seejuures saab juriidilisele isikule OWiG § 30 lg 1 järgi omistada nii kuritegusid kui ka haldusõigusrikkumisi, kuid karistusena

²⁵⁴ RKKKo, 04.05.2020, 4-19-4632, p 8.

²⁵⁵ Strafgesetzbuch (StGB). – Strafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998 (BGBl. I S. 3322), das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 30. März 2021 (BGBl. I S. 441) geändert worden ist.

²⁵⁶ MüKoStGB/Joecks/Scheinfeld. StGB eelm § 25, vnr 16. – Joecks, W., Miebach, K. (Hrsg). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch. Band 1 §§ 1-37. 4. Aufl. München: C.H.Beck 2020. Täpsemalt põhjustest, miks Saksamaal juriidilise isiku kriminaalvastutust ei tunnustata vt: Maasik, J. Juriidilise isiku kriminaalvastutus – õiguslikud lähtekohad ja probleemid. Magistritöö. Juhendajad: Parmas, A., Vutt, M. Tartu 2018, 3.1. ptk.

²⁵⁷ Gesetz über Ordnungswidrigkeiten (OWiG). – Gesetz über Ordnungswidrigkeiten in der Fassung der Bekanntmachung vom 19. Februar 1987 (BGBl. I S. 602), das zuletzt durch Artikel 9a des Gesetzes vom 30. März 2021 (BGBl. I S. 448) geändert worden ist.

²⁵⁸ Nii on tõlkinud K Saare: Vt: Saare, K. Seltsing – kas leping või ühing? *Juridica* 2003/1, lk 58.

²⁵⁹ Krenberger/Krumm. OWiG § 30, vnr 1, 5. – Krenberger, B., Krumm, C. Ordnungswidrigkeitengesetz. Kommentar. 6. Aufl. München: C.H.Beck 2020.

saab määrata ainult rahatrahvi.²⁶⁰ Järelikult on ka Saksamaal juriidilise isiku vastutus ette nähtud derivatiivselt nii kuritegude kui ka haldusõigusrikkumiste eest. See tähendab, et AktG § 245 p-i 5 saab ka süstemaatiliselt tõlgendada selliselt, et juhatuse või nõukogu igal liikmel on õigus nõuda üldkoosoleku otsuse kehtetuks tunnistamist, kui otsuse täitmisega tekiks kriminaalvastutus juhatuse või nõukogu liikmele.

Tühisuse tuvastamise nõudes tuleb mõistagi küsida, kas otsus rikub ühingu võlausaldajate kaitseks või muu avaliku huvi tõttu kehtestatud seaduse sätet või ei vasta headele kommetele või kas selle vastuvõtmisel on oluliselt rikutud otsuse teinud organi koosoleku kokkukutsumise või otsuse tegemise korda, samuti, kas esineb seaduses sätestatud muid otsuse tühisuse aluseid (ÄS § 177¹ lg 1, ÄS § 301¹ lg-d 1 ja 2, ÄS § 322 lg 8).

3.3.2. Kuriteo või väärteo tuvastamine

3.3.2.1. Üldist

Juhatuse ja nõukogu liikmete vaidlustamisõigust puudutav regulatsioon on süüteo toimepanemise küsimuses loodud üldisena. See tähendab, et regulatsioon ei piiritle süütegusid (Saksamaal karistatavaid tegusid ja haldusõigusrikkumisi) sisuliselt ehk ei kirjuta ette, missuguse süüteo toimepanemist peab organi otsus nõudma, et see oleks kehtetuks tunnistatav. Õiguslikult ei ole seetõttu alust nende süütegude liikide kataloogi piiramiseks, mille koosseisu on põhimõtteliselt võimalik organi otsuse täitmisega realiseerida. Süütegude liigitusena tuleb siinkohal mõista jaotust kaitstava õigushüve alusel. Selliselt jaotab süütegusid ka KarSi eriosa, liigitades süüteod peatükkideks kaitstava õigushüve järgi.²⁶¹ Nii võib kohus organi otsuse sisu hinnates kontrollida, kas otsuse täitmisega toimepandav tegu vastab nt mõnele isikuvastasele süüteole (KarS-i 9. ptk), varavastasele süüteole (KarS-i 13. ptk) või majandusalasele süüteole (KarS-i 21. ptk). AktG kommentaarides on samuti viitatud, et sellel, kas võimalikud sanktsioonid on aktsiaseltsiõiguse spetsiifilised, ei ole tähtsus.²⁶² Praktikas võivad aga välja kujuneda teatud õigushüved, mille kahjustamine on organi otsuste objektiks. Nt kirjeldab KarS-i 21. ptk-i 2. jagu äriühingutega seotud süütegusid, millel on ühinguõigusega otsene

²⁶⁰ *Ibid.*, vnr 3.

²⁶¹ Sootak, J. (koost). Karistusõigus, lk 47, vnr 68.

²⁶² MüKoAktG/Schäfer. AktG § 245, vnr 75; Hüffer/Koch. AktG § 245, vnr 39.

puutumus ja mis seetõttu võivad olla tõenäoseimateks süütegudeks, mille toimepanemist võivad äriühingu organi otsused nõuda. Praktilised küsimused ei ole aga käesoleva uurimuse objektiks.

Süüteo tuvastamisel tuleb teatavasti lähtuda konkreetsest skeemist või struktuurist. Karistusõiguses nimetatakse seda deliktistruktuuriks.²⁶³ KarS-is sisaldub deliktistruktuur legaaldefiniitsioonina § 2 lg-s 2.²⁶⁴ Selle normi järgi karistatakse teo eest, kui see vastab süüteo koosseisule, on õigusvastane ja isik on selle toimepanemises süüdi. Saksamaa seadustele omaselt StGB ega OWiG sarnast definiitsiooni ei anna. Selline struktuur on aga nende seaduste sätetest tuletatav. Nii kirjeldatakse Saksa õiguskirjanduses samuti kuritegu kui süüteo koosseisule vastavat ja õigusvastast tegu, mille toimepanemises on isik süüdi.²⁶⁵ Haldusõigusrikkumise tuvastamiseks tuleb kontrollida, kas isik on toime pannud teo, mis vastab seaduses sätestatud koosseisuelementidele, mis on õigusvastane ja mille toimepanemises on isik süüdi.²⁶⁶ Kolmeastmeline deliktistruktuur ja selle tähtsus on selgitust leidnud ka Riigikohtu praktikas. Riigikohus on nimelt selgitanud, et selleks, et tuvastada isikule süüksarvatud teo karistatavus, tuleb kohtul juhinduda KarS § 2 lg-s 2 sätestatud kolmeastmelisest deliktistruktuurist.²⁶⁷ Kolmeastmeline deliktistruktuur, millest KarS lähtub, seab õigusliku küsimuse lahendamise meetodikale kindlad nõudmised – isiku käitumises karistatava teo olemasolu või puudumise kontrollimisel tuleb alustada süüteo koosseisust, seejuures lõpuleviidud delikti korral süüteo koosseisu objektiivsest küljest, liikudes selle tuvastamise korral subjektiivse teo koosseisu juurde, edasiselt õigusvastasuse ning süü tasandite kontrollimisele.²⁶⁸ Kui ühel kontrollitasandil tuvastatakse mõne nõutava tunnuse puudumine, puudub alus siirduda järgmisele kontrollitasandile.²⁶⁹ Tulenevalt KarS § 12 lg-st 3 peab isiku käitumise subsumeerimisel karistusseadustiku eriosa normi alla obligatoorselt tuvastama tema teo subjektiivse tunnuse tahtluse või ettevaatamatuse.²⁷⁰ Ka Saksamaal nõuab kriminaalõiguslik vastutus, et isikule etteheidetav tegu oleks tahtlik, kui seadus ei sätesta selgelt, et piisab ettevaatamatusest.²⁷¹ Selliselt reguleerib Saksamaal karistusõigust StGB § 15, mille järgi saab kriminaalvastutus järgneda ainult tahtlikule teole, v.a kui seadus näeb sõnaselgelt ette vastutuse ettevaatamatu käitumise eest. KarS-s on samasisuga norm leitav § 15 lg-st 1. Selgituseks olgu siin lisatud, et KarS § 12 lg 3 kohaselt on tahtlus või ettevaatamatus

²⁶³ Sootak, J. (koost). Karistusõigus, lk 165, vnr 16 jj.

²⁶⁴ *Ibid.*, lk 170, vnr 32.

²⁶⁵ Heger, M. StGB eelm 2. osa 1. ptk, vnr 6. – Kühl, K., Heger, M. Strafgesetzbuch: kommentar. 29. Aufl. München: C.H.Beck 2018.

²⁶⁶ Krenberger/Krumm. OWiG § 1, vnr 11.

²⁶⁷ RKKKo, 30.10.2006, 3-1-1-95-06, p 6.

²⁶⁸ RKKKo, 19.06.2015, 3-1-1-58-15, p 9.4.

²⁶⁹ *Ibid.*

²⁷⁰ *Ibid.*

²⁷¹ MüKoStGB/Freund. StGB eelm § 13, vnr 204.

süüteoosseisu subjektiivsed tunnused ning seaduses võib olla ette nähtud motiiv, eesmärk või süüteoosseisu subjektiivne tunnus. StGB-s ega OWiG-is KarS § 12 lg-le 3 sarnast sätet ei ole, kuid koosseisu objektiivsetel ja subjektiivsetel tunnustel tehakse samamoodi vahet, st tahtlus on koosseisu subjektiivne tunnus.²⁷²

Juhtorgani liikme hagi lahendamise küsimuses tuleb kohtu kontrolliulatusel kindlakstegemisel küsida, millised deliktstruktuuri elemendid peavad olema täidetud, et otsus oleks ÄS § 178 lg 3, ÄS § 302 lg 3 või ÄS § 322 lg 6 alusel kehtetuks tunnistatav. AktG kommentaarid ei selgita ka täpsemalt, millised elemendid tuleb tuvastada, et üldkoosoleku otsuse saaks kehtetuks tunnistada.

Teatavasti on kuritegu ja väärtegu mõlemad KarS § 3 lg 2 järgi süüteod. KarS § 3 lg 1 järgi on süütegu selles seaduses või muus seaduses sätestatud karistatav tegu. Võib järeldada, et KarS § 3 lg 1 mõttes on termini „karistatav tegu“ tähendus ühitatav KarS § 2 lg 2 sisuga. Seega on karistatav tegu selline tegu, mille eest karistatakse ning nii, nagu KarS § 2 lg 2 sätestab, on karistatav tegu vaid selline, mis vastab süüteoosseisule, on õigusvastane ja isik on selle toimepanemises süüdi. Sama loogikat järgivad ka nii StGB ja OWiG – tegu saab olla käsitatav kuriteona või haldusõigusrikkumisena siis, kui see vastab seaduses sätestatud koosseisuelementidele, on õigusvastane ja teo toime pannud isik on selles süüdi.

Eelkirjeldatule tuginedes tuleb asuda seisukohale, et ÄS peab termineid „kuritegu“ ja väärtegu“ ja AktG termineid „karistatav tegu“ ja „haldusõigusrikkumine“ kasutades silmas tegu, mis vastab süüteoosseisule, on õigusvastane ja isik (juhtorgani liige) on selle toimepanemises süüdi. See tähendab aga seda, et kohus peab esmapilgul otsuse kehtetuks tunnistamise otsustamisel hindama otsuse täitmisel toimepandavat tegu deliktstruktuuri igal tasandil ega piirduma nt vaid objektiivse koosseisu kontrolliga.

Karistusõigusdogmaatika tunneb eri deliktitüüpe, mida on üldiselt liigitatud põhideliktiks ja tuletisdeliktideks.²⁷³ Põhidelikt on täideviimises seisnev tahtlik lõpuleviidud tegevusdelikt.²⁷⁴ Tuletisdeliktid on aga tegevusetusdelikt, süüteokatse, süüteost osavõtt ja ettevaatamatusdelikt.²⁷⁵ Sarnaselt, kuid mitte täpselt samamoodi käsitletakse delikte ka Saksa õiguskirjanduses. Põhideliktina nähakse täideviidud tahtlikku delikti, mida on võimalik realiseerida nii tahtlikult kui ka ettevaatamatusel.²⁷⁶ Selle kõrval tuntakse tegevusetusdelikti ja

²⁷² Krenberger/Krumm. OWiG § 1, vnr 13.

²⁷³ Sootak, J. (koost). Karistusõigus, lk 168, vnr 23-25.

²⁷⁴ *Ibid.*, vnr 23.

²⁷⁵ *Ibid.*, vnr 25.

²⁷⁶ Heger, M. StGB eelm 2. osa 1. ptk, vnr 31a.

katset.²⁷⁷ StGB tunneb samuti osavõtutegu, mis seisneb vastavalt StGB §-dele 26 ja 27 kihutamises ja kaasaaitamises.²⁷⁸ Seega on võimalik, et kohus ei saa küsimuses, kas organi otsuse täitmine nõuab mingisuguse süüteo toimepanemist, tuvastada igale deliktitüübile omast süütegu, sest otsuse kehtetuks tunnistamise menetluses peab kohus andma hinnangu mitte toime pandud, vaid toime pandavale võimalikule teole.

3.3.2.2. Süüteokoosseis

Süütegu, mis otsuse täitmisega toime pandaks, peab alati vastama süüteokoosseisu tunnustele, KarS § 12 lg 1 järgi seega KarS-i eriosas või muus seaduses sätestatud karistatava teo kirjeldusele. Sama nähtub ka OWiG § 1 lg-st 1, mille järgi on haldusõigusrikkumine ebaseaduslik ja taunitav tegu, mis vastab seaduses sätestatud koosseisule ja mille eest võib karistada rahatrahviga. Samuti leitakse Saksa karistusõigusteoorias, et tegu vastab kuriteokoosseisule, kui see vastab karistusseaduses ära toodud abstraktsele teokirjeldusele.²⁷⁹ KarS § 12 lg-s 1 tehtud viide muus seaduses sätestatud karistatava teo kirjeldusele saab puudutada vaid väärtegusid, kuna KarS § 3 lg-st 3 selgub, et kõik kuriteod on sätestatud vaid KarS-is, väärted võivad seevastu KarS § 3 lg 4 järgi olla sätestatud KarS-is või mõnes muus seaduses. Saksamaal on kuriteod sätestatud StGB-s ja muudes liidu seaduses ning lisaks ka liidumaade endi seadustes, haldusõigusrikkumised valdavalt eriseadustes, kuid osalt ka OWiG-is eneses.²⁸⁰ KarS § 12 lg 2 kohaselt on süüteokoosseisu objektiivsed tunnused seaduses kirjeldatud tegevus või tegevusetus ja seaduses sätestatud juhtudel sellega põhjuslikus seoses olev tagajärg, lisaks võib seaduses olla sätestatud ka muu süüteokoosseisu objektiivne tunnus. Muuks objektiivseks tunnuseks võib olla nt ka objekt, subjekt (erisubjekt) või teomodaliteet.²⁸¹ Koosseisu objektiivsed tunnused tuleb kohtul alati tuvastada hageja esitatud asjaolude põhjal. Kuna objektiivsetele tunnustele peab vastama otsusega toimepandav tegu, on hageja väljatoodud asjaoluks, millest süüteokoosseisu objektiivseid tunnuseid otsida, vaidlustatava otsuse sõnastus, sest sellest saab tuletada, missuguse teo tegemist otsus nõuab. Tuleb lisada, otsuse täitmisega saab süüteo objektiivsetele tunnustele vastava teo toimepanemise tuvastada vaid siis, kui otsust on võimalik täita ainult sellisele teole vastava käitumisega. See tähendab, et kui otsust on võimalik täita ka viisil, mis ei tähenda süüteo objektiivsetele tunnustele vastava

²⁷⁷ *Ibid.*

²⁷⁸ MüKoStGB/Joecks/Scheinfeld. StGB eelm § 26, vnr 1.

²⁷⁹ Heger, M. StGB eelm 2. osa 1. ptk, vnr 6.

²⁸⁰ Krenberger/Krumm. OWiG § 1, vnr 3, 10.

²⁸¹ Sootak, J. (koost). Karistusõigus, lk 200-201, vnr 42.

teo toimepanemist, siis ei ole alust selle otsuse kehtetuks tunnistamist enam kaaluda. Ei saa välistada, et otsus nõuab juhtorgani liikmel mingisuguse teo tegemisest hoidumist ehk tegevusetuks jäämist. Sellest saab järeldada, et kohus võib objektiivsel tasandil tuvastada ka tegevusetuse. Seega ei saa hagi lahendamisel välistada tegevusetusdelikti tunnuste sedastamist.

Süüteo koosseisu subjektiivsete tunnuste tuvastamisel saab kõne alla tulla vaid tahtlus, sest otsuse täitmine saab olla vaid tahtlik. Täpsemalt paneb juhtorgani liige otsuse täitmisega süüteo objektiivse koosseisu tunnustele vastava teo toime kavatsetult KarS § 16 lg 2 tähenduses. Õiguskirjanduses leitakse, et kavatsetus on tegutsemine koosseisupärase tagajärje põhjustamise eesmärgiga, see on kavatsetusse konstitueeriv tunnus.²⁸² StGB-s ja OWiG-is KarS §-le 16 sarnast normi ei leidu, kuid kirjanduse järgi eristatakse Saksamaal samuti kolme tahtluse vormi, millest ühte kirjeldatakse kui eesmärgile suunatud teadmise ja tahtmisega tahtlust.²⁸³ Kavatsetuse puhul on tagajärje saabumine ühtlasi sisemine põhjus, miks isik teo toime paneb ning tähtis on ka see, et kavatsetusse puhul on asjassepuutuv selle isiku jaoks oluline eesmärk, mis võib süüteo koosseisust väljapoole jääda.²⁸⁴ Süüteo koosseisu tunnustele vastavat tegu toime paneva juhtorgani liikme puhul saabki olulise eesmärgina näha otsuse täitmist, mis tähendab ühtlasi temal lasuvate juhtorgani liikme kohustuste täitmist. Seega on asjakohane just KarS § 16 lg 2 teine lause, mille järgi paneb isik teo kavatsetult toime ka siis, kui kujutab endale ette, et süüteo koosseisule vastav asjaolu on eesmärgi saavutamise hädavajalik tingimus. Seetõttu, kuna otsuse kehtetuks tunnistamise nõude puhul saab rääkida süüteo toimepanemisest otsuse täitmisel, paneks juhtorgani liige süüteo toime kavatsetult, kuna sellise teo toime panemine on otsuse täitmise kui eesmärgi saavutamise hädavajalik tingimus. Nii saab otsuse täitmisega realiseeritavat koosseisupärast tagajärge vaadelda vahetagajärjena, s.o juhtorgani liikme silmis vajaliku eeldusena teo eesmärgi saavutamiseks.²⁸⁵

Juhtorgani liikme hagi lahendamisel on seega võimatu tuvastada, et otsuse täitmisel pandaks toime süütegu, mis vastab ettevaatamatusdeliktile. Ettevaatamatuse korral puudub teo toimepanijal taunitava teo asjaolude teadmine ja tahtmine neid asjaolusid realiseerida.²⁸⁶ Nii ei tunne ettevaatamatult käituv isik ära, et ta realiseerib süüteo objektiivset koosseisu, või peab selle realiseerimist küll võimalikuks, kuid tegutseb vajalikkude hoolet järgimata ja loodab, et koosseisule vastavad asjaolud ei saabu.²⁸⁷ Teadmatus ja tahtmatus ei ole enam võimalik olukorras, kus kohus on tuvastanud, et otsuse täitmisel realiseeriks juhtorgani liige taunitava

²⁸² Sootak, J. (koost). Karistusõigus, lk 248, vnr 180.

²⁸³ Krenberger/Krumm. OWiG § 10, vnr 4.

²⁸⁴ *Ibid.*, vnr 180, 182.

²⁸⁵ Pikamäe, P. KarS § 16, komm 13.2.

²⁸⁶ Sootak, J. (koost). Karistusõigus, lk 436, vnr 5.

²⁸⁷ Lackner/Kühl. StGB § 15, vnr 35.

teo asjaolud. Hageja, kelle õiguslikud väited süüteo toimepanemisele tuginevad, teab järelikult samuti juba realiseeritava teo asjaoludest. Seetõttu ei saa otsuse täitmisel rääkida tähelepanematuks või kohusetundetuks jäämisest. Mõlemad on ettevaatamatuse kahe vormi – kergemeelsus (KarS § 18 lg 2) ja hooletuse (KarS § 18 lg 3) – tunnusteks, mis kohtupraktikas on asendunud ühendmõistega „hoolsus“.²⁸⁸ StGB ja OWiG ei sätesta sarnaselt KarS §-le 18 ettevaatamatuse liike, kuid nende seaduste kommentaaride kohaselt tehakse ka Saksamaal vahet kahel ettevaatamatuse liigil, tahtlikul ja tahtmatul ettevaatamatusel.²⁸⁹ Eelduslikult täidab juhtorgani liige oma kohustusi aga vajalikku hoolt rakendades ning otsuse kehtetuks tunnistamise hagi esitamisel ta teab või vähemalt arvab, et otsuse täitmisega realiseeriks ta süüteo koosseisule vastavad asjaolud.

Järeldusena tuleb välja tuua, et otsuse kehtetuks tunnistamise hagi lahendamisel on kaalumiselt väljas kõik süüteo koosseisud, mis on realiseeritavad ettevaatamatusest. Kuritegude kataloogis on nendeks teod, mille puhul sätestab KarS, StGB ja Saksamaal ka muu seadus karistuse ettevaatamatu teo eest (KarS § 15 lg 1, StGB § 15). Klassikalise näitena võib tuua surma põhjustamise ettevaatamatusest (KarS § 117 lg 1, StGB § 222) või ka raske tervisekahjustuse tekitamise (KarS § 118 lg 1, StGB § 226 lg 1), mis nõuab tagajärje (p-d 1-7) suhtes vähemalt hooletust.²⁹⁰ Ka haldusõigusrikkumiste puhul tuleb OWiG §-st 10 tulenevalt kõrvale jätta kõik rikkumised, mis on võimalik toime panna ettevaatamatusest. Erinevusena on KarS § 15 lg 3 järgi väärteona karistatav nii tahtlik kui ettevaatamatu tegu, millest tulenevalt on põhimõtteliselt iga väärteokoosseis realiseeritav ka ettevaatamatusest, kui seadus ei näe ette väärteokoosseisu, mis nõuab tahtlust.²⁹¹ Otsuse kehtetuks tunnistamisel see aga tähendust ei oma.

Hagi lahendamisel on vaieldav muude süüteo koosseisu subjektiivsete tunnuste täitumine nagu nt motiiv või eesmärk. Viimase all tuleb siin mõelda eesmärki asjaolu suhtes, mis on süüteo koosseisu tunnuseks. Nt KarS § 209 lg 1 järgi on varalise kasu saamise eesmärk süüteo koosseisu tunnuseks sisemiselt, erinedes nii süüteo välisest eesmärgist (näiteks eelnimetatud otsuse täitmise eesmärgist). See, kas eesmärk oleks otsuse täitmisel konkretiseeritud teatavalt süüteo koosseisu tunnusele, on vaieldav ja sõltub otsuse vastu võtnud organi tahtest. Samuti on nii motiiviga.

²⁸⁸ *Ibid.*, vnr 6.

²⁸⁹ Lackner/Kühl. StGB § 15, vnr 53; Krenberger/Krumm. OWiG § 10, vnr 17.

²⁹⁰ MüKoStGB/Hardtung. StGB § 226, vnr 41. – Sander, G. M. Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch. Band 4 §§ 185-262. 3. Aufl. München: C.H.Beck 2017. See, et juriidilise isiku organi otsuse täitmine nõuab surma või tervisekahju põhjustamist, on pigem teoreetiline, kuna võib eeldada, et praktikas on sellise sisuga otsused äärmuslikud ja üliharva esinevad. Õiguslikult ei saa sellise sisuga otsuste esinemist aga välistada.

²⁹¹ RKKKo, 07.12.2007, 3-1-1-79-07, p 13. Eriosa normides võib KarS § 15 lg-st 3 teha erandeid.

3.3.2.3. Õigusvastasus ja süü

Deliktstruktuuri õigusvastasuse tasandi kontroll tähendab kohtu jaoks sisuliselt kostja vastuväidete hindamist. KarS § 27 järgi on tegu õigusvastane, kui see vastab seaduses sätestatud süüteokoosseisule ja mille õigusvastasus ei ole välistatud KarS-i, muu seaduse, rahvusvahelise konventsiooni või rahvusvahelise tavaga. Kuna tegu saab selle sätte järgi õiguspäraseks lugeda õigusvastasuse välistamise teel, on ilmne, et süüteokoosseisule vastava teo õigusvastasust eeldatakse. Õigusvastasust eeldatakse ka saksa karistusõigusteooria järgi.²⁹² Kuna KarS §-st 27 tuleneb õigusvastasuse eeldus, ei pea hageja esile tooma erilisi asjaolusid, mis õigusvastasuse konstitueeriksid. Selline võimalus on hoopis kostjal, kes peab tõendama asjaolud, mis välistaks otsuse täitmisega toimepandava teo õigusvastasuse. KarS §-de 28, 29 ja 30 järgi välistab teo õigusvastasuse vastavalt hädakaitse, hädaseisund ja kohustuste kollisioon. StGB sätestab hädakaitse §-s 32 ja hädaseisundi §-des 34 ja 35, kusjuures StGB eristab õigusvastasust ja süüid välistavat hädaseisundit. OWiG sätestab hädakaitse §-s 15 ja õigusvastasust välistava hädaseisundi §-s 16. Haldusõigusrikkumistele kohaldatakse läbi StGB § 35 analoogilise kohaldamise ka süüid välistavat hädaseisundit.²⁹³ Kohustuste kollisiooni kumbki saksa seadus erinevalt KarS-st ei reguleeri, kuid seda instituuti siiski tuntakse kui tavaõigusest tulenevat.²⁹⁴

Hädakaitse välistab KarS § 28 lg 1 järgi teo õigusvastasuse, kui isik tõrjub vahetut või vahetult eesseisvat õigusvastast rünnet enda või teise isiku õigushüvedele, kahjustades ründaja õigushüvesid, ületamata seejuures hädakaitse piiri. StGB § 32 lg 2 järgi tähendab hädakaitse vajalikku kaitsetegevust vahetu õigusvastase ründe vastu. Samamoodi defineerib hädakaitse OWiG § 15 lg 2. Vahetuna tuleb StGB kommentaaride järgi mõista sellist rünnet, mis on vahetult eesseisev, on parasjagu käimas või on parasjagu kestev.²⁹⁵ Seega, et kohus saaks hädakaitsele tuginedes juhtorgani liikme hagi jätta rahuldamata, peab ühing kostjana tõendama, et rünne otsust täitva juhtorgani liikme, ühingu või muu isiku õigushüvedele on otsuse täitmise ajal vahetult eesseisev või vahetu ehk parasjagu toimumas või kestmas.

Hädaseisundi tuvastamisel tuleb arvestada sama standardiga. KarS § 29 kohaselt ei ole enda või teiste isiku õigushüvesid ähvardava ohu kõrvaldamisele suunatud tegu ainult siis õigusvastane, kui see tegu on suunatud vahetule või vahetult eesseisvale ohule. Ohu vahetust nõuavad ka StGB § 34 ja § 35 lg 1 ning OWiG § 16. Seega ka hädaseisundile tuginedes saab kohus juhtorgani liikme hagi jätta rahuldamata vaid siis, kui ühing suudab tõendada, et oht,

²⁹² MüKoStGB/Schlehofer. StGB eelm § 32, vnr 1.

²⁹³ Krenberger/Krumm. OWiG § 15, vnr 49.

²⁹⁴ *Ibid.* OWiG § 16, vnr 25.

²⁹⁵ MüKoStGB/Erb. StGB § 32, vnr 104.

mille kõrvaldamisele on otsuse täitmisega toimepandav tegu suunatud, on otsuse täitmise hetkel vahetu või vahetult eesseisev.

Kohustuste kollisiooni puhul on KarS § 30 järgi tegemist olukorraga, kus isik rikub teoga õiguslikku kohustust seetõttu, et ta peab üheaegselt täitma mitut õiguslikku kohustust ja tal ei ole võimalik kõiki täita, kuid ta teeb kõik endast oleneva, et täita kohustust, mis on vähemalt sama oluline kui rikutav kohustus. Kohustuste kollisiooni mõistetakse nii ka Saksa õiguses olukorrana, kus isikul lasub samaaegselt kaks õiguslikult relevantset kohustust ning ta saab neist täita vaid ühe.²⁹⁶ Klassikalise kohustuste kollisiooni tingimustes seisneb õiguslikku kohustust rikkuv tegu tegevusetuses, kuna teise õigusliku kohustuse täitmisega ei saa isik esimest täita.²⁹⁷ Juriidilise isiku otsuse kehtetuks tunnistamise nõude lahendamisel muutub kohustuste kollisioon relevantseks eelkõige siis, kui juhtorgani liiget sunnitakse otsusega mingisuguse õigusliku kohustuse täitmisest loobuma, teisiti öeldes tegevusetuks jääma. Kohustuste kollisiooni olukorras peab isik printsiibis valima, millise kohustuse ta täidab. Nii nagu KarS § 30 sätestab, peab ta oma teo õigusvastasuse välistamiseks otsustama selle kohustuse täitmise kasuks, mis on vähemalt sama oluline kui rikutav kohustus. Organi otsust saab selles valguses vaadelda kui otsustust juhtorgani liikme eest. Seda kõike arvestades peab ühing selleks, et kohus jätkaks juhtorgani hagi kohustuste kollisioonile tuginedes rahuldamata, tõendama kahte asjaolu. Esiteks, et otsuse täitmine, mis tähendab tegevusetuks jäämist, võimaldab juhtorgani liikmel täita temal lasuvat muud õiguslikku kohustust, ning teiseks, et täidetav kohustus on vähemalt sama oluline, kui kohustus, mille rikkumisele organi otsus on suunatud.

Õigusvastasuse teema kokkuvõtteks tuleb sedastada, et ühing peab kostjana tõendama vahetu või vahetult eesseisva ründe või juhtorgani liikmel lasuva piisavalt olulise õigusliku kohustuse, et välistada selle teo õigusvastasus, mille toimepanemist organi otsus nõuab. Kuna organi otsuse kehtetuks tunnistamise menetluses hinnatakse võimalikku, realiseerimata tegu, siis tähendab õigusvastasust välistavate asjaolude tuvastamine teatavat ennustamist. See seisneb selle kindlakstegemises, kas vahetu või vahetult eesseisev rünne või vähemalt sama oluline muu kohustus eksisteerivad organi otsuse täitmise hetkel. Praktikas on selliste asjaolude tõendamine ilmselt keeruline ja võib kõne alla tulla väga erandlikes olukordades. Sellest hoolimata ei saa ÄS-st ega AktG-st õiguslikult tõlgendada selliselt, et kohus ei pea õigusvastasust välistavaid asjaolusid kontrollima. Vastupidi, põhimõtteliselt selline kohustus

²⁹⁶ Krenberger/Krumm. OWiG § 16, vnr 26.

²⁹⁷ Sootak, J. (koost). Karistusõigus, lk 346, vnr 205, lk 491, vnr 85.

kohtul on ja juhtorgani liikme hagi saab rahuldada vaid siis, kui kehtetuks tunnistatav otsus on selline, mis nõuab süüteo koosseisule vastava ja õigusvastase teo toimepanemist.

Süü tasandil on kohtu kontrolli vajadus sarnaselt teo subjektiivsete koosseisutunnuste hindamisega samuti piiratud. KarS § 32 lg 1 esimese lause kohaselt saab isikut õigusvastase teo eest karistada üksnes siis, kui ta on selle toimepanemises süüdi, ning teise lause järgi on isik teo toimepanemises süüdi, kui ta on süüvõimeline ja puudub seaduses sätestatud süüd välistav asjaolu. Ka StGB järgi on tegu karistatav üksnes siis, kui isik on selle toimepanemises süüdi.²⁹⁸ OWiG ei kasuta süü terminit, vaid selle § 12 kirjeldab isiku vastutust, kuid see on sisuliselt samastatav sellega, mida karistusõiguses tuntakse süüna.²⁹⁹ Isiku süüvõime tähendab KarS § 33 järgi seda, et isik on teo toimepanemise ajal süüdiv ja vähemalt 14-aastane. StGB § 19 sätestab, et isik, kes on teo toimepanemise ajal noorem kui 14-aastane, ei ole süüvõimeline. Niisamuti ei vastuta OWiG § 12 lg 1 esimese lause järgi isik, kes teo toimepanemise ajal oli noorem kui 14-aastane. Kuna juhtorgani liige peab nii Eesti kui ka Saksa seaduse järgi olema täieliku teovõimega, mis aga eeldab vähemalt 18-aastast eluiga, on süüvõime vanuseline element juhtorgani liikme puhul alati täidetud. Samal ajal ei ole kohtul otsuse kehtetuks tunnistamise hagi lahendamisel võimalik üldse kontrollida juhtorgani liikme süüdivust, kuna see omab tähtsust teo toimepanemise ajal. KarS § 35 järgi ei ole isik süüdiv, kui ta teo toimepanemise ajal ei olnud võimeline aru saama oma teo keelatuses või oma käitumisest vastavalt sellele arusaamisele juhtima seoses vaimuhaigusega, ajutise raske psüühikahäirega, nõrgamõistuslikkusega, nõdrameelsusega või muu raske psüühikahäirega. Sama sätestavad StGB § 20 ja OWiG § 12 lg 2. Kuna juhtorgani liige peab nii ÄS-i kui ka AktG järgi teovõimelisuse nõudest tulenevalt olema ka vaimselt terve, siis on võimatu, et tema käitumist saab otsuse täitmisel siduda kestva raske psüühikahäirega. Kuna hagi lahendamisel hinnatakse võimalikku, tulevikus toime pandavat tegu, on kohtul juhtorgani liikme süüdimatust seoses ajutise raske psüühikahäirega prognoosida võimatu. Sellest saab järeldada, et juhtorgani liikme süü eeldus kehtib ümberlökkamatult, st ühingul on kostjana võimatu esile tuua asjaolusid, millest saaks järeldada, et juhtorgani liige on otsuse täitmise hetkel süüvõimetu.

²⁹⁸ MüKoStGB/Schlehofer. StGB eelm § 32, vnr 1; Lackner/Kühl. StGB eelm 2. osa 1. ptk, vnr 22.

²⁹⁹ Krenberger/Krumm. OWiG § 12, vnr 1.

3.3.2.4. Süüteokatse ja süüteost osavõtt

Kui põhidelikti kõrval leidsid tegevusetusdelikt ja ettevaatamatusdelikt eespool käsitlemist, siis selgitamata on veel süüteokatse ja süüteost osavõtu kui tuletisdeliktide tuvastamise võimalikkus juhtorgani hagi lahendamisel. Süüteokatset ja süüteost osavõttu tunnevad nii Eesti kui ka Saksamaa karistusõigus. KarS-is sisustab katse § 25, mille lg 1 järgi on katse tahtlik tegu, mis on suunatud süüteo toimepanemisele. KarS § 25 lg 2 kohaselt algab süüteokatse hetkest, mil isik vastavalt oma ettekujutusele teost vahetult alustab süüteo toimepanemist. StGB katset ei defineeri, kuid selle seaduse § 23 järgi järgneb vastutus raskema kuriteo katse puhul alati ja kergema kuriteo katse puhul siis, kui see on seaduses ette nähtud. OWiG § 13 lg 1 sätestab, et isiku puhul, kes vastavalt oma ettekujutusele teost on alustanud rikkumise toimepanemist, loetakse, et ta on toime pannud haldusõigusrikkumise. Süüteokatse analüüsimise juurde minnakse peale nn eelkontrolli ehk olukorras, kus ilmneb, et karistatava teo koosseis ei ole mingil põhjusel täidetud.³⁰⁰ Küsimus sellest, kas karistatav tegu on täide viidud või mitte, sõltub faktilistest asjaoludest.³⁰¹ Katse tuvastamiseks on vajalik ka tegu, mis viib vahetult süüteokoosseisu täitmisele või seisneb juba mõne koosseisuasjaolu täitmises.³⁰² Süüteokatse niisugusest olemusest tulenevalt on selge, et kohus ei saa juhtorgani liikme hagi lahendamisel jõuda süüteokatse kontrollimiseni, sest asjassepuutuvat tegu ei ole faktiliselt toimunud, mis tähendab, et seda ei ole faktiliselt alustatud, millest tulenevalt ei saa koosseisu täitmine olla jäänud ka poolikuks. Vastuoluline oleks ka väide, kus kohus saab organi otsuse täitmiseks nõutava teona tuvastada katse panna toime süütegu. Seega saab järeldada, et vaidlustatava organi otsuse analüüsimisel jääb välja ka süüteokatse tuvastamine.

Viimasena on jäänud lahendamata küsimus osavõtuteo tuvastamise võimalikkus kohta. KarS § 22 lg-st 1 tulenevalt saab osavõtuteona vaadelda süüteo kihutamist ja süüteo toimepanemisele kaasaaitamist. KarS § 22 lg-st 2 tulenevalt tähendab kihutamine teise isiku tahtlikku kallutamist tahtlikule õigusvastasele teole. StGB-s on kihutamistegu tuletatav §-st 26, seejuures mõistetakse kihutamise all samuti teise isiku tahtlikku kallutamist õigusvastasele teole. KarS § 22 lg-st 3 tulenevalt on kaasaaitamistegu teise isiku tahtlikule õigusvastasele teole füüsilise, ainelise või vaimse kaasabi osutamine. StGB § 27 lg 1 sätestab samuti kaasaaitamisteo, kuid ei too välja eri kaasaaitamise viise. Selle järgi karistatakse isikut kaasaaitajana, kui ta aitab teist isikut tahtlikult tahtliku kuriteo toimepanemisel. OWiG

³⁰⁰ Sootak, J. (koost). Karistusõigus, lk 402, vnr 24.

³⁰¹ Krenberger/Krumm. OWiG § 13, vnr 4.

³⁰² Sootak, J. (koost). Karistusõigus, lk 405, vnr 33; Krenberger/Krumm OWiG § 13, vnr 8.

sõnaselgelt kihutamist ja kaasaaitamist ei reguleeri, kuid selle seaduse kommentaaride järgi tuntakse neid kui osavõtu eri vorme ka haldusõigusrikkumiste puhul.³⁰³ Seejuures käsitletakse neid osavõtjatena OWiG § 14 lg 1 mõttes, mille esimese lause järgi loetakse iga isiku puhul, kes on haldusõigusrikkumise toimepanemisest osa võtnud, et ta on haldusõigusrikkumise toime pannud.³⁰⁴

Tuleb küsida, kas ÄS § 178 lg 3, ÄS § 302 lg 3 ja ÄS § 322 lg 6, kasutades termineid kuritegu ja väärtegu, hõlmavad eneses ka osavõtutegusid. Selles küsimus tuleb esmalt arvestada KarS §-ga 23, mille järgi on väärteo puhul karistatav üksnes täideviimine. Seega ei saa vähemalt väärteo puhul rääkida vastutusest osavõtjana.

AktG § 245 p 5 tõlgendamisel on lahendus selgem. Esiteks kasutab see norm terminit „karistatav tegu“ ja mitte nt kuritegu (sks k *Straftat*). Viimast terminit kasutab nt StGB § 25, mille lg 1 järgi on täideviija isik, kes paneb kuriteo toime isiklikult või teist ära kasutades. StGB §-dest 26 ja 27 tuleneb aga selgelt, et kihutamine ja osavõtt on karistatavad teod, kuna nende normide järgi karistatakse ka kihutajat ja osavõtjat. Seega saab väita, et need osavõtu teod on hõlmatud AktG § 245 p-s 5 kasutatud terminiga „karistatav tegu“. Haldusõigusrikkumiste osas saab aga sarnase järelduse teha asjaolust, et OWiG ei too osavõtutegusid eraldi välja, vaid loeb § 14 lg 1 järgi kõik isikud, kes mistahes viisil haldusõigusrikkumise toimepanemisest osa võtsid, nõ ühtseks rikkujaks (sks k *Einheitstäter*).³⁰⁵ Kuna osavõtja puhul loetakse, et ta on haldusõigusrikkumise ise toime pannud, saabki järeldada, et sellise rikkumise paneb AktG § 245 p 5 mõttes toime ka juhtorgani liige, kes peab üldkoosoleku otsuse täitmiseks haldusõigusrikkumise toimepanemisele kihutama või kaasa aitama.

Saksa õiguse eeskujul on kohane tõlgendada ka ÄS-s kasutatud kuriteo terminit nii, et see hõlmab ka vastutuse kihutamise ja kuriteole kaasaaitamise eest. Selline tõlgendus peab paremini silmas ka juhtorgani liikmele antud vaidlustamisõiguse eesmärki, milleks on isikliku kriminaalvastutuse vältimine. KarS § 22 lg 4 järgi mõistetakse osavõtjale karistus sama sätte järgi, mille järgi vastutab täideviija, kui KarS §-st 24 ei ole sätestatud teisiti. KarS § 24 reguleerib erilise isikutunnusega arvestamist. Eriline isikutunnus on KarS § 24 lg 1 kohaselt KarS-i eriosas või muus seaduses ettenähtud süüteo koosseisu tunnus, mis kirjeldab toimepanija isikuomadusi, eesmärke või motiive. Selle paragrahvi lg 2 lubab vastavalt KarS §-le 60 osavõtja karistust kergendada ja lg 3 sätestab, et seaduses sätestatud vastutust raskendav, kergendav või välistav eriline isikutunnus kehtib üksnes erilise isikutunnusega toimepanija suhtes. KarS § 24

³⁰³ Krenberger/Krumm. OWiG § 14, vnr 1, 6.

³⁰⁴ *Ibid.*, vnr 3.

³⁰⁵ *Ibid.*, vnr 2.

seega osavõtja vastutust ei välista, vaid võimaldab osavõtja karistuse määra täideviijast erinevalt arvestada. Seetõttu tähendab sellise organi otsuse täitmine, millega nõutakse juhtorganilt kuriteole kihutamist või sellele kaasa aitamist, juhtorgani liikme jaoks võimalikku kriminaalvastutust. Sellest tulenevalt peab niisugune otsus olema juhtorgani liikme hagi alusel kehtetuks tunnistatav.

Osavõtutegu on põhiteo suhtes aktsessoorne, mis tähendab, et osavõtja vastutab ainult siis, kui esineb täideviimistegu.³⁰⁶ Seega olukorras, kus juhtorgani liige toob hagejana esile asjaolud, mis viitavad otsuse täitmisel toimepandavale kihutamise- või osavõtuteole, peab kohus hindama, kas tegu, millest osa võetakse, vastab mõnele süüteo koosseisule ja on õigusvastane. Täideviija teo ehk põhiteo süülisus ei ole oluline.³⁰⁷ Täideviija teo puhul saab kohus subjektiivse koosseisu juures tuvastada mistahes tahtluse liigi, sest see tegu ei ole seotud organi otsuse täitmisega. Seega on põhiteo hindamisel võimalik tuvastada, et täideviija paneb selle toime kavatsetult (KarS § 16 lg 2), otsese (KarS § 16 lg 3) või kaudse tahtlusega (KarS § 16 lg 4). Ettevaatamatusest toimepandud täideviimistest ei ole võimalik osa võtta,³⁰⁸ kuid kuna kohus annab juhtorgani liikme hagi lahendamisel hinnangut samuti üksnes võimalikule põhiteole, siis ei saa selles osas ka ettevaatamatust tuvastada. Õigusvastasuse hindamisele kehtivad samad põhimõtted, mida sai kirjeldatud süüteo puhul, mille juhorgani liige paneks toime isiklikult. Juhtorgani liikme toimepandava osavõtuteo tuvastamiseks tuleb kohtul samuti hinnata seda, kas kõrgema organi otsust on võimalik täita ainult teoga, mis vastab kihutamise või kaasaaitamise tunnustele. Tahtluse osas saab väita, et juhtorgani liige paneks ka selle toime kavatsetult, kuna ta teeks seda organi otsuse täitmise eesmärgil, kusjuures selliselt tuleb kavatsetust mõista topelthahtlusena, st kavatsetus peab hõlmama ka põhitegu.³⁰⁹ Seetõttu peab kohus osavõtuteo puhul põhimõtteliselt tuvastama vaid kihutamise või kaasaaitamise objektiivse teokoosseisu. Kui kohus need kõrgema organi otsuse puhul tuvastab, tuleb otsus kehtetuks tunnistada.

³⁰⁶ Sootak, J. (koost). Karistusõigus, lk 552, vnr 4; MüKoStGB/Joecks/Scheinfeld. StGB eelm § 26, vnr 2.

³⁰⁷ Sootak, J. (koost). Karistusõigus, lk 553, vnr 7.

³⁰⁸ *Ibid.*, vnr 8.

³⁰⁹ Topelthahtluse kohta: Sootak, J. (koost). Karistusõigus, lk 562, vnr 43, lk 582, vnr 93; Krenberger/Krumm OWiG § 14, vnr 27; MüKoStGB/Joecks/Scheinfeld. StGB § 26, vnr 63, § 27, vnr 102. Viimases ollakse seisukohal, et osavõtja tahtluse kahekordsena käsitlemine on üleliigne, sest tahtlik põhitegu on osavõtuteo suhtes objektiivne asjaolu, millele osavõtja tahtlus peab vastama. Seega tahtluse tuvastamine osavõtja puhul tähendabki, et tal on tahtlus ka põhiteo suhtes.

3.3.3. Kahju hüvitamise kohustuse tuvastamine

3.3.3.1. Delikti üldkoosseisul põhineva tsiviilvastutuse tuvastamise erisused

Õiguslikult on delikti üldkoosseisul põhinev vastutus sarnane karistusõiguslikule vastutusele. Erinevust võib näha vastutuse tagajärje osas. Kui karistusõiguslikule vastutusele järgneb karistus, siis delikti üldkoosseisul põhineva vastutuse tagajärjeks on kahju hüvitamise kohustuse tekkimine, mis ei ole karistus.³¹⁰ Delikti üldkoosseisul põhineva vastutuse juures saab seost näha ka selles, et nt KarS-i normi käsitletakse delikti üldkoosseisu instituudis kaitsenormina, mille rikkumine võib kaasa tuua tsiviilvastutuse.³¹¹ Karistusõigusliku kaitsenormi rikkumise saab sedastada siis, kui kuriteo toimepannud isiku käitumises esinevad kõik kriminaalõigusliku vastutuse eeldused.³¹² Sellest saab aga järeldada, et kriminaalõiguslik vastutus võib samal ajal tähendada ka tsiviilõiguslikku vastutust delikti üldkoosseisu alusel.

Riigikohus on korduvalt selgitanud, et juriidilise isiku juhtorganite liikmed võivad vastutada juriidilise isiku võlausaldaja ees deliktiõiguse alusel, kui nad rikuvad mingit seadusest tulenevat kohustust, mis on kehtestatud kas ainuüksi või sealhulgas ühingu võlausaldajate kaitseks.³¹³ Ka Saksa õiguskirjanduses leitakse, et kolmandate isikute nõuded juhatuse liikmete vastu saavad põhineda reeglina deliktidel.³¹⁴ Riigikohtu järgi saab juhtorgani liikme vastutus põhineda eelkõige VÕS § 1043 ja VÕS § 1045 lg 1 p-1 7.³¹⁵ Samas on Riigikohus näinud võimalust, et juhtorgani liige võib vastutada ka nõ isiklike deliktide järgi ka muu deliktiõiguse alusel, kus seejuures tuleb kõne alla vastutus VÕS § 1045 lg 1 p 8 järgi.³¹⁶ Isikliku deliktina on Riigikohus mõistnud õigusvastast tegu, milleks võib olla kohustuse rikkumine, mida juhtorgani liige pidi täitma isiklikult selleks, et juriidilise isiku võlausaldajal ei tekiks kahju.³¹⁷ Samas ei ole Riigikohus lahendis nr 3-2-1-7-10 p-s 30 isiklike deliktide kohta kirjutades piiranud isiklikku delikti rangelt vaid VÕS § 1045 lg 1 p-ga 8. See on oluline, sest kahju hüvitamise kohustust kaasa toovate otsuste täitmise küsimuses tuleb asuda seisukohale,

³¹⁰ Tampuu, T. Deliktiõigus võlaõigussseaduses. Üldprobleemid ja delikti üldkoosseisul põhinev vastutus. – Juridica 2003/2, lk 71. Deliktiõiguse eesmärgiks ei ole kahju tekitaja karistamine, vaid kannatanult tekitatud kahju heastamine.

³¹¹ Lahe, J. Süü deliktiõiguses. Doktoritöö. Juhendaja Varul, P. Tartu: Tartu Ülikool 2005, lk 127; Tampuu, T. Deliktiõigus, lk 78.

³¹² Lahe, J. Süü, lk 127.

³¹³ RKTko, 17.06.2015, 3-2-1-69-15, p 11; RKTko, 31.03.2010, 3-2-1-7-10, p 30; RKTko, 25.04.2007, 3-2-1-30-07, p 10; RKTko, 22.09.2005, 3-2-1-79-05, p 12.

³¹⁴ MüKoAktG/Spindler. AktG § 93, vnr 355.

³¹⁵ RKTko, 17.06.2015, 3-2-1-69-15, p 11.

³¹⁶ RKTko, 31.03.2010, 3-2-1-7-10, p 30.

³¹⁷ RKTkm, 2.11.2007, 3-2-1-90-07, p 13.

et põhimõtteliselt on otsuse täitja (juhtorgani liikme) vastutus võimalik kõikide VÕS § 1045 lg-s 1 esitatud punktide järgi. Nii on nt vastutus VÕS § 1045 lg 1 p-dele 1-5 vastavate deliktide puhul samuti võimalik, kui kõrgema organi otsus nõuab niisuguse tagajärje tekitamist. Ka õiguskirjanduses on leitud, et juhtorgani liige võib vastutada juriidilise isiku võlausaldajale tekitatud kahju eest, kui see seondub võlausaldaja absoluutsete õigushüvede rikkumisega.³¹⁸ Seega on juhtorgani liikme vastutus võimalik VÕS § 1043 ja VÕS § 1045 lg 1 p-de 1-8 järgi. Sellisele tõlgendusele annab tuge ka tõdemus, et kahjustatud isikuks ei pea olema ilmtingimata juriidilise isiku võlausaldaja, vaid iga isik. Nii nt on võimalik, et kõrgema organi otsus nõuab kahju tekitamist juriidilise isiku konkurendile.

Karistusõigusliku ja delikti üldkoosseisul põhineva tsiviilvastutuse sarnasusele viitab ka see, et viimase tuvastamisel järgitakse klassikalist karistusõiguse kolmeastmelist skeemi.³¹⁹ Esmalt tuleb tuvastada delikti objektiivne koosseis, mille alaelementideks on tegu, kahjulik tagajärg ehk kahju ning põhjuslik seos teo ja kahjuliku tagajärje vahel; seejärel tuleb tuvastada teokoosseisu õigusvastasus ning viimaks süü.³²⁰ Seda on korduvalt selgitanud ka Riigikohus.³²¹ Need elemendid nähtuvad VÕS §-st 1043.³²² Sätte järgi peab teisele isikule, kannatanule, õigusvastaselt kahju tekitanud isik, kahju tekitaja, kahju hüvitama, kui ta on kahju tekitamises süüdi või vastutab kahju tekitamise eest vastavalt seadusele. Need kõik elemendid peab kohus tuvastama, sest need tekitavad kahju hüvitamise kohustuse üksnes üheskoos. Mõistagi sisustab ka Saksa õigus deliktil põhinevat vastutust läbi sama kolme elemendi, teo, õigusvastasuse ja süü.³²³ BGB § 823 lg 1 järgi peab isik, kes tahtlikult või hooletusest kahjustab õigusvastaselt teise isiku elu, keha, tervist, vabadust, omandit või muud õigust, hüvitama teisele isikule sellest tekkinud kahju.

Objektiivse koosseisu tasandil peab kohus seega tuvastama, kas kõrgema organi otsuse täitmisega pannakse toime tegu, mis toob kaasa kahjuliku tagajärje. Õiguslikult tähendab niisuguse teo tuvastamine selle tuvastamist, kas on rikutud mingisugust kohustust.³²⁴ Hagejana peab juhtorgani liige tõendama kostja teo, kahju, põhjusliku seose kostja teo ja kahju vahel ning teo õigusvastasuse.³²⁵ Tegu ehk kohustuse rikkumine, kausaalsus, õigusvastasus kuulub hageja

³¹⁸ Saare, K. jt. Ühinguõigus, lk 179, vnr 846.

³¹⁹ Lahe, J. Süü, lk 47.

³²⁰ Tampuu, T., Käerdi, M. VÕS § 1043, komm 3.2.

³²¹ Hilisematest lahenditest võib välja tuua nt: RKTko, 13.11.2020, 2-15-505, p 20.1.2. koos viidetega varasematele lahenditele.

³²² Tampuu, T., Käerdi, M. VÕS § 1043, komm 3.2.

³²³ MüKoBGB/Wagner. BGB § 823, vnr 1.

³²⁴ *Ibid.*, vnr 69.

³²⁵ RKTko, 13.11.2020, 2-15-505, p 20.1.2. koos viidetega varasematele lahenditele.

tõendamiskoormisse ka Saksa õiguskirjanduse järgi.³²⁶ Hageja ei pea tõendama kahju tekitaja süüd ja õigusvastasust välistavaid asjaolusid, vaid seda peab tegema kostja.³²⁷

VÕS § 1045 lg 1 sisustab õigusvastasust kahel viisil, s.o tagajärje õigusvastasuse ja teo õigusvastasuse teooria kaudu.³²⁸ Tagajärje õigusvastasuse teooria väljenduseks on VÕS § 1045 lg 1 p-d 1-5, milles kirjeldatud õigushüvede kahjustamist loetakse iseenesest või eelduslikult õigusvastaseks.³²⁹ Need õigushüved vastavad BGB § 823 lg-s 1 nimetatud õigushüvedele. Tegemist on nn absoluutsete õigushüvedega, millega igäüks peab arvestama ning nende kahjustamisest hoiduma.³³⁰ Erinevalt tagajärje ebaõigsuse teooriast nõuab teo ebaõigsuse teooria hinnangu andmist kostja ehk kahju tekitaja teo kvaliteedile ja iseloomule, mitte selle tagajärjele.³³¹ See kehtib VÕS § 1045 lg 1 p-de 6-8 ja VÕS § 1048 kohaldamisel, kusjuures eriti ilmselt just VÕS § 1045 lg 1 p-de 7 ja 8 kohaldamisel, sest nende järgi loetakse õigusvastaseks just seadusest tulenevat kohustust rikkuv tegu või tahtlik heade kommete vastane tegu.³³² Kui tagajärjeks on üks VÕS § 1045 lg 1 p-des 1-5 sätestatust, on ühtlasi antud hinnang teo õigusvastasusele. Kui tegu vastab VÕS § 1045 lg 1 p-dele 6-8 või VÕS §-le 1048, peab juhtorgani liige täiendavalt esile tooma asjaolud, mis tõendaksid otsuse täitmiseega toimepandava teo õigusvastasust. Selleks, et juhtorgani hagi rahuldada, peab kohus need elemendid tuvastama. Kõrgema otsuse kehtetuks tunnistamist taotleb juhtorgani liige peab sellega arvestama, sest sellest sõltub, kas hagi tuleb ära näidata üksnes tagajärg, mis otsuse täitmiseega realiseeritakse, või tuleb kirjeldada otsuse täitmiseks nõutava teo õigusvastast iseloomu. Erinevalt süüteo tuvastamisest tuleb deliktiõigusliku vastutuse tuvastamisel õigusvastasuse tasandil anda esimeses astmes hinnang ka teo õigusvastasuse iseloomule.

Õigusvastasusele tuleb täiendav hinnang anda ka siis, kui kahju tekitav tegu seisneb tegevusetuses ja seda isegi siis, kui tegevusetuse tulemusel sai kahjustada mõni absoluutne õigushüve.³³³ Sarnaselt tegevusetusdeliktiga karistusõiguslikus mõttes on võimalik, et organi otsus, mis kohustab juhtorgani liiget mingisugusest teost hoiduma, võib kaasa tuua ka tsiviilõigusliku vastutuse. Kui otsus nõuab tegevusetuks jäämist, tuleb hinnata, kas see tähendab mõne seadusest tuleneva kohustuse või käibekohustuse rikkumist.³³⁴

³²⁶ MüKoBGB/Wagner. BGB § 823, vnr 89, 91.

³²⁷ *Ibid.*, vnr 90.

³²⁸ Tampuu, T., Käerdi, M. VÕS § 1045, komm 3.1.1.

³²⁹ *Ibid.* J. Lahe jätab VÕS § 1045 lg 1 p-i 4, s.o isikliku õiguse rikkumise sellest loetelust välja. Vt: Lahe, J. Süü, lk 57.

³³⁰ Tampuu, T., Käerdi, M. VÕS § 1045, komm 3.1.2. aa.); MüKoBGB/Wagner. BGB § 823, vnr 188.

³³¹ Tampuu, T., Käerdi, M. VÕS § 1045, komm 3.1.1., 3.1.2. b).

³³² *Ibid.*, komm 3.1.2. b).

³³³ *Ibid.*, komm 3.1.2. cc).

³³⁴ *Ibid.*

Õigusvastasuse tasandil teisel astmel on sarnaselt süüteo tuvastamisele kostjal võimalik esile tuua asjaolud, mis teo õigusvastasuse vastavalt VÕS § 1045 lg 2 p-dele 1-4 välistavad. Täpsemalt saab kostja tõendada, et otsuse täitmisega toimepandava teoga tekitatakse kahju, mille tekitamise õigus tuleneb seadusest (VÕS § 1045 lg 2 p 1), kannatanu on kahju tekitamisega nõustunud ja sellise nõusoleku andmine ei ole vastuolus seaduse või heade kommetega (p 2), hageja tegutseks otsuse täitmisel hädakaitse- või hädaseisundis (p 3) või kasutaks oma õiguste teostamiseks või kaitseks õigustatult omaabi (p 4). Saksamaal sarnast normi sõnaselgelt ette nähtud ei ole, kuid BGB § 823 kommentaaride järgi tunnustatakse seal õigusvastasust välistavate asjaoludena mh hädakaitset, hädaseisundit ja omaabi.³³⁵ Samuti nähakse ka seal ühe õigusvastasust välistava asjaoluna nõustumist.³³⁶

Saksa õiguses defineerib hädakaitse BGB § 227, mille lg 2 järgi on hädakaitse selline kaitsetegevus, mis on vajalik vahetu iseenda või mõne teise vastu suunatud ründe tõrjumiseks. BGB § 227 lg 1 kohaselt ei ole hädakaitseks vajalik tegu õigusvastane. Eestis nimetab väljaspoole KarS-i hädakaitset TsÜS § 140, mille järgi ei ole hädakaitseks tehtud tegu õigusvastane, kui seejuures ei ületatud hädakaitse piire. Hädakaitset see ei defineeri, kuid seaduse kommentaari järgi on see sarnaselt KarS § 28 lg-le 1 ja BGB § 227 lg-le 2 tegu, mis on vajalik vahetu õigusvastase ründe tõrjumiseks.³³⁷ Seega tuleb ka siin organi otsuse kehtetuks tunnistamise küsimuses hinnata võimaliku ründe vahetust otsuse täitmise hetkel. Hädaseisund on TsÜS § 141 lg 1 järgi kahju tekitamine ennast või teist isikut või vara ähvardava ohu tõrjumiseks, kus kahju tekitamine on sellise ohu tõrjumiseks vajalik ja kahju ei ole ähvardanu ohuga võrreldes ebamõistlikult suur. BGB § 228 sisustab hädaseisundi identselt. Selle järgi ei tegutse isik, kes kahjustab või hävitab teisele isikule kuuluva asja sellest tuleneva ohu tõrjumiseks, õigusvastaselt, kui asja kahjustamine on vajalik selle ohu tõrjumiseks ja kahjustamine ei ole ohuga võrreldes ebaproportsionaalne. Ka hädaseisundi puhul peab kohus hindama ohu vahetust.³³⁸ Järelikult ka hädaseisundi tuvastamiseks peab ühing kostjana esile tooma asjaolud, millest saab järeldada, et see oht eksisteerib otsuse täitmise hetkel.

Omaabi sätestab asjaõigusseaduse (AÕS)³³⁹ § 41. AÕS § 41 lg 1 järgi võib valdaja oma valdust omavoli vastu jõuga kaitsta, ületamata seejuures hädakaitse piire.³⁴⁰ BGB-s on sarnase sisuga omaabi reguleeritud §-s 859. Omaabi rakendamise lubamine on seejuures vallas- ja

³³⁵ MüKoBGB/Wagner. BGB § 823, vnr 77.

³³⁶ *Ibid.*, vnr 81.

³³⁷ Kull, I. TsÜS § 140, komm 3.2

³³⁸ Kull, I. TsÜS § 141, komm 3.1.

³³⁹ Asjaõigusseadus. – RT I, 22.02.2019, 11.

³⁴⁰ Kuna KarS § 27 nimetab, et õigusvastane on tegu, mille õigusvastasus ei ole välistatud ka muu seadusega, võib väita, et omaabi instituut kehtib ka süüteo õigusvastasuse välistamisel.

kinnisasjade puhul erinev. AÕS § 41 lg 2 ja BGB § 859 lg 2 järgi võib omaabi korras omavoliliselt salaja või vägivallaga võetud vallasasja võtta kohe ära ainult teolt tabatud või jälitatud omavoli tarvitajalt. Selles valguses muutub organi otsuse õigustamine omaabiga iseenesest problemaatiliseks taaskord seetõttu, et organi otsuse kehtetuks tunnistamise küsimuses saab ainult hinnata võimalikku tegu ja võimalikku õigusvastase välistamise asjaolu esinemist otsuse täitmise ajal. AÕS § 41 lg 3 järgi võib seevastu kinnisasja valdaja omavoliliselt salaja või vägivallaga äravõetud kinnisasja suhtes oma võimu taastada omavoli tarvitaja kinnisasjalt eemaldamisega põhimõtteliselt igal ajal ehk kinnisasja valduse kaitseks teolt tabamise või jälitamise nõuet ei ole. BGB § 859 lg 3 sätestab siiski, et maatüki valdaja võib omavoli tarvitaja maatükilt eemaldada kohe. Kommentaaride järgi peab valduse taastamine toimuma koheselt, st objektiivselt nii kiiresti kui võimalik.³⁴¹ Ka AÕS § 41 kommentaarides ollakse seisukohal, et vaatamata sellele, et AÕS § 41 lg 3 raames ei ole esile toodud omaabi teostamise ajalist seost kinnisasja valduse äravõtmisega, tuleb asuda seisukohale, et kui kinnisasja valduse äravõtmise korral omaabi koheselt ei teostata, on omaabi kasutamine keelatud.³⁴² Selleks, et omaabi alusel otsuse täitmisel toimepandava teo õigusvastasus välistada, tuleb seega samuti tuvastada vallas- või kinnisasja valdaja õiguste vahetu rikkumine, täpsemalt omavolilise valduse korral omavoli vahetu algamine.

Kuigi Riigikohus on selgitanud, et kostja vabaneb delikti üldkoosseisul põhinevast vastutusest, kui ta tõendab süü puudumise³⁴³, siis kõrgema organi otsuse kehtetuks tunnistamise hagi lahendamisel on selle tõendamine võimatu. Tsviilõigusliku süü puhul eristatakse selle objektiivset ja subjektiivset tasandit ehk süüvormi ja süüvõimelisust.³⁴⁴ Tsviilõigusliku süü vormid on VÕS § 104 lg 2 kohaselt hooletus, raske hooletus ja tahtlus. Tsviilõiguslik süü vastutuse alusena VÕS § 1050 lg 1 mõttes on VÕS § 104 lg-t 2 silmas pidades võrreldav subjektiivse koosseisuga karistusõiguslikus mõttes. Andes hinnangut veel realiseerimata, võimalikule teole, mis kõrgema organi otsuse täitmisega toob kaasa kahju hüvitamise kohustuse, tuleb ka siin asuda seisukohale, et juhtorgani liige paneks selle teo toime tahtlikult, kuna otsust saab täita üksnes tahtlikult. VÕS § 104 lg 5 järgi on tahtlus tsviilõiguslikus võtmes õigusvastase tagajärje soovimine võlasuhte tekkimisel, täitmisel või lõpetamisel. BGB kommentaaride järgi sisustatakse tsviilõiguslikku tahtlust sarnaselt, s.o BGB § 823 lg 1

³⁴¹ MüKoBGB/Schäfer BGB § 859, vnr 14. – Gaier, R. (Red). Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 8. Sachenrecht. §§ 854-1296. WEG. ErbbauRG. 8. Aufl. München: C.H.Beck 2020.

³⁴² Paal, K. AÕS § 41, komm 3.4. – Varul, P. jt (koost). Asjaõigusseadus I. 1.-3. osa (§-d 1-167): kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2014. Millise aja jooksul pärast kinnisasja omavolilist hõivamist võib valduse taastamiseks omaabi rakendada, on vaieldav. Vt: Tampuu, T., Käerdi, M. VÕS § 1045, komm 3.10.5.

³⁴³ RKTko, 13.11.2020, 2-15-505, p 20.1.2.

³⁴⁴ Tampuu, T., Käerdi, M. VÕS § 1050, komm 3.1. a); Tampuu, T. Deliktiõigus, lk 79.

tähenduses selles nimetatud õigushüvede kahjustamise teadmine ja tahtmine.³⁴⁵ Kuivõrd tagajärjeks peab olema kahju tekkimine, tähendab see, et juhtorgani liige peab otsuse täitmisel soovima õigusvastaselt kahju tekitamist. Olukorras, kus kõrgema organi otsus seda kahju tekitamist nõuab, peabki juhtorgani liige otsuse täitmiseks sellist tagajärge soovima. Kostja ei saa otsuse kehtetuks tunnistamise menetluses asuda seisukohale, et juhtorgani liige ei tekitaks kahju tahtlikult ega isegi hooletult.

Tsiviilõigusliku süü teisel, subjektiivsel tasandil hinnatakse kahju tekitaja süü- ehk deliktivõimelisust. Need on sarnased karistusõigusliku süüvõime eeldustega.³⁴⁶ Deliktivõimelisust hinnatakse süü tasandil ka Saksa õiguses.³⁴⁷ Deliktivõimelisus tehakse kindlaks vastavalt VÕS §-le 1052, Saksamaal vastavalt BGB §-dele 827 ja 828. VÕS § 1052 lg 1 järgi ei vastuta alla 14-aastane isiku enda tekitatud kahju eest. Sama tuleb BGB § 828 lg-st 1, kuid erisusega, et Saksamaal ei vastuta alla 7-aastane isik üldreegli järgi enda tekitatud kahju eest. Deliktivõimelisuse vanuseline aspekt on selgelt võrreldav KarS §-st 33 tuleneva süüvõime vanuselise eeldusega. Ka tsiviilõigusliku vastutuse puhul saab asuda seisukohale, et VÕS § 1052 lg 1 eeldust ei pea kohus eraldi kontrollima, kuna seadusest tuleb juhtorgani liikmele täisealisuse nõue. Täiendavalt ei vastuta VÕS § 1052 lg 2 esimese lause kohaselt isik enda tekitatud kahju eest, kui kahju on tekitatud seisundis, milles isik ei võinud mõista oma tegude tähendust või neid juhtida. See on võrreldav KarS §-s 34 sisustatud süüdivusega. VÕS § 1052 lg 2 esimene lause on küll üldisemalt esitatud, kuid see hõlmab kahtlemata ka võimatust tegude tähendusest aru saada ja neid juhtida psüühikahäire tõttu.³⁴⁸ BGB § 827 esimene lause on selle koha pealt konkreetsem, sätestades, et isik, kes tekitab teisele kahju teadvusetus olekus või seoses psüühikahäirega, mis välistab vaba tahte teostamise, ei vastuta tekitatud kahju eest. Tsiviilõigusliku süü sisustamisel ei pea ega saa kohus juhtorgani liikme deliktivõimetusele ka selles aspektis muud hinnangut anda peale selle, et juhtorgani liige saab otsuse täitmisel oma tegude tähendusest aru ja saab neid juhtida.

VÕS § 1045 lg 4 järgi loetakse kahju tekitanud teole kihutaja või kaasaaitaja käitumine võrdseks kahju tekitaja käitumisega ja nad vastutavad kahju tekitamise eest samadel alustel kahju tekitajaga. BGB § 830 lg 2 järgi loetakse kihutajad ja kaasaaitajad samuti kahju tekitajateks (kaastäideviijateks). Seega ka nendele kaasneb delikti üldkoosseisul põhinev tsiviilõiguslik vastutus. Sarnaselt süüteost osavõtuga tuleb delikti üldkoosseisule vastavast

³⁴⁵ MüKoBGB/Wagner BGB § 823, vnr 47.

³⁴⁶ Lahe, J. Süü, lk 78, allmärkus 324.

³⁴⁷ MüKoBGB/Wagner BGB § 823, vnr 52.

³⁴⁸ Tampuu, T. Deliktiõigus, lk 82.

kahjulikust teost osavõttu mõista teona, mis saab olla organi otsuse kehtetuks tunnistamise aluseks, sest sellega kaasneks samuti kahju hüvitamise kohustus juhtorgani liikme jaoks.

Kokkuvõtteks võib asuda seisukohale, et kahju hüvitamise kohustuse tuvastamine delikti üldkoosseisu sätete järgi sarnaneb karistusõiguslikule hinnangule, mille kohus peab juhtorgani hagi lahendamisel vaidlustatavale otsusele ja selle täitmisele suunatud teole andma. Kohus peab tuvastama kahju tekitava ehk objektiivsele teokoosseisule vastava teo ning selle õigusvastasuse. Arvestama peab ka võimalike õigusvastasust välistavate asjaoludega. Deliktiõigusliku süü tasandil tuleb aga nentida, et objektiivselt paneks juhtorgani liige otsuse täitmisega delikti toime tahtlikult, olles teo toimepanemise ajal deliktivõimeline. AktG kommentaarides on märgitud, et juhtorgani liikmele kuuluva vaidlustamisõiguse teostamine ei sõltu süüst.³⁴⁹ Eelkirjeldatule, st nii karistus- kui ka tsiviilõigusliku vastutuse eelduste analüüsile tuginedes võib seda mõista nii, et juhtorgani liikme hagi lahendamisel kehtib ümberlükkamatu süü eeldus.

3.3.3.2. Kahju hüvitamise kohustuse kaasnemise ilmsus

Seaduse sõnastuse järgi on osanike koosoleku otsus ÄS § 178 lg 3, aktsiaseltsi üldkoosoleku otsus ÄS § 302 lg 3 ja nõukogu otsus ÄS § 322 lg 6 järgi kehtetuks tunnistatav, kui selle täitmisega on kahju hüvitamise kohustuse kaasnemine ilmne. AktG § 245 p 5 sarnast terminit ei kasuta. Võib väita, et kahju hüvitamise kohustuse kaasnemise ilmsus seostub asjaoluga, et otsuse kehtetuks tunnistamisel saab tuvastada vaid kahju tekkimise võimalikkuse ja mitte selle, et kahju on tekkinud. Seda arvestades saab järeldada, et ilmsus viitab põhimõttelisele, abstraktse kahju tekkimise võimalusele, mis kohtul tuleb otsuse kehtetuks tunnistamise hagi lahendamisel tuvastada. Abstraktse kahju all saab siin mõista sisult ja ulatuselt määratlemata kahju. See tähendab, et organi otsuse kehtetuks tunnistamiseks ei pea kohus kohaldama VÕS § 127 kahju täpse ulatuse kindlaks tegemiseks ega VÕS § 128 – 135 kahju täpse sisu kindlakstegemiseks.

Kahju tekkimise ilmsus on võrreldav VÕS § 127 lg-s 6 nimetatud tulevikus tekkiva kahjuga. Selle sätte järgi otsustab kahjuhüvitise suuruse kohus, kui kahju tekitamine on kindlaks tehtud, kuid kahju täpset suurust ei saa kindlaks teha. Juhtorgani liikme hagi lahendamisel ei pea kahju täpset suurust kindlaks tegema, kuid peab tegema kindlaks kahju tõenäolise tekitamise tulevikus, kui otsust täidetakse. VÕS § 127 lg 6 eesmärk on anda kohtule

³⁴⁹ MüKoAktG/Schäfer, AktG § 245, vnr 75.

diskretsiooniõigus ja isegi diskretsioonikohustus kahju tõenäolise suuruse hindamiseks, kus kahju täpse suuruse tõendamine on raske, kuid kahju hüvitamise nõude eeldused on selle rahuldamiseks täidetud.³⁵⁰ Erinevus juhtorgani liikme hagi lahendamisel seisneb selles, et kohtul sellist diskretsiooniõigust ja -kohustust ei teki, sest juhtorgani liikme hagi rahuldamisel ei oma tekkiva kahju suurus üleüldse tähtsust. Kahju hüvitamise nõude tekkimise eeldused on aga kohus tuvastanud, millest tulenevalt tuleb juhtorgani liikme hagi ka rahuldada ehk kõrgema organi otsus kehtetuks tunnistada.

3.3.4. Kehtetuks tunnistamise nõude esitamine juhtorgani liikmete kohustuste jaotamisel

Riigikohus on selgitanud, et ühingu efektiivse juhtimise tagamiseks võivad juhatuse liikmed korraliku ettevõtja hoolsuse raamides kohustusi omavahel jaotada ning sellise tööjaotuse korral rakendub usalduspõhimõte.³⁵¹ Usalduspõhimõtte alusel võivad juhatuse liikmed üldjuhul tugineda eeldusele, et jaotatud kohustused saavad nõuetekohaselt täidetud ja kui üks juhatuse liige jätab oma kohustuse täitmata, millega kaasneb karistusõiguslik vastutus, langeb teiste juhatuse liikmete teo koosseisupärasus ja seega ka vastutus ära.³⁵² Kirjeldatu sobitub küll eelkõige tegevusetusdelikti koosseisu, kuna Riigikohus vaagis selles asja, kus menetlusalune isik oli täitmata jätnud oma juhatuse liikme staatusest tuleneva kohustuse³⁵³, kuid välistatud ei ole samade põhimõtete rakendamine ka tegevuse korral, kus organi otsuse, mis on teisele organile või selle liikmele täitmiseks kohustuslik, täitmisega pannakse toime süütegu.

Töökohustuse jagamisel kollegiaalorganis on seega võimalik, et kõrgema organi otsuse vaidlustamiseks on õigustatud vaid see organi liige, kelle vastutusala kehtetuks tunnistatav otsus puudutab. Kollegiaalorgani teiste liikmete hagrid ei kaitse sellisel juhul esmapilgul neid endid, kuna otsuse täitmisega nende vastutust toimepandava süüteo eest ei kaasneks. Siiski ei pruugi olla see alati nii, sest Riigikohus selgitas eelviidatud lahendis ka olukordi, millal tööjaotus kõigi teiste juhatuse liikmete vastutusele võtmist ei välista. Nimelt on teiste juhatuse liikmete vastutusele võtmine võimalik, kui tööjaotuse rakendamine on juba iseenesest vastuolus korraliku ettevõtja hoolsuse standardiga, nt kui jaotuse kokkuleppimisel on selge, et see ei taga

³⁵⁰ Sein, K. VÕS § 127, komm 4.13.

³⁵¹ RKKKo, 13.12.2017, 4-17-1195, p 8.

³⁵² *Ibid.*

³⁵³ *Ibid.*, p-d 1 ja 5-6.

kohustuste nõuetekohast täitmist.³⁵⁴ Samuti ei saa usalduspõhimõttele tugineda, kui tööjaotuse rakendamise ajal ilmnevad asjaolud, mis annavad korraliku ettevõtja hoolsusega tegutsevale juhatuse liikmele aluse kahelda jaotatud kohustuse nõuetekohases täitmises.³⁵⁵ Viimase selgitamiseks tõi Riigikohus näitena juhatuse teada saamise, et konkreetne juhatuse liige ei ole oma kohustust täitnud või ei kavatse täita ja lisas, et teised juhatuse liikmed, kes korraliku ettevõtja hoolsuse ülesnäitamisel peaksid neist asjaoludest teadlikud olema, peavad sel juhul oma vastutuse välistamiseks astuma täiendavaid samme kohustuse nõuetekohase täitmise tagamiseks.³⁵⁶

Saksa õiguskirjanduses ollakse seisukohal, et tsiviil- või kriminaalõiguslik vastutust ei pea kaasnema juhtorgani liikmele, kes hagi esitab, vaid piisab, kui mõni teine juhtorgani liige võib kahju tekitamise või süüteo toimepanemise eest vastutada.³⁵⁷ Sellist seisukohta tuleb jaatada ka Eesti õiguse kohaldamisel. Tööjaotuse problemaatika juures ei saaks tööjaotusele tuginedes juhtorgani liikme hagi rahuldamata jätta, sest fakt, et juhtorgani liige, kes tööjaotuse tõttu süütegu isiklikult toime panema ei pea, on otsuse kehtetuks tunnistamiseks hagi esitanud, tähendab, et ta on teadlik süüteo võimalikust toimepanemisest. Võib väita, et süüteo toimepanemine tähendaks korraliku ettevõtja hoolsuse rikkumist, sest viimane ei saa nõuda seaduse rikkumist. Kui teine juhtorgani liige sellise süüteo toimepanemist nõudva otsuse täidaks, ei täidaks ta temal lasuvat juhtorgani liikme kohustust tegutseda korraliku ettevõtja hoolsusega. Seega saab väita, et juhtorgani liige, kes teab, et teine liige võib panna toime süüteo, kuid ei astu selle takistamiseks sobivaid samme, rikub samuti korraliku ettevõtja hoolsust. Hagi esitamisega kõrgema otsuse kehtetuks tunnistamiseks on selline juhtorgani liige seevastu korraliku ettevõtja hoolsust üles näidanud, välistades nii ühtlasi tegelikult ka enese vastutuse.

Tööjaotuse problemaatika juures antud Riigikohtu reeglit tuleb Saksa õiguskirjanduse seisukohta silmas pidades kohaldada laialt, st ka olukordades, kus otsuse täitmine ei tähenda kriminaal- vaid ka tsiviilvastutust. Ka tsiviilvastutuse puhul võib väita, et juhtorgani liikmed, kes korraliku ettevõtja hoolsuse ülesnäitamisel peaksid teadlikud olema asjaoludest, mis toovad otsust täitvale juhtorgani liikmele kaasa kahju hüvitamise kohustuse, rikuvad ise oma kohustusi, kui nad vajalikke samme sellise otsuse täitmise takistamiseks ei astu. Sellest tulenevalt ei saa kohus ka sellise juhtorgani liikme hagi rahuldamata jätta põhjusel, et hagejale isiklikult ei kaasneks otsuse täitmisest tulenevat kahju hüvitamise kohustust.

³⁵⁴ *Ibid.*, p 9.

³⁵⁵ *Ibid.*

³⁵⁶ *Ibid.*

³⁵⁷ MüKoAktG/Schäfer. AktG § 245, vnr 1, 75.

Järelikult ei mõjuta juhtorgani sisene tööjaotus juhtorgani liikmele antud kõrgema otsuse vaidlustamise õigust. Juhtorgani liige võib hagi esitada sõltumata sellest, kas kriminaal- või tsiviilõiguslik vastutus võib otsuse täitmisega kaasneda isiklikult temale enesele või teisele juhtorgani liikmele.

3.4. Menetlusosalised ja menetluskulude kandmine

Juhtorgani liikme esitatud hagi menetlemisel on selge, et hagejaks on juhtorgani liige või liikmed, kes hagi on esitanud. Põhimõtteliselt võivad hagejateks olla juhorgani kõik liikmed, kelle hagid on TsMS § 374 alusel liidetud ühte menetlusse. Erinevalt organina esitatud hagist osalevad juhtorgani liikmed sellisel juhul iseseisvate kaashagejatena TsMS § 207 lg 2 mõttes. Nii leitakse ka Saksa õiguskirjanduses – juhtorgani liikmed saavad kaashagejateks olla ZPO § 59 mõttes.³⁵⁸

Keerulisem on küsimus sellest, kes esindab juhtorgani liikme hagi puhul kostjat ehk ühingu. Saksa õiguskirjanduse järgi määratakse ühingu esindaja ka siis AktG § 246 lg 2 kolmanda lause järgi.³⁵⁹ See norm näeb ette, et kui hagi esitab juhatuse liige, esindab ühingu nõukogu, kui aga hagi esitab nõukogu liige siis esindab ühingu juhatus. Ka siin kehtib see AktG § 249 lg 1 esimesest lausest tulenevalt samuti tühisuse tuvastamise nõude korral. Selle regulatsiooniga välditakse olukorda, kus kostjat esindab hagejaga seotud organ, kui ka organi nõ jagunemist.³⁶⁰ Võimalik on olukord, kus sama otsuse kehtetuks tunnistamiseks on hagi esitanud nii juhatuse kui ka nõukogu liikmed – seda üldkoosoleku või osanike koosoleku otsuse vaidlustamisel. AktG kommentaaride järgi ei olegi ühingul sellises olukorras seaduslikku esindajat, kuid üldkoosolek saab AktG § 147 lg 2 esimese lauset analoogiliselt rakendades määrata eriesindaja.³⁶¹ AktG § 147 reguleerib juhatuse ja nõukogu liikmete vastu esitatavate kahju hüvitamise nõuete esitamist, selle lg 2 esimese lause järgi võib kahju üldkoosolek hüvitamise nõude esitamiseks määrata ühingule eriesindaja. Niisugust üldkoosoleku pädevust otsuse kehtetuks tunnistamise küsimuses põhjendataksegi asjaoluga, et hagi on suunatud üldkoosoleku otsuse vaidlustamisele, mistõttu tuleks ühingu esindaja määrata üldkoosoleku tahte kohaselt.³⁶² Põhjus, miks nt aktsionäre sellisel juhul aktsiaseltsi esindajaks ei loeta, seisneb ilmselt selles, et AktG § 246 lg 2 teine lause seda lihtsalt ette ei näe. Eelduslikult on

³⁵⁸ Spindler/Stilz/Dörr. AktG § 245, vnr 53.

³⁵⁹ MüKoAktG/Schäfer. AktG § 245, vnr 76.

³⁶⁰ *Ibid.*, § 246, vnr 66.

³⁶¹ *Ibid.*, vnr 67.

³⁶² *Ibid.*

aktsionäride ring ka suur, mistõttu on nende seast konkreetse esindaja valimine keeruline. Kuna eriesindaja määramine on AktG-s analoogilises olukorras ette nähtud, on seadusliku esindaja määramine ka ebavajalik. See lahendus vastab ÄS-i regulatsioonidele. Lisaks sellele, et Eestis määrab (eri)esindaja nõukogu siis, kui õigusvaidluse teiseks pooleks on juhatuse liige, on ÄS § 298 lg 1 p 9 järgi üldkoosoleku pädevuses aktsiaseltsi esindaja määramine, kui otsustamisel on nõukogu liikmega õigusvaidluse pidamine. ÄS § 168 lg 1 p 10 järgi on see samamoodi osauhinngu osanike pädevuses. Kuna osauhinngul ei pea nõukogu olema, siis nõukogu puudumisel on osauhinngu esindaja määramine osanike pädevuses ka juhatuse liikmega õigusvaidluse pidamisel.

Seega näeb Saksa õigus ette, et juhatuse liikme hagi puhul esindab ühingu nõukogu, nõukogu liikme hagi puhul aga juhatuse ning olukorras, kus hagi on esitanud mõlema juhtorgani liikmed, määratakse ühingule eriesindaja. Eesti õiguse järgi määrab aga juhatuse liikme hagi puhul esindaja alati kõrgem organ, aktsiaseltsis nõukogu, osauhinngus nõukogu või osanike koosolek. Nõukogu liikme hagi puhul määrab esindaja alati kõrgem organ (üldkoosolek või osanike koosolek). Selliselt nähakse juriidilise isiku esindaja määramist juhtorgani liikme esitatud hagi menetluses ka TsÜS-i kommentaarides.³⁶³ Silmas tuleb pidada, et esindaja määramise sätete (ÄS § 168 lg 1 p 10, ÄS § 298 lg 1 p 9, ÄS § 317 lg 8) kohaldamine saab siin kõne alla tulla analoogia korras, sest need sätted näevad ette esindaja määramise õigusvaidluses, mille pidamise on otsustanud seesama esindajat määrav organ. Saksa õiguse eeskujul ehk seda, kuidas AktG § 147 lg 2 esimest lauset analoogia korras kohaldatakse, arvestades saab aga ka meil sellist analoogia kohaldamist põhjendatuks pidada, sest selline lahendus võimaldab huvide konflikti vältides ühingu huve kohtumenetluses kaitsta. Vajadust AktG § 246 lg 2 teisele lausele sarnase normi loomiseks ei ole, sest kohtumenetluses tagab ühingu huvide parima kaitse eelduslikult õigusteadmistega eriesindaja, mistõttu nõukogu määramine esindajaks olulist eesmärki ei kannu. Eelnimetatud ÄS-i sätete kohaldamine ei välista esindajana aga mõne juhtorgani liikme määramist, mistõttu tagab see võrreldes AktG § 246 lg 2 teise lausega otsustavale organile suurema diskretsiooni. Seetõttu on põhimõtteliselt võimalik nt juhatuse liikme hagi puhul kostja esindajaks määrata teine juhatuse liige. Huvide konflikti võimalus on selles olukorras määrava organi hinnata. Et vabaneda ÄS-i sätete analoogilisest kohaldamisest, on ÄS §-i 302 võimalik täiendada normiga, mis näeb ette, et kui üldkoosoleku otsuse kehtetuks tunnistamist nõuab juhatuse või nõukogu liige, siis määratakse aktsiaseltsi esindaja vastavalt

³⁶³ Saare, K. TsÜS § 38, komm 3.4.1.

ÄS § 317 lg-le 8 või ÄS § 298 lg 1 p-le 9. ÄS §-i 178 on võimalik täiendada viidetega ÄS § 317 lg-le 8 ja ÄS § 168 lg 1 p-le 10 ning ÄS § 322 lg-t 6 viitega ÄS § 317 lg-le 8.

Menetluskulude jaotuse ja kandmise osas on TsMS-i regulatsiooni kohaldamine selge, kuna menetluspoolteks on tsiviilkohtumenetlus- ja -teovõimelised isikud. Üldsättena kohaldub TsMS § 162 lg 1. Ka Saksamaal ei nähta selles osas erilist probleemi, kohaldub ZPO § 91 ja hagi rahuldamata jätmise korral kannab kulud juhtorgani liige, sest ta on isikuliselt hagejaks, mistõttu küsimust, kelle varal lasub kulude hüvitamise vastutus, ei teki.³⁶⁴ Siiski nähakse ka siin võimalust BGB §-de 669 ja 670 analoogiliseks kohaldamiseks tingimustel, et hageja on juhtorgani liige, kantavad kulud ei ole kaetud temale makstava tasuga ja menetlus oli vaidlustatud otsuse seaduslikkuse küsimuses ühtlasi ka ühingu huvides.³⁶⁵ Kusjuures viimast tuleb eitada vaid juhul, kui hagi saab pidada objektiivselt perspektiivituks.³⁶⁶ Võib väita, et see seondub hagi ja hageja tegeliku eesmärgiga. Hagejale kulude hüvitamine või ettemakse aga menetluses, kus arutatakse otsuse kehtetuks tunnistamise üle, tähtsust ei oma, sest asja arutav kohus seda otsustada ei saa. Kohus peab lähtuma TsMS §-st 162 ning võimalik vaidlus hageja kanda jäetud menetluskulude hüvitamisest tuleb lahendada eraldi menetluses. Ettemakse ja kulutuste hüvitamise nõuete lahendamisele ja ettemaksega seotult organi otsuse vaidlustamise menetluses menetluskulude jaotamise küsimuses saab rakendada täpselt samasuguseid põhimõtteid, nagu sai kirjeldatud juhtorgani hagi teema juures.

³⁶⁴ MüKoAktG/Schäfer. AktG § 245, vnr 76.

³⁶⁵ *Ibid.*

³⁶⁶ *Ibid.*

KOKKUVÕTE

Magistritöös uuriti, kuidas saab kapitaliühingu juhtorgan (juhatus ja nõukogu) vaidlustada tsiviilkohtumenetluses kõrgema organi otsust, samuti, kuidas toimub kapitaliühingu juhtorgani iga liikme esitatud kõrgema organi otsuse tühisuse tuvastamiseks või kehtetuks tunnistamiseks suunatud hagi lahendamise tsiviilkohtumenetluses. ÄS nimetab, et nii osanike koosoleku kui ka aktsiaseltsi üldkoosoleku otsuse kehtetuks tunnistamist võivad nõuda juhatus ja nõukogu. Samuti võivad seda ÄS-i järgi nõuda iga juhatuse ja nõukogu liige, kui otsuse täitmisega pandaks toime kuritegu või väärtegu või kui sellega ilmselt kaasneb kahju hüvitamise kohustus. Nõukogu otsuse kehtetuks tunnistamiseks on samasugune nõudeõigus antud samuti juhatusele ja selle igale liikmele. Juhtorgani vaidlustamisõigus laieneb ka tühisuse tuvastamise nõudele. Samuti laieneb selliselt ka juhtorgani iga liikme vaidlustamisõigus, kuid ilma kehtetuks tunnistamise nõudele omase piiranguta. Seadus ei täpsusta, kuidas juhtorgan hagejana tsiviilkohtumenetluses saab osaleda. Juhtorgani liikme hagi puhul oli lahendamata küsimus, milline on juhtorgani liikmetele seatud vaidlustamisõiguse piirangu tähendus.

Õiguskord tunneb õigussubjektidena vaid juriidilisi isikuid ning füüsilisi isikuid, millest tulenevalt tunnistatakse ka vaid neil tsiviilkohtumenetlusõigusvõime ja tsiviilkohtumenetlusteovõime olemasolu. Juriidilise isiku juhtorganit seevastu iseseisva õigussubjektina õiguskorras käsitleda ei saa, mistõttu on problemaatiline pidada juhtorganit tsiviilmenetlusõiguste omajaks ja teostajaks ning tsiviilmenetluskohustuste kandjaks ja täitjaks. Juhtorganit võib pidada vaid sisesuhtes tähtsust omavate ja kõrgema organi otsustest või nt põhikirjast tulenevate õiguste ja kohustuste kandjaks. Vaidlustamisõigus tuleneb aga seadusest, mistõttu nõuab vastava õiguse teostamine õigus- ja teovõimelist isikut. Kuigi Saksamaal tunnistatakse õigus- ja teovõimelisena, niisamuti tsiviilkohtumenetlusõigus- ja -teovõimelisena ka üksnes juriidilisi ja füüsilisi isikuid, tehakse aktsiaseltsi juhatuse tsiviilkohtumenetlusõigusvõime osas erisus ja leitakse, et juhatusel on aktiivne tsiviilkohtumenetlusõigusvõime. See tähendab, et juhatuse saab Saksa õiguse järgi lugeda hagejaks. Eestis juhtorgani vaidlustamisõiguse sisule sellist tõlgendust anda ei saa, sest erinevalt Saksa õigusest on Eestis definitsiooni kohaselt hagejaks isik. Süstemaatiline tõlgendus lubab Eestis lugeda juhtorgani vaidlustamisõiguste kandjateks ja hagejateks hagi esitamise otsuse poolt hääletanud juhtorgani liikmeid. Hagi esitamisel juhtorganina on need juhtorgani liikmed kaashagejad, kellele kuulub ühine õigus, milleks ongi juhtorgani vaidlustamisõigus. Seda, et hagi on esitatud juhtorganina, väljendab juhtorgani otsus hagi esitamise kohta, mille olemasolu tuleb asja menetlevale kohtule tõendada. Selle tõendamata jätmisel tuleb hagi pidada

juhtorgani liikme hagiks, mille puhul kehtib otsuse kehtetuks tunnistamise nõudes piirang. Juhtorgani hagi puhul ei tähenda menetluse kestel mõne või kõigi organi liikmete vahetumine hageja muutumist menetlusõigusjärgluse korras. Juhtorgani liikmete vahetumisele saab analoogia korras kohaldada menetlusosalise esindamist puudutavaid sätteid. Juhtorgani liikme ametisuhte lõppemisel saab tema volitused lugeda lõppenuks TsMS § 225 lg 1 järgi vastaspoole ja kohtu vastava teavitamisega. Uus juhtorgani liige saab menetlusse astuda TsMS § 221 lg 1 järgi niisuguse dokumendi esitamisega, millest nähtub tema liikmesus juhtorganis ehk ametisuhte olemasolu.

Juhtorganile antud vaidlustamisõigust saab pidada ühingu juhtimise meetmeks, mille mõte on tagada ühingu eesmärkide saavutamine organisatsiooniliselt toimival ja seaduslikule ning põhikirjale vastaval viisil. Saksa õiguskirjanduse järgi peetakse aktsiaseltsi juhatusele antud vaidlustamisõigust üheks ühingu juhtimise kontrollimeetmeks, mis võimaldab juhatusel juhtida ühingu aktsionäridest ja nõukogust sõltumatult. Juhatusel antud vaidlustamisõigust tuleb sellisena mõista ka ÄS-i tähenduses. Hagemisel on juhatus seotud ühingu huvidega, millest peamine on kasumi teenimine. Võib väita, et juhatuse ülesanne on viia ühing kasumlikkuseni seaduslikul ja põhikirjale vastaval viisil. Puudusega otsus ei vasta eelduslikult ühingu huvidele, millest tuleneb juhatusele vaidlustamisõiguse andmise õigustus. Kuna juhtorganile antud vaidlustamisõigust on praktiliselt piiramatut, on olemas selle õiguse kuritarvitamise oht selliselt, et juhtorgani liige või liikmed asuvad kõrgema organi otsust vaidlustama muu kui ühingu huvide kaitseks. Sellises olukorras rikuvad need juhtorgani liikmed oma kohustusi, sh TsÜS §-st 35 tulenevat hoolsus- ja lojaalsuskohustust. Muu kui ühingu huvides esitatud juhtorgani hagi peab kohus aga sisuliselt lahendama ja alles sellise hagi rahuldamata jätmisel saab anda hinnangu juhtorgani liikme kohustuste rikkumisele.

Kuigi juhatusele antud vaidlustamisõigust saab lugeda üheks seadusest tulenevaks spetsiifiliseks kohustuseks, ei tähenda see, et puudusega otsuse vaidlustamata jätmisel rikuksid juhtorgani liikmed oma kohustusi. Eestis on antud nõukogule samuti niisugune vaidlustamisõigust ja lisaks kuulub vaidlustamisõigust ka osanikele ja aktsionäridele enestele. Sellest tulenevalt ei saa juhatusele ette heita oma vaidlustamisõiguse kasutamata jätmist. Ühingu organite hierarhiline struktuur annab aluse eeldamiseks, et olukorras, kus nõukogu, osanik või aktsionär otsust ei vaidlusta, on vastuvõetud otsus puudusteta või ebaolulise puudusega.

Saksamaal ei ole aktsiaseltsi nõukogule üldkoosoleku otsuse vaidlustamise õigust antud. Kuna ühelt poolt on tegemist juhtimismetmega ja teiselt poolt on Saksamaal juhatusele antud tugev juhtimispositsioon (mille väljenduseks on AktG § 76 lg 1), on see ka loogiline.

Nõukogul on strateegilise juhtimise ja juhatuse tegevuse üle järelevalve teostamise funktsioon. Seda arvestades on vaidlustamisõiguse kui juhtimismeetme andmine nõukogule põhjendamatu. ÄS § 317 lg 1 esimese lause järgi on nõukogul õigus anda juhatusele korraldusi aktsiaseltsi juhtimise korraldamisel. AktG sellist õigust nõukogule ei anna. Kuna korralduse andmise õigus seondub juhatusele mõne juhtimisega seotud meetme rakendamisega ning ühingu huvide nimel võib nõukogu anda juhatusele isegi korralduse konkreetse korralduse andmiseks, siis saab see hõlmata ka korralduse andmist juhatuse vaidlustamisõiguse teostamiseks. Nõukogule enesele on vaidlustamisõiguse andmine igal juhul üleliigne.

Kohus menetleb asja siis, kui hagi esitanud isik pöördub kohtusse oma õiguse või huvi kaitseks. Organi otsuse kehtetuks tunnistamise hagi ja tühisuse tuvastamise hagi puhul on tegemist ühinguõigusliku õiguskaitsevahendiga, mille kasutamine on lubatav selle ühingu liikmetele, mille organ puudusega otsuse vastu võttis. See kehtib ka juhtorganitele, kes otsuse vaidlustamiseks hagi esitavad. Juhtorgani huvi otsuse vaidlustamise kohta tuleb eeldada. Juhtorgani vaidlustamisõigust ei ole piiratud. Kuna juhtorgani hagi puhul käsutavad menetlusõigusi juhtorgani liikmed, kes võivad ühtlasi olla nt osäühingu osanikud või aktsiaseltsi aktsionärid, tekib neile võimalus osaniku või aktsionäri vaidlustamisõiguse piirangust (vastuväite protokollimine) mööda minna. Kuna juhtorgan on seotud ühingu huvidega ja seda ka hagedes, siis ei muuda niisugune eelis juhtorgani hagi lubamatuks. Juhtorgani hagi on suunatud ainult ühingu huvide kaitsmisele, millest tulenevalt on ka seda võimalik pidada ülekantud tähenduses *actio pro socio*'ks.

Kui juhtorgani hagi lahendamise menetluses on hagejaks selle juhtorgani liikmed, kelle vaidlustamisõigust kasutatakse, siis ÄS-st tulenevalt on kostjaks ühing. Ühingu esindaja määramise küsimuses nimetab AktG selgelt, et kui hagejaks on juhatuse, siis kostjat esindab nõukogu. ÄS sellist konkreetset normi ei ole, kuid seevastu näeb ÄS § 317 lg 8 ette, et juhatuse liikmetega otsustab õigusvaidluse pidamine ja selles õigusvaidluses ühingu esindaja ette nõukogu. ÄS § 298 lg 1 p-st 9 tuleneb, et suhtes nõukogu liikmetega otsustavad selle aktsionärid. Osäühingus otsustavad ÄS § 168 lg 1 p 10 järgi juhatuse liikmetega ja nõukogu olemasolule nõukogu liikmetega õigusvaidluse pidamise ja selles ühingu esindaja määramise osanikud. Neid sätteid saab analoogiliselt kohaldada ja väita, et juhtorgani hagi puhul otsustab ühingu menetluses esindamise kõrgem organ. See kehtib ka juhul, kui hagejaks on nõukogu, mis tähendab, et sõltumata juhatuse võimalusest tegutseda ühingu seadusliku esindajana peavad esindaja määramise otsustama ikkagi osanikud või aktsionärid.

Kohtumenetluses tekkivate menetluskulude kandmise küsimuses tuleb esmalt nentida, et kuna juhtorgan tegutseb hagedes ühingu huvides, on tema kantud menetluskulud samuti

tekitatud ühingu huvides. TsMS ei luba hagi rahuldamata jätmisel jätta juhtorgani liikmete kantud menetluskulusid jätta täielikult ühingu kanda. Ainult hagi rahuldamata jätmisest ei saa järeldada, et hagi ei esitatud ühingu huvides, millest tulenevalt on ka vale väita, et tekkinud menetluskulud tulekski jätta juhtorgani liikmete kanda. Saksamaal peetakse võimalikuks aktsiaseltsi vastu hüvitusnõude või ettemaksenõude esitamist käsunduslepingu sätete alusel. Kuna Eestis peetakse juhtorgani liikme ja ühingu vahelist õigussuhet käsundilaadseks lepingusarnaseks õigussuhteks, millele kohalduvad mh käsunduslepingut reguleerivad sätted, on niisuguse hüvitus- või ettemaksenõude esitamine võimalik ka Eesti õiguse kohaselt. VÕS-st tuleneb juhtorgani liikmele mõistlikus ulatuses ettemakse nõue hüvitamisele kuuluvate kulude eest ning vastavalt asjaoludele vajalike kulutuste hüvitamise nõue mõistlikus ulatuses. Need nõuded saab juhtorgani liige esitada ühingu vastu ja vaidluse tekkimisel saab need lahendada otsuse vaidlustamise menetlusest eraldi menetluses. Ettemakse või kulutuste hüvitamise ulatuse puhul tuleb hinnata, millises ulatuses on juhtorgani liikme menetluskulud vajalikud ja põhjendatud TsMS § 174 lg 1 mõttes. Kui ühing on organi otsuse vaidlustamise menetluse ajaks juhtorgani liikmele ettemakse tasunud, saab kohus TsMS § 162 lg 4 alusel jätta hagi rahuldamisel menetluspoolte kulud nende endi kanda. Kui ettemakse osutub tegelikest vajalikest ja põhjendatud menetluskuludest väiksemaks, tuleb hagi rahuldamisel juhtorgani liikme kantud menetluskulud jätta ettemakse summa ulatuses nende endi kanda, muus osas aga ühingu kanda. Hagi rahuldamata jätmisel tekib juhtorgani liikmetele ulatuses, milles menetluskulud ületavad ettemakse suurust, täiendav kulutuste hüvitamise nõue.

Juhtorgani liikme esitatud kõrgema organi otsuse kehtetuks tunnistamise hagi puhul on süüteo toimepanemise või kahju hüvitamise kohustuse tekkimise piirangul tähendus hagi sisulisel lahendamisel. Hagi menetlusse võtmise või läbi vaatamise otsustamisel ei tohi hinnata, kas kehtetuks tunnistatav otsus nõuab süüteo toimepanemist või kas otsuse täitmisega võib kaasneda kahju hüvitamise kohustus, sest see nõuab vaidluse all oleva organi otsuse sisulist hindamist, s.o selle tõlgendamist ning asjassepuutuvate karistusõigus- või tsiviilõigusnormide rakendamist. Olukorras, kus juhtorgani liige on esitanud sellise hagi, millest ei nähtu hageja põhjendusi otsuse vastuolu kohta viidetega võimalikule süüteo toimepanemisele või kahju hüvitamise kohustuse kaasnemisele, peab kohus selgitamiskohustusest tulenevalt küsima hagejalt selgitust selle kohta, kas hagi on esitanud juhtorgani liige individuaalselt või organina. Samuti peab kohus sellises olukorras selgitama, et juhtorganina hagi esitamisel tuleb tõendada asjaolu, et hagi esitamise on otsustanud organi enamus. Juhul kui hageja on hagi esitanud siiski individuaalselt, suunab selgitus ta hagi täiendamisele või parandamisele või selle tagasivõtmisele. Kui juhtorgani liige nõuab otsuse kehtetuks tunnistamist piirangule vaatamata

muude vastuolude tõttu seadusega (mis ei ole tühisuse aluseks) või põhikirjaga, tuleb see hagi menetlusse võtta ja rahuldamata jätta.

ÄS-is sätestatud piirangut tuleb tõlgendada nii, et organi otsus on kehtetuks tunnistatav, kui selle täitmine toob kaasa kriminaal- või tsiviilvastutuse otsust täitvale juhtorgani liikmele. AktG § 245 p-st 5 tuleneb selline tõlgendus sõnaselgelt. See, et kriminaalvastutus tekiks juhtorgani liikmele, tuleneb juriidilise isiku derivatiivse vastutuse põhimõttest, mille järgi vastutab juriidiline isik vaid siis, kui süüteo toimepanemise eest vastutab juhtorgani liige. Lisaks võib juhtorgani liikmele antud täiendava vaidlustamisõiguse eesmärgina näha juhtorgani liikme isikliku vastutuse vältimist, millest tulenevalt saab ka eesmärgipärase tõlgendamisega jõuda järelduseni, et piirang peab silmas kriminaalvastutuse või kahju hüvitamise kohustuse tekkimist juhtorgani liikmele isiklikult.

Kuriteo või väärteo võimaliku toimepanemise hindamisel ei saa välistada ühtegi süütegude liiki kaitstava õigushüve järgi. Seega põhimõtteliselt võib kõrgema organi otsus nõuda mistahes õigushüve kahjustamist mistahes viisil. Kuna organi otsuse kehtetuks tunnistamise hagi lahendamisel antakse karistusõiguslik hinnang võimalikule, veel realiseerimata teole, paneb see piirid aga sellele, missugusele deliktitüübile omaseid süütegeid on võimalik tuvastada. KarS ühendab kuriteo ja väärteo terminit süüteo terminiga, süütegu on definitsiooni järgi karistatav tegu ja karistatav tegu on selline, mis vastab süüteokoosseisule, on õigusvastane ja isiku on selle toimepanemises süüdi. AktG kasutab § 245 p-s 5 terminit karistatav tegu ja selle kõrval ka haldusõigusrikkumise terminit, mis mõlemad tähendavad samuti koosseisule vastavat, õigusvastast ja süülist tegu. Seega esmapilgul peab kohus juhtorgani liikme hagi rahuldamiseks sisustama otsuse täitmiseks nõutava teo igal nimetatud koosseisutasandil. Süüteokoosseisu objektiivsete tunnuste tuvastamine on esimene samm, mille kohus peab tegema. Subjektiivsete tunnuste tuvastamine aga sügavat analüüsi ei nõua, sest asjaolust, et süüteo toimepanemine leiaks aset selle otsuse, mille vaidlustamiseks on juhtorgani liige hagi esitanud, täitmise eesmärgil, saab järeldada, et süütegu pandaks toime kavatselt. See tähendab ühtlasi, et võimatu on tuvastada ettevaatamatusdelikti tüübile vastavat süütegu. Toimepandava teo õigusvastasust peab põhimõtteliselt kontrollima, mis tähendab, et ühing saab kostjana esitada asjaolusid, millest võib olla võimalik järeldada otsuse täitmisega toimepandava teo õigusvastasuse puudumist. Kuna peamised õigusvastasust välistavad asjaolud, nagu hädakaitse ja hädaseisund, nõuavad etteheidetava teo suhtes vahetu õigusvastase ründe tuvastamist, peab juhtorgani liikme hagi lahendamise ajal olema niisuguse ründe toimumine kindel. Seetõttu on õigusvastasuse puudumise tuvastamine pigem teoreetiline. Kohustuste kollisioon kui õigusvastasust välistav asjaolu muutub relevantseks eelkõige siis, kui otsuse

täitmine nõuab juhtorgani liikmelt mingisugusest teost hoidumist ehk tegevusetuks jäämist. Põhimõtteliselt on niisuguse sisuga otsuse tegemine võimalik, mis tähendab, et tuvastatav on ka tegevusetusdelikti tüübile vastav süütegu. Õigusvastasuse välistamiseks tuleb kostjal näidata, et sellise otsuse täitmine on vajalik juhtorgani liikmel lasuva muu õigusliku kohustuse täitmiseks, mis on vähemalt sama oluline kui rikutav kohustus. Deliktstruktuuri süü tasandil ei pea kohus karistatavale teole täiendavat hinnangut andma, sest juhtorgani liige peab temale seadusest tulenevate nõuete tõttu olema nii süüvõimeline kui ka süüdiv. Seega kehtib otsuse täitmisega toimepandava süüteo küsimuses ümberlökkamatu süü eeldus. Kuna juhtorgani liikme hagi lahendamisel antakse hinnang võimalikule süüteo, on välistatud ka süüteokatse tuvastamine, sest selle eelduseks on, et toime on juba pandud tegu, millega on täidetud mõni koosseisuasjaolu. Viimaks tuleb juhtorgani liikme hagi piirangut tõlgendada süütegude osas nii, et see hõlmab ka osavõtutegusid, s.o kihutamist ja kaasaaitamist. Kuna süüteo kihutamine ja selle toimepanemisele kaasaaitamine toob kriminaalvastutuse kaasa ka kihutajale ja kaasaaitajale, on nende tegude võimaliku toimepanemise tuvastamine hõlmatud juhtorgani liikmele antud vaidlustamisõiguse eesmärgiga.

Kahju hüvitamise kohustus kui tsiviilvastutus saab eelkõige põhineda deliktil VÕS § 1043 mõttes. Delikti üldkoosseisul põhineva vastutuse tuvastamine sarnaneb õiguslikult karistusõigusliku vastutuse tuvastamisega. Nii tuleb ka selle puhul tuvastada organi otsuse täitmiseks nõutava teo koosseisupärasus, õigusvastasus ja süü. Nende elementide tuvastamise võimalikkus järgib samu põhimõtteid, mis kehtivad süüteo tuvastamisega. Nii tuleb tuvastada toimepandava teo koosseisupärasus ja õigusvastasus. Tsiviilõiguslik süü, mis hõlmab oma olemuselt nii seda, mida karistusõiguses tuntakse subjektiivse koosseisuna, kui ka süüvõimelisust, on ümberlökkamatu, st selle osas saab kohus tuvastada, et juhtorgani liige paneks tsiviilõigusliku delikti toime tahtlikult ning temale esitatud nõuetest tulenevalt süüvõimelisena. Tsiviilõiguslik deliktil põhinev vastutus tunneb ka erikoosseise, mille tuvastamine juhtorgani liikme hagi lahendamisel on teoreetiline. Kõne alla võib tulla mootorsõiduki valdaja vastutus, kui vaidlustatav otsus nõuab kahju tekitamist mootorsõidukiga. Muudele erikoosseisudele, nagu nt ohtliku ehitise või asja omaniku, ehitisealuse maa omaniku, loomapidaja või tootja vastutusele vastava teo tuvastamine on kaheldav, sest juhtorgani liige ei vasta ilmselt selliste isikute tunnustele. Lepingu või muu võlasuhte rikkumisel põhinevat vastutust võib ka pidada erandlikuks ja võib kõne alla tulla eelkõige, kui organi otsus nõuab lepingu või muu võlasuhte täitmisest hoidumist. Nt võib esineda õigussuhe, kus juhtorgani liige on ühingu võlausaldajale andnud isikliku käenduse võlausaldaja ja ühingu vahelisest lepingust tulenevate kohustuste täitmise tagamiseks. Kui kõrgem organ nõuab selliselt juhtorgani liikmelt

otsusega käendusest tuleneva kohustuse täitmisest hoidumist, võib kahju hüvitamise kohustuse tekkimine juhtorgani liikmele olla võimalik. Siiski ei ole organi otsuse kehtetuks tunnistamise nõude juures lepingu jm võlasuhte rikkumisest tulenev kahju hüvitamise kohustus aktuaalne, sest võlasuhte rikkumisele suunatud otsusele on keeruline praktilist tähendust anda. Seetõttu on asjakohane tsiviilvastutuse tuvastamine delikti üldkoosseisu alusel. Kahju hüvitamise kohustuse kaasnemise tuvastamise küsimuses ei pea kohus tuvastama võimaliku kahju täpset ulatust ja sisu. Sellise tõlgendusega saab põhjendada ÄS-i regulatsiooni sõnastust, mis viitab kahju hüvitamise kohustuse kaasnemise ilmsusele. Sisuliselt tuleb kindlaks teha kahju tekitamine, millest saab järeldada, et tulevikus võib otsuse täitmisega kahju tekkida, kuid selle täpset suurust ei pea kindlaks tegema.

Hagi esitamiseks ei ole õigustatud üksnes see juhtorgani liige, kes peab kõrgema organi otsuse täitma, vaid selleks on õigustatud alati kõik juhtorgani liikmed. See, et otsuse täitmine on suunatud mõnele konkreetsele juhtorgani liikmele, viitab organisisesele tööjaotusele. Kui juhtorgani liikme hagi lahendamisel selgub, et vastavalt tööjaotusele on kõrgem organi otsus mõne teise juhtorgani liikme täita, ei anna see alust hagi rahuldamata jätmiseks, sest süüteo toimepanemisele või kahju tekitamisele suunatud otsuse kehtetuks saavutamisele astunud sammudega täidavad teised juhtorgani liikmed neil lasuvat hoolsuskohustust. Samuti võib niisuguse otsuse kehtetuks tunnistamise nõudmata jätmine tähendada kriminaal- või tsiviilõiguslikku vastutust ka nendele juhtorgani liikmetele, kes ise otsust täitma ei pidanud. Sellist tööjaotuse printsiibile tuginevat seisukohta tuleb kohaldada laialt, st nii võimaliku kriminaal- kui tsiviilvastutuse küsimuses. Tööjaotus seega juhtorgani liikmetele antud vaidlustamisõigust ei mõjuta.

Juhtorgani liikme esitatud hagi lahendamise menetluses on hagejaks juhtorgani liige iseseisvalt. Kui hagi on esitanud mitu juhtorgani liiget, siis nad on iseseisvateks kaashagejateks. Kostja ehk ühingu esindaja määramisel tuleb seadust kohaldada samal viisil, nagu seda tuleb kohaldada juhtorgani hagi lahendamise menetluses. Seega määrab ühingu esindaja ka juhtorgani liikme hagi korral kõrgem organ ja seda isegi siis, kui hagi on esitanud nt üks juhatuse liige. Menetluskulude kandmise ja juhtorgani liikmetele tekkivate nõuete küsimuses kehtivad samad põhimõtted, mis kehtivad juhtorgani hagi menetluse küsimuses.

Kokkuvõtteks tuleb uurimisküsimusele vastata nii, et kapitaliühingu juhtorgan ja selle liige saavad kõrgema organi otsust tsiviilkohtumenetluses vaidlustada, juhtorgan seejuures hagi esitamise poolt otsustanud juhtorgani liikmete kaudu, kes on menetluslikus mõttes kaashagejad, ning juhtorgani liige iseseisvalt. Ühinguõiguslikult täidetakse hagi esitamisel juhtorganina ühingu juhtimisfunktsiooni, millest tulenevalt on vaidlustamisõiguse andmine juhatusele

õigustatud ja nõukogule mitteõigustatud. Juhtorgani esitatud hagiga kaitstakse ühingu huve, millest tulenevalt tekivad juhtorgani liikmetele menetluskulude hüvitamise nõuded. Menetluskulude hüvitamise nõuded tekivad juhtorgani liikmetele ka siis, kui nad on haginud esitanud individuaalselt Juhtorgani liikme hagiga seotud vaidlustamisõiguse piirangut tuleb sisustada hagi sisulisel lahendamisel, sellega ei tohi arvestada hagi menetlusse võtmise või läbi vaatamise otsustamisel. Süüteo ja tsiviilõigusliku delikti toimepanemise tuvastamisel tuleb tuvastada toimepandava teo koosseisupärasus, õigusvastasus ja süülisus. Kuna hinnangut antakse võimalikule, realiseerimata teole, mille paneks toime juhtorgani liige otsuse täitmise eesmärgil, saab väita, et selline tegu pannakse karistusõiguslikus mõttes toime tahtlikult (kavatsetult), süüvõimelise ja süüdivana, tsiviilõiguslikus mõttes tahtlikult ja deliktivõimelisena. Selles osas kohtu antav hinnang täiendavat analüüsi ei nõua. Õigusvastasusele, täpsemalt selle puudumisele tuleb aga hinnang anda. Tsiviilõigusliku vastutuse kontekstis ei pea kahju võimalikku sisu ja ulatust täpselt tuvastama. Juhtorgani liikmele antud vaidlustamisõigust ei piira organi liikmete omavaheline tööjaotus ehk vaidlustamiseks on õigustatud iga juhtorgani liige, sõltumata sellest, kes tegelikult peaks sõltuvalt nende omavahelisest kohustuste jaotamisest organi otsuse täitma. Ühingu esindab nii juhtorgani kui ka selle liikme hagi menetlemisel hageja suhtes kõrgema organi määratud esindaja.

Directing Body's and its Member's Right to Contest Resolutions of a Limited Company's Body. Summary

A legal person is governed by the will of the majority of its members. The members of the legal person belong to bodies of the legal person. These bodies adopt decisions in order to take part in corporate governance. The decisions carry the will of the majority of each body. For the best interests of the members of the legal person and, more generally, in order to pursue the conformity with the legal order, the decisions must be lawful. Even though lawfulness of a body's decision can be presumed as a rule, decisions in contradiction with the law or with the articles of association can be adopted or the procedure leading to the adoption of a resolution can be violated. In order to prevent such invalid resolutions to take effect the law has prescribed a regulation giving the members of that legal person right of contestation. In limited companies this right is given to shareholders but also to the directing bodies, *i.e.* the management and the supervisory board, and in certain circumstances to individual members of the directing bodies.

The aim of this master's thesis is to explore the right of a limited company's directing body and also the right of each member of the directing body to contest higher body's resolutions in civil proceedings. The question of how can a directing body or its member contest a higher body's resolution in civil proceedings is therefore in consideration. This general question seeks answers to such more specific questions like how can a directing body be a party to the proceedings, what justifies giving a directing body such right, what is the meaning of the restriction on directing body's member's contestation right in deciding on acceptance of the action and in adjudication on its merits, how shall the representative of the company be appointed in these proceedings, and what are the specificities regarding the division and covering of the costs of the case borne by the directing body or its member.

Comparative and analytical methods are used to resolve the aforementioned questions. Estonian law is compared to German law as Estonian law concerning legal persons and limited companies therein has been created and adopted based on German law. The latter recognises the contestations rights of a directing body and the member of it with slight differences. As there are differences and the German law and legal literature does not give exhaustive answers to all questions raised, general and specific principles and standpoints of company law, civil procedural law, criminal law and law of obligations familiar to both countries are considered and their applicability in context of the contestation right is clarified. In addition to that decisions of the Supreme Court of Estonia are examined. The study is primarily based on

Estonian legal literature, including commentaries to relevant laws, and German legal literature, including mainly commentaries to German laws.

The Commercial Code (from here on CC) stipulates the grounds of nullity of private limited company's resolution of shareholders in section 177¹ and the grounds of nullity of public limited company's resolution of general meeting in section 301¹. The grounds of nullity of a resolution of a supervisory board are set forth in section 322 subsection 7 CC. A general norm regarding the nullity of a resolution of legal person's body can be found in section 38 subsection 2 of the General Part of the Civil Code Act (from here on GPCCA). The German Stock Corporation Act (from here on AktG) stipulates grounds of nullity of a resolution of the general meeting. In general, these grounds are associated to flaws in the procedure of adopting resolutions, violations of law protecting the interests of the creditors or the public, as well as contradictions with good morals. Pursuant to section 178 subsection 1, section 302 subsection 1 and section 322 subsection 4 CC a resolution of shareholders, general meeting and the supervisory board may be revoked if it is in conflict with the law or the articles of association. GPCCA regulates the revocation of a resolution of a legal person's body in section 38 subsection 1. In AktG the revocation of general meeting's resolution is stipulated in section 243. AktG does not stipulate the nullity and revocation of supervisory board's resolutions.

Regarding the question of who has the right to contest such invalid resolutions, one must point out the following. CC does not constitute who has the right to rely on the nullity of a resolution. Pursuant to section 178 subsection 3 and section 302 subsection 3 the revocation of a resolution of the shareholders or of the general meeting respectively may be demanded by the management board or the supervisory board, also by every member of the management or supervisory board if, by performing the resolution, a criminal offence or misdemeanour would be committed or if performance of the resolution would apparently result in an obligation to compensate for damage. Pursuant to section 322 subsection 6 the same applies with an exception that the supervisory board itself cannot revoke its resolution. In Germany pursuant to section 245 indents 4 and 5 the right to revoke a general meeting's resolution is granted to the management board and to every member of the management and supervisory board if, by implementing the resolution, the members of the management board or of the supervisory board were to commit an act punishable under law or an administrative offence, or if said implementation would obligate them to provide compensation. Thus German law does not give the contestation right to supervisory board. Section 249 subsection 1 AktG expressly stipulates the right of the management board and every member of management and supervisory board to bring an action to have a general meeting's resolution declared null and void. The Supreme

Court of Estonia and the Estonian legal literature acknowledge the right of a directing body and each member of it to rely on the nullity of a resolution without the latter being restricted with prerequisites specific to the revocation right (*i.e.* regarding the commitment of a criminal offence or misdemeanour or compensation of damage).

Legal order recognises natural persons, *i.e.* humans, and legal persons. These persons can be subjects of law which means they have passive legal capacity. Passive legal capacity is a requirement of having passive civil procedural legal capacity which is the capacity to have civil procedural rights and discharge civil procedural obligations. A member of limited company's directing body is a natural person who therefore has passive legal capacity and passive civil procedural legal capacity. Limited company as a legal person itself has also passive legal capacity and therefore the capacity to have civil procedural rights and discharge civil procedural obligations. Subjects of law can also have active legal capacity. This is primarily inherent to natural persons. Legal persons acquire active legal capacity with passive legal capacity and they need bodies in order to realise it. Both Estonian and German law require the member of a directing body to have full active legal capacity, *i.e.* be in the age of majority and mentally well. Full active legal capacity grants the person active civil procedural legal capacity which lets the person to exercise civil procedural rights and perform civil procedural obligations in court by their acts. A directing body separately does not have passive and active legal capacity, thus, according to Estonian law, it is unable to have and exercise civil procedural rights and obligations. A body of a legal person is an inseparable part of a legal person that can have rights and obligations in the internal relationship of the legal person. The contestation right accrues from the law and it does not have an internal meaning. Despite that the regulation of active and passive legal capacity is similar in Estonia and Germany, according to the German legal literature an "active" passive civil procedural legal capacity is given to the management board of a public limited company, meaning that it can be plaintiff in civil proceedings. Estonian Code of Civil Procedure (from here on CCP) defines the plaintiff, *i.e.* claimant as a person who has made a court claim (section 205 subsection 2 CCP). As directing body is not a person, recognising it as a plaintiff is problematic. The solution is therefore to recognise the members of the directing body as the plaintiffs who exercise body's contestation right.

The members of the directing body who exercise body's contestation right are strict co-claimants in the proceedings, because the subject matter of proceedings is their joint right, which actually belongs to the directing body. As corporate governance lies on the principle of majority, one can conclude that the plaintiffs exercising body's contestation right are the ones who had decided in favour of filing the action. In the proceedings the plaintiffs must show that

they act as a directing body. In order to do that they can produce the body's decision to file a claim which confirms that it is the will of the body's majority. The body can also be represented by one member, given that the majority has authorised it respectively. If it does not appear from the statement of claim that the plaintiff or plaintiffs have filed the claim as a directing body, the court should ask for correction and grant an opportunity to produce a corresponding decision. Without the decision the claim could be regarded as filed by the individual member or members of the directing body. If during the proceedings the authority of a member of a directing body expires and a new member takes their place in the proceedings, one must not regard it as a change of party. The analogous application of a regulation of representation, namely sections 221, 225 and 226 CCP is possible in these circumstances.

The contestation right of a directing body is a specific management measure. Management of a company can be described as operation of its bodies in internal relationship for achieving company's goals. The right to contest higher bodies' resolutions guarantees the fulfilment on company's goals through lawful and organisationally functional manner. Management measures are reserved for the management board. The management board's right of contestation is according to German legal literature one of the specific rights and obligations derived from section 76 subsection 1 AktG, according to which the management board is to manage the affairs of the company on its own responsibility. The main aim of a limited company is to make profit. The management board should always operate in the interest of the company. Filing a claim against the company cannot mean acting in contradiction with the interests of the company. On the contrary, the management board must lead the company to profit lawfully and in compliance with the articles of association. Management board must bear that in mind when exercising its contestation right. If the right is used in the interest of other than the company, the members of the board violate their obligations, namely due diligence and their obligation to be loyal to the company. This does not mean, on the other hand, that the management board has an obligation to exercise its right, because shareholders and supervisory board have the right to contest the resolution themselves.

Supervisory board's main tasks in general are planning the activities of the company, organising the management and supervise the management board. Taking this into account the right of contestation should not fall into the purview of supervisory board's functions. AktG does not give the supervisory board any contestation right as a directing body. A stronger position has hence been given to supervisory board with CC than with AktG. At the same time according to section 317 subsection 1 CC the supervisory board has the right to give orders to the management board which in exceptional cases even include concrete management measures

if the interests of the company so demand. This could give the supervisory board the right to order the management board to use its contestation right. Therefore there is no material justification to give the contestation right to supervisory board.

Recourse to court is granted to persons for their own alleged right or interest that is protected by law. In corporate related disputes the members of the legal person are deemed as interested persons who do not have to prove their legal interest towards the invalidity of a resolution. This applies also to directing bodies who should always operate in the interests of the company. The contestation right of the directing bodies is not restricted, even when a member of the body is a shareholder at the same time who has lost their right to contest the resolution as one. The contestation right of a directing body falls squarely to the protection of company's interests and not to protection of the individual rights of members. Therefore the contestation right of a directing body is comparable to *actio pro socio* which means a legal person's member's procedural right to file a claim on their own name for the protection of another, *i.e.* the company.

The claim for revocation or nullity of a company's body's resolution is filed against the company. As the plaintiff is the member or members of the directing body, the question of representation of the company arises. AktG stipulates expressly that when the claim is filed by the management board, the supervisory board shall represent the company. CC does not have this kind of provision. This can be resolved with application of section 317 subsection 8 CC, according to which the supervisory board shall decide next to conclusion of a transaction also on the conduct of legal disputes with the members of the management board and appoint a representative of the company for the conduct of legal disputes. Section 298 subsection 1 indent 9 CC stipulates substantially the same in case of deciding legal disputes with a member of the supervisory board – then the decision is up to shareholders. The shareholders of a private limited company have pursuant to section 168 subsection 1 indent 10 the authority to decide this with the members of the supervisory board or, if the company does not have a supervisory board, with the members of the management board. Even though these provisions are meant for application in cases where the initiative to bring a legal dispute comes from the higher body, these can be analogously applied as they serve their purpose also in cases where a directing body has started the dispute.

Keeping in mind that a directing body has to serve the best interests of the company when exercising its contestation right, one can conclude that the costs of the case are caused in the interest of the company and even when the claim is denied. German and Estonian rules of civil procedure allow in unfair or unreasonable cases the court to decide that the costs be partly

or fully covered by the party who incurred them, but do not allow to cover the costs completely by the company. For that German legal literature has proposed a solution according to which the members of the directing body, who bear the costs, have a remuneration or an advance payment claim against the company pursuant to provisions regulating the authorisation agreement. As substantially the same provisions can be found in section 628 subsections 2 and 4 of Law of Obligations Act (from here on LOA), and Estonian legal literature recognises the possibility to apply LOA norms regulating authorisation agreement to the relationship between the company and the member of the directing body, this solution can be implemented pursuant to Estonian law as well. The possible dispute regarding reimbursement and advance payment claims can be resolved in another proceedings, *i.e.* other than the proceedings where the invalidity of a resolution is in question. If the members of a directing body have received advance payment by the time the court decides the covering of costs in proceedings where the invalidity of a resolution is in question, the court can take the advance payment into account.

As said, the member of a directing body can contest a higher body's resolution only if, by performing the resolution, a criminal offence or misdemeanour would be committed or if performance of the resolution would apparently result in an obligation to compensate for damage. This restriction must be taken into account only when adjudicating the case on its merits. The restriction must not be considered when deciding whether to reject, dismiss or accept the claim as the question of if the performance of resolution requires an offence to be committed or an obligation to compensate to be incurred is a legal question that presumes the interpretation of the resolution and application of law. Interpretation and application of law fall within the adjudication on the merits of the case. If the statement of claim implies that the member of the directing body does not base their statements on the possibility of committing an offence or incurring an obligation to compensate, the court must explain to the claimant that such circumstances must be presented in order to satisfy the claim, or ask whether the claimant has filed the claim as a directing body, in the case of which the respective decision must be produced.

The purpose of giving the individual members of a directing body the contestation right is to give them an opportunity to prevent their personal criminal or civil liability. That said, the restriction bears in mind the possible liability of the very members of a directing body and not that of the company. The resolution may require any type of offence to be committed, meaning, for example, that it does not have to be business or corporate-related crime. Boundaries can be drawn in regard of what type of criminal delicts can be established in a legal sense, considering that when adjudicating the claim the court has to assess the possible, *i.e.* not yet realised act

committed for the performance of the resolution. An offence, which is an act punishable under law, is under Estonian Penal Code and German respective law codes such an act that comprises the necessary elements of an offence, is unlawful and the person is guilty of commission of the offence. The same applies to administrative offences that AktG names. This means that the court, when adjudicating the claim of the member of a directing body, has to identify all of these three elements in the possible act. The necessary elements are divided into objective and subjective elements, first of which are acts and omissions described by law and consequences which are in causal relation to such acts or omissions. These can be identified through the wording of the contested resolution. As a resolution can require the member of a directing body to refrain from committing a specific act, criminal omission delicts can also be identified next to main delict, *i.e.* a completed delict that has been committed intentionally through an act. The main subjective element is intent, which is divided into deliberate, direct and indirect intent. Regarding the possible act the member has to commit in order to perform the resolution, the court must conclude that such an act shall always be committed with deliberate intent, because it is aimed to achieve the performance of the resolution. Therefore delicts of negligence cannot be identified in the resolution contestation proceedings.

The court has to also identify the unlawfulness of the possible act, meaning that the defendant can bring forward circumstances that exclude this. These circumstances have to be present at the time of performing the resolution, making them likely difficult to prove. For example, the defendant, *i.e.* the company has to prove, in order to exclude the unlawfulness through self-defence, that there will be a direct or immediate unlawful attack against the legal rights of the company at the time the member of the directing body performs the resolution. Nevertheless, it is wrong to state that in the legal perspective the court does not have to consider the possible circumstances that exclude unlawfulness. On guilt level there is no need to evaluate special circumstances that exclude guilt. The requirements provided by law that the member of a directing body has to meet assure that the member, when performing the resolution, is capable of guilt, *i.e.* they would be mentally capable and in the age that allows criminal liability.

As the court evaluates the elements of a criminal offence of a not yet realised act it is impossible to ascertain an attempt. For an attempt court has to establish an already realised act that directly leads to completion of necessary elements of an offence and that all of those elements are not realised. In contrast, abetting and aiding, which are not criminal offences or misdemeanours on their own, but still punishable acts, can be established as acts that lead to the invalidity of the higher body's resolution, because they serve ground to criminal liability of members of a directing body.

Even though the obligation to compensate damages as civil liability can be generally based on breach of contract or tort, the liability under the general provisions of tort law is the most topical. Third persons' claims against the members of a company's directing bodies can primarily be based on civil torts. This liability is similar to criminal liability, regarding the elements court has to establish in order to revoke higher body's resolution. The court has to establish the possible act leading to damage, unlawfulness of such an act, and the guilt of the member of the directing body who performs the resolution. The unlawful nature of an act leading to damage has to be given in two steps, firstly when evaluating the nature of the act itself, whether it violates the absolute legal interest of another or not, and in case of omission, whether it constitutes a violation of an obligation arising from the law or from the principle of good faith. This has to be proven by the member of the directing body who has filed the claim. Secondly, circumstances excluding unlawfulness can be brought forward. This is similar to the review and standard of proof the court and the defendant have to establish in context of criminal liability. Lastly, guilt in civil liability comprises of objective level, *i.e.* establishing the type of guilt, which can be carelessness, gross negligence and intent pursuant to section 104 subsection 2 LOA, and subjective level, *i.e.* guilt capacity. The type of guilt is comparable to the subjective element of a criminal offence or a misdemeanour, meaning that the court can only ascertain intent when the possible act directed to the performance of a resolution is in consideration. The subjective level of civil guilt corresponds to criminal guilt capacity that requires mental capacity and certain years of age. Here as well the requirements set for the members of a directing body guarantee the fulfilment of guilt capacity. Hence, the question of guilt in context of civil liability also does not need any specific deliberation by the court. Because abetting and aiding are deemed to be equal to acts realised by a tortfeasor, a resolution directed to these acts is contestable by the member of a directing body, too. The fact that the arising obligation to compensate for damage has to be apparent according to CC means that the court does not have to establish the extent and substance of the possible damage. The latter is not actually relevant in question whether such an obligation arises. Establishing the possibility of occurrence of abstract damage will suffice.

The directing body's member's right to contest a higher body's resolution does not depend on the fact who of the several members is specifically obligated to perform the resolution. The Supreme Court of Estonia has described that the division of duties is possible within a legal person's directing body and that it does not exclude the liability of other members of that body if they know that the performing member would incur liability. If a member who is not personally obliged to perform the resolution leading to liability files the claim, it must be

concluded that they are aware of the fact that another member has to commit an act resulting in liability, in case of which the plaintiff would otherwise be liable, too. Therefore the contestation right must always be available to all of the members of the directing body.

The members of a directing body who have individually filed the claim to invalidate a higher body's resolution are independent co-claimants. The question of representation of the company can be resolved in the same way it is resolved in the proceedings against the directing body. Even if the claim has been filed for example by one of the members of the management board, the other members do not represent the company and the representation is decided by the supervisory board or by the shareholders in private limited company if it does not have a supervisory board. This solution rules out the possibility of conflict of interests. If the claim is filed simultaneously by the members of the management and the supervisory board, shareholders shall determine the representation of the company. The members of the directing body assume claims of reimbursement and advance payment against the company like they would do if they use the contestation right as a body. There are no differences regarding the division and compensation of costs of a court claim.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Altmeyden, H. Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung: Kommentar. 9., neubearbeitete Aufl. Beck 2019.
2. Fleischer, H., Goette, W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung. Band 1: §§ 1-34. 3. Aufl. München: Beck 2018.
3. Fleischer, H., Goette, W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung. Band 2: §§ 35-52. 3. Aufl. München: Beck 2019.
4. Gaier, R. (Red.). Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 8. Sachenrecht. §§ 854-1296. WEG. ErbbauRG. 8. Aufl. München: C.H.Beck 2020.
5. Goette, W., Habersack, M. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Band 1: §§ 1-75. 5. Aufl. München: Beck 2019.
6. Goette, W., Habersack, M. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Band 2: §§ 76-117. 5. Aufl. München: Beck 2019.
7. Goette, W., Habersack, M. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Band 4: §§ 179-277. 5. Aufl. München: C.H.Beck 2021.
8. Goette, W., Habersack, M. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Aktiengesetz. Band 5: §§ 278-328, SpruchG, ÖGesAusG, Österreichisches Konzernrecht. 5. Aufl. München: Beck 2020.
9. Habersack, M. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 7: Schuldrecht – Besonderer Teil IV, §§ 705-853, Partnerschaftsgesellschaftsgesetz, Produkthaftungsgesetz. 8. Aufl. München: C.H. Beck 2020.
10. Hüffer, U., Koch, J. Beck'sche Kurz-Kommentare. Aktiengesetz. Band 53. 15. Aufl. C.H. Beck 2021.
11. Joecks, W., Miebach, K. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch. Band 1 §§ 1-37. 4. Aufl. München: C.H.Beck 2020.
12. Krenberger, B., Krumm, C. Ordnungswidrigkeitengesetz. Kommentar. 6. Aufl. C.H.Beck 2020.
13. Kõve, V. jt (koost). Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. I-V osa (§-d 1-305): kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017.
14. Kõve, V. jt (koost). Tsiviilkohtumenetluse seadustik II. VI-X osa (§-d 306-474): kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017.

15. Krüger, W., Rauscher, T. (Hrsg.) Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung. Band 1: §§ 1-354. 6. Aufl. München: Beck 2020.
16. Kühl, K., Heger, M. Strafgesetzbuch: kommentar. 29. Aufl. München: C.H.Beck 2018.
17. Lahe, J. Süü deliktiõiguses. Doktroitöö. Juhendaja Varul, P. Tartu: Tartu Ülikool 2005.
18. Maasik, J. Juriidilise isiku kriminaalvastutus – õiguslikud lähtekohad ja probleemid. Magistritöö. Juhendajad Parmas, A. ja Vutt, M. Tartu: Tartu Ülikool 2018.
19. Mock, S. Die Gesellschafterklage (actio pro socio). Juristische Schulung 2015.
20. Ots, M. Aktsionäride üldkoosoleku otsuse tühisus ja kehtetus. – Juridica 2001/4.
21. Raudsepp, A. T. Juriidiline isik teise juriidilise isiku juhtorgani liikmena. Magistritöö. Juhendaja Vutt, A. Tallinn: Tartu Ülikool 2017.
22. Saare, K. Seltsing – kas leping või ühing? Juridica 2003/1.
23. Saare, K. jt. Ühinguõigus I: kapitaliühingud. Tallinn: Juura 2015.
24. Sander, G. M. Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch. Band 4 §§ 185-262. 3. Aufl. München: C.H.Beck 2017.
25. Schubert, C. (Hrsg.) Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 1: §§ 1-240, AllgPersönlR, ProstG, AGG. 8. Aufl. C.H. Beck: 2018.
26. Schüppen, Schaub. Münchener Anwalts Handbuch Aktienrecht. 3. Aufl. München: C.H. Beck 2018.
27. Segasaar, M. Osanike Otsuste vaidlustamine kui vähemusosaniku õiguskaitsevahend Eesti ja Ühendkuningriigi õiguse näitel. Magistritöö. Juhendaja Vutt, M. Tartu: Tartu Ülikool 2020.
28. Sootak, J. (koost). Karistusõigus: üldosa. Tallinn: Juura 2018.
29. Sootak, J., Pikamäe, P. (koost). Karistusseadustik: kommenteeritud väljaanne. 4. vlj. Tallinn: Juura 2015.
30. Spindler, G., Stilz, E. (Hrsg). Kommentar zum Aktiengesetz. Band 1. §§ 1-149. 4. Aufl. C.H. Beck 2019.
31. Spindler, G., Stilz, E. (Hrsg). Kommentar zum Aktiengesetz. Band 2. §§ 150-410. 4. Aufl. C.H. Beck 2019.
32. Tampuu, T. Deliktiõigus võlaõigusseaduses. Üldprobleemid ja delikti üldkoosseisul põhinev vastutus. – Juridica 2003/2.
33. Tampuu, T. Hagi ja hagita asja avalduse menetlusse võtmisest keeldumine või läbi vaatamata jätmise õigusliku perspektiivituse tõttu. – Juridica 2010/10.
34. Varul, P. jt (koost). Asjaõigusseadus I. 1.-3. osa (§-d 1-167): kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2014.

35. Varul, P. jt (koost). Tsiviilseadustiku üldosa seadus: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2010.
36. Varul, P. jt. Tsiviilõiguse üldosa. Tallinn: Juura 2012.
37. Varul, P. jt (koost). Võlaõigusseadus I. Üldosa (§§ 1-207): kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2016.
38. Varul, P. jt (koost). Võlaõigusseadus III. 8. ja 10. osa (§-d 619-916 ja 1005-1067): kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2009.
39. Varul, P. jt (koost). Võlaõigusseadus IV: 8. osa 40. ptk - 10. osa (§-d 703-1067). Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2020.
40. Vutt, M. Aktsionäri derivatiivnõue kui õiguskaitsevahend ja ühingujuhtimise abinõu. Doktoritöö. Tartu: Taru Ülikooli Kirjastus 2011.

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

Eesti õigusaktid

41. Asjaõigusseadus. – RT I, 22.02.2019, 11.
42. Autoriõiguse seadus. – RT I, 04.01.2021, 20.
43. Karistuseseadustik. – RT I, 03.03.2021, 3.
44. Korteriomandi- ja korteriühistuseadus. – RT I, 09.10.2020, 5.
45. Mittetulundusühingute seadus. – RT I, 23.05.2020, 6.
46. Maksukorralduse seadus. – RT I, 09.04.2021, 11
47. Pankrotiseadus. – RT I, 04.01.2021, 49.
48. Sihtasutuste seadus. – RT I, 04.01.2021, 40.
49. Tarbijakaitse seadus. – RT I, 04.12.2020, 4.
50. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 09.04.2021, 17.
51. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I, 22.03.2021, 8.
52. Tulundusühistu seadus. – RT I, 23.05.2020, 8.
53. Võlaõigusseadus. – RT I, 04.01.2021, 19.
54. Äriseadustik. – RT I, 04.01.2021, 46.

Muud õigusaktid

55. Aktiengesetz (AktG). – Aktiengesetz vom 6. September 1965 (BGBl. I S. 1089), das zuletzt durch Artikel 15 des Gesetzes vom 22. Dezember 2020 (BGBl. I S. 3256) geändert worden ist.
56. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB). – Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002 (BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738), das zuletzt durch Artikel 10 des Gesetzes vom 30. März 2021 (BGBl. I S. 607) geändert worden ist.
57. Burgerlijk Wetboek Boek 2 (BW). Geldend van 03-09-2020 t/m heden. – <https://wetten.overheid.nl/BWBR0003045/2020-09-03> (13.04.2021). Ingliseelne tõlge: <http://www.dutchcivilaw.com/civilcodebook022.htm> (13.04.2021).
58. Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbHG). – Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung in der im Bundesgesetzblatt Teil III, Gliederungsnummer 4123-1, veröffentlichten bereinigten Fassung, das zuletzt

- durch Artikel 16 des Gesetzes vom 22. Dezember 2020 (BGBl. I S. 3256) geändert worden ist.
59. Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen (FamFG). – Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit vom 17. Dezember 2008 (BGBl. I S. 2586, 2587), das zuletzt durch Artikel 2 des Gesetzes vom 12. Februar 2021 (BGBl. I S. 226) geändert worden ist.
 60. Gesetz über Ordnungswidrigkeiten (OWiG). – Gesetz über Ordnungswidrigkeiten in der Fassung der Bekanntmachung vom 19. Februar 1987 (BGBl. I S. 602), das zuletzt durch Artikel 9a des Gesetzes vom 30. März 2021 (BGBl. I S. 448) geändert worden ist.
 61. Strafgesetzbuch (StGB). – Strafgesetzbuch (StGB). – Strafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998 (BGBl. I S. 3322), das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 30. März 2021 (BGBl. I S. 441) geändert worden ist.
 62. Straßenverkehrsgesetz (StVG). – Straßenverkehrsgesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 5. März 2003 (BGBl. I S. 310, 919), das zuletzt durch Artikel 6 Absatz 2 des Gesetzes vom 15. Januar 2021 (BGBl. I S. 530) geändert worden ist.
 63. Zivilprozessordnung (ZPO). – Zivilprozessordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 5. Dezember 2005 (BGBl. I S. 3202; 2006 I S. 431; 2007 I S. 1781), die zuletzt durch Artikel 8 des Gesetzes vom 22. Dezember 2020 (BGBl. I S. 3320) geändert worden ist.

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

64. RKTko, 11.05.2005, 3-2-1-41-05.
65. RKTko, 22.09.2005, 3-2-1-79-05.
66. RKKKo, 30.10.2006, 3-1-1-95-06.
67. RKTko, 25.04.2007, 3-2-1-30-07.
68. RKTko, 05.06.2007, 3-2-1-56-07.
69. RKTkm, 02.11.2007, 3-2-1-90-07.
70. RKKKo, 07.12.2007, 3-1-1-79-07.
71. RKTkm, 17.05.2008, 3-2-1-35-08.
72. RKTko, 29.10.2008, 3-2-1-74-08.
73. RKTko, 31.03.2010, 3-2-1-7-10.
74. RKTko, 01.03.2011, 3-2-1-157-10.
75. RKTko, 20.06.2011, 3-2-1-57-11.
76. RKTko, 20.03.2012, 3-2-1-5-12.
77. RKTko, 04.12.2012, 3-2-1-155-12.
78. RKTko, 08.01.2013, 3-2-1-173-12.
79. RKTko, 20.06.2013, 3-2-1-72-13.
80. RKTko, 09.10.2013, 3-2-1-95-13.
81. RKTko, 07.03.2014, 3-2-1-192-13.
82. RKTko, 11.06.2014, 3-2-1-55-14.
83. RKTko, 14.10.2014, 3-2-1-76-14.
84. RKTko, 29.10.2014, 3-2-1-89-14.
85. RKTko, 17.06.2015, 3-2-1-69-15.
86. RKKKo, 19.06.2015, 3-1-1-58-15.
87. RKTko, 18.05.2016, 3-2-1-28-16.
88. RKTko, 19.07.2017, 3-2-1-54-17.
89. RKKKo, 13.12.2017, 4-17-1195.
90. RKTko, 23.05.2018, 2-16-9415.
91. RKTko, 20.03.2019, 2-17-3069.
92. RKKKo, 04.05.2020, 4-19-4632.
93. RKTkm, 13.05.2020, 2-18-15388.
94. RKTko, 13.11.2020, 2-15-505.
95. RKKKm, 30.11.2020, 1-20-1975.

96. RKTkm, 06.01.2021, 2-19-20574.

MUUD MATERJALID

97. Justiitsministeerium. Ühinguõiguse revisjon: analüüs-kontseptsioon. Tallinn 2018.
98. Äriseadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu. – <https://www.just.ee/et/eesmargid-tegevused/oiguspoliitika/kodifitseerimine-ja-oigusloome-arendamine/uhinguoiguse-revisjon> (13.04.2021).